B.A.L
F 112

TRANSILVANIA

ANUL 76 IANUARIE-FEBRUARIE Nr. 1-2 1945

SIBIU

P 112

Anul 76 Ianuarie-Februarie 1945 Nr. 1

TRANSILVANIA

Organ al ASTREI

INSTAURAREA JUSTIȚIEI ROMÂNEȘTI ÎN ARDEAL[1]

După epocala hotărîre de proclamare a Unirii politice a Românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș cu vechea Românie, hotărîre decretată la marea adunare națională istorică dela Alba-Iulia din 1 Decemvrie 1918, la I-a sa ședință ținută la 2 Decemvrie 1918 în Alba-Iulia, Consiliul Dirigent Român al Ardealului, ales de Marele Sfat Național, a repartizat între membrii săi diferitele resorturi, și a desemnat șef (ministru) al Resortului de Justiție, pe membrul consiliului național, advocatul luptător naționalist *Dr. Aurel Lazar*, în casa căruia din Oradea-Mare, la 12 Octomvrie 1918, s'a redactat declarația Românilor pentru ruperea noastră de sub stăpânirea ungurească, declarație, cetită la 18 Octomvrie 1918 în parlamentul unguresc din Budapesta, de către deputatul român fruntaș Dr. Alexandru Vaida-Voevod. Evenimentele precipitându-se în mod rapid, au dus fatal și natural la unirea dela Alba-Iulia, revenindu-i Consiliului Dirigent ales aci, greaua și istorica sarcină extraordinară de a organiza, în plină revoluție, în ținuturile românești acum unite, toate serviciile publice, restabilind și asigurând ordinea publică, liniștea, legalitatea, turburate și amenințate, mai ales de exponenții regimului stăpânirii apuse.

Încă dela descompunerea armatei austro-ungare și deslănțuirea revoluției dela finea lui Octomvrie 1918, administrația și toate serviciile publice și de siguranță și-au încetat activitatea, cele mai multe fiind înlocuite de consiliile naționale locale revoluționare și de gărzile naționale românești, iar după decretarea Unirii dela Alba-Iulia, serviciile publice ungurești nu au mai funcționat de loc, așteptându-și plinirea sorții.

Porțile Justiției erau închise, în afară de serviciile cărților fun-

[1]) Cuvântare rostită în ședința adunării generale solemne a Curții de Apel Cluj-Sibiu, ținută în ziua de 11 Martie 1944, pentru comemorarea a 25 de ani, de când această instituție a fost preluată dela Unguri de stăpânirea românească.

duare, care mai tânjiau cu chiu cu vai, rezolvând însă mai mult înscrierile în favoarea justiţiabililor unguri şi transcrierile averilor Statului pentru eludarea drepturilor naţiunii române. Lefurile, natural, le încasau înainte, chiar şi pe mai multe luni, domnii judecători şi ceilalţi funcţionari.

Consiliul Dirigent, cu toate serviciile sale, conform hotărîrii dela Alba-Iulia, şi-a mutat sediul la Sibiu, începându-şi aici imediat activitatea cu mult elan, zel şi neîntrecut patriotism, fără multă experienţă, dar plin de suflet şi voie fermă de realizări, înjghebându-şi serviciile centrale la iuţeală şi administraţia centrală a judeţelor. La 9 Decemvrie 1918 el şi-a ţinut deja seria şedinţelor la Sibiu.

In luna Ianuarie 1919 s'au preluat serviciile administrative dela Unguri, cu prefecţii români nou numiţi, când funcţionarii unguri, mari şi mici au refuzat jurământul oficial şi de credinţă către stăpânirea românească, părăsindu-şi posturile, cu gândul premeditat de a se descompune serviciile publice, producând nemulţumiri şi turburări, de a împiedica şi zădărnici organizarea şi consolidarea administraţiei româneşti în Transilvania, şi astfel a putea demonstra în faţa lumii neputinţa Românilor să organizeze o vieaţă românească de stat, în aceste provincii, scăpate de sub mâna stăpânirilor de până aci.

Cu uriaşe sforţări supraomeneşti, secondaţi de toţi Românii de bine şi cinstiţi, membrii Consiliului Dirigent s'au apucat în acest haos, de greaua muncă de organizare urgentă, ce-i aştepta, lucrând din răsputeri, zi şi noapte, fără preget, şi punând la contribuţie maximă toată puterea lor de muncă şi a prietinilor lor, înfruntând, prin voinţa lor neclintită — orice piedici şi greutăţi, ce li se puneau în cale, — şi, ca prin minune, în cel mai scurt timp, au reuşit.

Cea dintâi dispoziţie urgentă fundamentală, ce au luat-o, a fost *decretul Nr. 1 din 24 Ianuarie 1919 despre funcţionarea în mod provizoriu a serviciilor publice, aplicarea legilor, despre funcţionari şi întrebuinţarea limbilor*, decretându-se între altele:

„*Art. 1.* Legile, ordonanţele, regulamentele şi statutele legale dinainte de 18 Octomvrie 1918 (data declaraţiei de rupere a Românilor Transilvaniei de sub statul unguresc), rămân, în interesul ordinei publice şi pentru a asigura continuitatea de drept, până la altă dispoziţie, în vigoare, în mod provizoriu, cu excepţiile din acel decret şi în celelalte, ce vor urma.

„*Art. 2.* Toţi funcţionarii numiţi sau aleşi, de orice categorie, rămân la locurile lor.

„Din consideraţii de serviciu şi în deosebi din punct de vedere al liniştei publice însă, oricare funcţionar (judecător, notar public)

poate fi pus în disponibilitate, eventual pensionat din oficiu. Privitor la permutare și pensionare, vor urma dispoziții speciale.

„Se scot din vigoare dispozițiile, conform cărora judecătorii și notarii publici nu pot fi transferați fără consimțământul lor. Deasemenea se desființează dreptul de supraveghiere al președinților de tablă și al prim-procurorilor. Acest drept îl va exercita până la alte dispoziții șeful resortului de Justiție.

„Funcționarii, care în timpul războiului s'au făcut vinovați de fapte, care sunt infracțiuni ale normelor penale, disciplinare, s'au expus disprețului public, sau care sunt în contra intereselor poporului, vor fi urmăriți după normele de procedură criminală sau disciplinară.

„*Art. 3.* Limba oficială în serviciile publice este limba română.

„Privitor la întrebuințarea limbei celorlalte națiuni conlocuitoare, până la regularea definitivă prin lege, se vor aplica dispozițiile legii de naționalități, art. XLIV din 1868, cu deosebirea, că în locul limbei maghiare este a se înțelege în tot locul limba română. Dispozițiile acestei legi vor fi aplicate în mod loial și până la altă dispoziție astfel, că în acele comitate, în care națiunile conlocuitoare fac a cincia parte din populațiune, să se realizeze principiul, ca fiecare să fie administrat și judecat în limba sa proprie.

Art. 4. Reglementează limba de instrucție în învățământ.

Art. 5. Numele de localități se întrebuințează în limba respectivă a fiecărei națiuni. Legea despre numirile de localități art. IV din 1898 se scoate din vigoare.

„Numele de familii se vor respecta, scriindu-se cu ortografia limbii respective.

Art. 6. Cu ducerea la îndeplinire a celor cuprinse în acest decret se încredințează președintele Consiliului".

Acest decret, plin de înțelepciune și prevedere politică, a format și prima bază a organizării serviciilor publice și mai ales și a instanțelor judecătorești, care cu deosebire, după experiențele recente câștigate cu ocazia preluării de către Români a serviciilor administrative, când toți funcționarii unguri cu puține excepții au refuzat jurământul de credință, ce li s'a cerut, nevoind să slujească sub stăpânirea poporului românesc cel desconsiderat, umilit, batjocorit și persecutat de ei până atunci; la Justiție se cerea mai multă vigilență, prudență și energie, ca suveranitatea națională să nu poată fi compromisă. Resortul central din Sibiu avea acum pe consilierul Dr. Corneliu Crăciunescu, fost advocat la Timișoara la direcțiile judiciare civile, pe Dr. Victor Andru la cea penală și pe d. Ion Iancu la cea de contabilitate, organizarea rămânând scurtă vreme în sarcina șefului de resort Dr. Aurel Lazar

şi el fost advocat. Postul de secretar general al Justiţiei l-a ocupat la 1 Martie 1919 d. Dr. Alexandru Marta, fost advocat, apoi consilier la Curtea de Apel din Seghedin, de unde abia acum a putut să scape şi să fugă la Sibiu, şi să-şi înceapă funcţia, ce i s'a rezervat: de organizare a Justiţiei româneşti din Transilvania. Acest om mic de statură, ager şi viol, de o cultură juridică superioară şi vastă, cu o voinţă de fier neînduplecabilă, de concepţii înalte şi largi, Român intransigent şi mare patriot, deplin cunoscător al organizaţiei judecătoreşti cu enorma mulţime de norme juridice ale ei, caracter pur, integru şi dârz, cu o putere de muncă excepţională, s'a pus imediat la lucru, recrutându-şi colaboratorii săi, şi procedând urgent la preluarea instanţelor şi organizarea Justiţiei româneşti în Transilvania, realizarea cărora este meritul acestui distins magistrat de înalte concepţii, care a fost măestrul şi conducătorul nostru al tuturor juriştilor români de aici de pe acele vremuri, mândri, că l-am avut în fruntea noastră şi admirându-i opera sa miraculoasă de realizare neîntrecută, pe care o clădise zi de zi cu putere uriaşe de muncă, în faţa ochilor noştri, îndemnaţi şi pilduiţi şi noi modeştii lui învăţăcei, de activitatea de multe ori supraomenească a acestui magistrat conducător, care nu admitea nicio contrazicere şi nu cunoştea imposibilul. Toată închinarea noastră plină de smerenie şi recunoştinţă, în faţa acestui suflet mare de magistrat român, care şi-a început cariera fiind om bogat şi la trecerea sa la pensie pentru limita de vârstă şi-a terminat o sărac, că-şi cheltuise în slujba Justiţiei româneşti, fără cruţare, tot ce a avut. D. Marta a fost apoi spiritus rector al conducerii centrale a resortului Justiţiei, cu mare autoritate, respectat de şeful resortului, de întreg Consiliul Dirigent, de toată magistratura şi de serviciile Justiţiei, pentru ştiinţa, energia, hotărîrea sa şi pentru puritanismul său impunător.

In vederea preluării instanţelor, Resortul de Justiţie dase ordonanţa sa Nr. 121 în baza decretului I citat, — publicată în Gazeta Oficială *6/19 Februarie 1919*, din care citîm următoarele dispoziţiuni:

„§. 1. Prin extinderea suveranităţii Statului Român asupra următoarelor judeţe aparţinute până acum Statului ungar:

Alba inferioară,	Făgăraş,	Solnoc Dobâca,
Bistriţa Năsăud,	Hunedoara,	Târnava-mare,
Braşov,	Mureş Turda,	Târnava-mică,
Cluc,	Odorheiu,	Treiscaune,
Cojocna,	Sibiu,	Turda-Arieş.

„Jurisdicţiunea acestor teritorii se separă de jurisdicţiunea Statului ungar şi se subordonă jurisdicţiunei Statului Român.

„Jurisdicțiunea Curiei ungare asupra teritoriilor susnumite încetează dela data intrării în vigoare a ordonanței de față.

„Toate pricinile, de orice natură, care pe cale de recurs ar urma să fie înaintate Curiei ungare, vor fi ținute până la dispoziții ulterioare în suspensiune la instanțele respective.

„Toate autoritățile și oficiile judiciare, stau sub supraveghierea supremă a șefului de resort al Justiției.

„§. 2. In materie de jurisdicțiune normele dreptului material și procedura judiciară, extra judiciară, rămân în vigoare, întrucât ordonanțele editate (emise) și cele ce se vor mai edita din partea Consiliului Dirigent nu vor dispune altfel.

„Sentințele, precum și încheierile, care vor cuprinde o dispoziție meritorică, se vor aduce: *în numele legii.*

„Jurisdicțiunea este a se continua fără întrerupere.

„§. 3. Toate publicațiunile judecătorești, care în baza legilor existente s'au publicat până acum în Monitorul Oficial ungar (Budapesti közlöny), se vor publica cu începere dela intrarea în vigoare a ordinațiunii de față, în „Gazeta Oficială" a Consiliului Dirigent Român.

„Rapoartele de expertiză, care până acum s'au cerut dela Consiliul medical judiciar (igazságügyi orvosi tanács) și dela institutul bacteriologic din Budapesta, se vor cere cu începere dela intrarea în vigoare a acestei ordonanțe, dela Institutul medico-legal Dr. Minovici din București, iar rapoartele de expertiză, care până acum s'au cerut dela școala superioară veterinară (felsö állatorvosi iskola) din Budapesta, se vor cere dela aceeași dată dela școala superioară de medicină veterinară, din București.

„§. 4. Toate organele judiciare (magistrații, procurorii, advocații, notarii publici) au să depună un nou jurământ oficios, după textul următor:

„Jur pe atotștiutorul Dumnezeu, de a fi credincios Regelui Ferdinand I și Statului Român, de a respecta cu sfințenie legile țării și decretele, ordonanțele Consiliului Dirigent, și de a îndeplini cu onoare, conștiință și nepărtinire funcțiunile ce îmi sunt încredințate și a păstra secretul oficios. Așa să-mi ajute Dumnezeu".

„Acest text de jurământ se va aplica în toate cazurile, în care se face amintire de jurământul funcționarilor angajați la Justiție, în legi, regulamente sau ordonanțe de orice natură.

„§. 5. Cine declară, că jurământul este în contrast cu convingerile sale religioase, acela în locul jurământului face promisiune solemnă.

„Promisiunea solemnă se deosebește de textul jurământului prin aceea, că în locul provocării la Dumnezeu se vor întrebuința cuvintele:

„Promit pe onoarea şi conştiinţa mea" şi ultima propoziţiune din textul jurământului se omite.

„§. 6. Noul jurământ oficios (promisiunea solemnă) se va face de personalul Judecătoriilor colegiale, precum şi personalul procuraturii, care funcţionează lângă atari Judecătorii, în şedinţa plenară a Judecătoriei respective, iar personalul judecătoriilor singulare şi al altor fo' ruri ale justiţiei vor depune acest jurământ (promisiune solemnă) în faţa şefului lor.

„Cine a fost împiedicat, va depune acest jurământ (promisiune solemnă) ulterior în faţa şefului său de oficiu.

„Despre depunerea jurământului (promisiunea solemnă) se va încheia proces verbal, care va cuprinde numele personalului, ce a fost prezent şi se va face raport şefului resortului de Justiţie al Consiliului Dirigent.

„Depunerea jurământului (promisiunei solemne) este a se nota pe lista de conduită personală, păstrată la forul de supraveghiere, respective pe matriculă (törzslap) şi pe ultimul document de denumire al funcţionarului.

„§. 7. Acela care, provocat fiind, nu va depune imediat jurământul (declaraţia solemnă) îşi pierde oficiul Drepturile lui la pensiune Statul Român nu le recunoaşte, iar advocatul, notarul public şi experţii, nu vor mai putea fucţiona în această calitate a lor.

„Destituirea din oficiu, respective interdicţiunea de a exercita profesiunea de advocat, o voi anunţa-o fără nicio procedură prealabilă, îndată ce voi avea cunoştinţă despre denegarea jurământului.

„Acei judecători, care vor depune jurământul îşi vor conserva anii de serviciu şi toate drepturile câştigate. Insă regulile privitoare la numiri, înaintări, beneficiu, editate de guvernul ungar, după 18 Octomvrie 1918, vor putea fi revizuite.

„Regulamentul de serviciu îl voi comunica prin ordinaţiune separată.

§. 8. In toate oficiile Justiţiei, (Ministerul de Justiţie, judecătorii, procuraturi, oficiile notarilor publici) limba oficioasă, precum şi limba de pertractare, este cea românească. Dreptul de folosinţă a limbei celorlalte naţiuni, ce locuiesc pe teritoriul Statului Român, este reglementat prin Decretul Nr. 1.

„Considerând, că judecătorii, procurorii, oficianţii, notarii publici actualmente aplicaţi, precum şi o parte a corpului advocaţial, nu cunosc încă limba română, stabilesc următoarele restimpuri de transiţie, ca să şi-o însuşească, atât în scris, cât şi în graiul viu.

„Pentru judecătorii, procurorii şi funcţionarii dela Justiţie, un res-

timp de 12 luni, pentru advocați și notari publici un restimp de 6 luni socotite dela intrarea în vigoare a ordonanței de față.

„Urmările, ce le va avea neștiința limbei oficiale, le voi regula prin ordinațiune separată.

„Ordonanța de față intră în vigoare cu data publicării în Gazeta Oficială, Nr. 121, ss. *Dr. Aurel Lazar*, șeful resortului de Justiție.

Recitind azi această ordonanță istorică, deși stilul și redactarea ei, cu frazele neobișnuite astăzi și cu felul greoi de a se exprima, luptându-se și cu terminologia juridică românească încă puțin străină redactorilor ei, care s'o diaseră la școli străine, — vor produce zâmbete la mulți dintre noi, cei de astăzi, totuși trebue să admirăm cumințenia și înaltul patriotism hotărît al acelor dispoziții, care *„de minți erau gândite și din inimi erau scoase"*, și deși fraza lor inelegantă și imprecisă, azi nu este eufonică, — se revarsă însă din ele căldura sufletelor mari românești ale celor, care le-au conceput. Onoare lor!

Prin ordonanța Nr. 121 s'a hotărît deocamdată preluarea Justiției din cele 15 județe enumerate în acea ordonanță, cuprinzând circumscripțiile Curților de Apel din Cluj și Târgu-Mureș care erau efectiv stăpânite de Consiliul Dirigent, restul Transilvaniei de dincolo de linia de demarcație, s'a preluat mai târziu și anume Crișana, Maramureșul, Sălajul și Satu-Mare în Maiu, Aradul — în Iulie, fiind până atunci sub domnia trupelor ungurești, iar Banatul abia în Septemvrie 1919, după retragerea armatei sârbești de acolo. Foarte mulți intelectuali, între ei advocații români din acele ținuturi de sub ocupații străine, se refugiaseră dincoace de liniile de demarcație de atunci, intrând în serviciul Justiției române.

Cu ajutorul acestora și al celor mulți advocați români din cele 15 județe de mai sus, care toți aveau examenul de capacitate pentru magistrați, — având la dispoziție și pe cei din serviciul fostei stăpâniri ungare: 64 magistrați români inamovibili, 36 magistrați stagiari (notari, vicenotari și practicanți în drept), și 84 funcționari români din grefele instanțelor din Transilvania, s'au pus bazele de organizare a Justiției noastre, primind cu dragă inimă și însuflețita contribuție a câtorva magistrați bucovineni români, care și-au oferit cu entuziasm idealist serviciile lor dela început. Mulți dintre magistrații și funcționarii români dela fostele instanțe ungurești, încă nu putuseră scăpa de sub ocupația străină, dar își anunțaseră venirea, oferindu-și serviciile lor. Asemenea și magistrații sași, după ce la Mediaș adunarea națiunii săsești a aderat la unirea cu Vechea Românie.

In ședința din 12 Februarie 1919, în vederea preluării instanțelor judecătorești, la propunerea șefului de resort al Justiției — făcută în

mare parte după sugestiile d-lui Emil Haţiegan, pe atunci şef de resort la codificaţie, fost judecător la tribunalul Cluj — Consiliul Dirigent a aprobat următoarele numiri:

I. LA CURTEA DE APEL CLUJ:

1. Prim-preşedinte: Dr. Pompei Micşa, consilieri: 2. Gustav Haupt, cu grad de preşedinte. 3 Dr. Iuliu Pop scu, 4. Dr. Andrei Pop. 5. Dr. Sever Barbura (care nu s'a prezentat la post), 5. Procuror general Dr. Alexandru Pop.

A. La tribunalul Cluj:

1. Prim-preşedinte: Dr. Gheorghe Popescu (nu a acceptat); judecători: . Dr Iuliu Dieneş, 3. Victor Pop (trecut la Curtea de Apel), 4. Dr. Emil Coste, 5. Prim-procuror Dr. Liviu Ghilezan.

a) *la judecătoria urbană Cluj:* şef-judecător: Dr. Iosif Balint (a refuzat jurământul);

b) *la judecătoria rurală Cluj:* şef-judecător Dr. Eugen Ghelner (nu s'a prezentat), Dr. Paul Crişan (trecut la Tribunal);

c) *la judecătoria Huedin:* şef-judecător Dr. Alexandru Bohăţel;

d) *la judecatoria Hida:* Dr. Gheorghe Barth (înlocuit);

e) *la judecătoria Mociu:* şef Dr. Emil Mureşan;

f) *la judecătoria Teaca:* şef Mihail Gaşpar, judecător: Andrei Müller.

II. LA CURTEA DE APEL TG.-MUREŞ

1. Prim-preşedinte: Romul Popp: consilieri: 2. Carol Göelner, preşedinte (nu a jurat). 3. Dr. Ioan Popovici, înaintat preşedinte, 4. Dr. Nicolae Stănilă, 5. Procuror general Emil Fildan (neprezentat), înlocuit cu 6. Dr. Mihail Gropşan.

B. La Tribunalul Tg-Mureş:

1. Prim-preşedinte: Dr. George Repede; judecători: 2. Edgar Sötöris (nu s'a prezentat), 3 Dr Vasile Covrig, prim-procuror: 4. Dr. Enea Andrea.

a) *la judecătoria Tg.-Mureş:* şef-judecător Dr Alexandru Birtolon;

b) *la judecătoria Miercurea Niraj:* şef-judecător Dr. Benedict Rusu;

c) *la judecătoria Reghin:* şef Dr Iuliu Criesmüller.

C. La Tribunalul Alba-Iulia;

1. Prim-preşedinte: Dr. Eugen Pop (nu a acceptat) fiind înlocuit cu Victor Constantinescu; judecător: 2. Romul Preşa (nu a jurat), 3 Ioan Garoi (nu a acceptat), 4. Grigorie Gherman, a trecut prim-procuror în locul lui 5. Victor Constantinescu numit prim-preşedinte.

a) *la judecătoria Alba-Iulia:* şef Semproniu Munteanu;

b) *la judecătoria Blaj:* Dr. Cornel Ordace;

c) *la judecătoria Abrud:* Emil Folly;

d) *la judecătoria Uioara:* Dr. Octavian Comşa;

e) *la judecătoria Aiud:* Dr Eugen Farchescu

f) *la judecătoria Ocna-Sibiului:* Aurel Gherasim.

D. La Tribunalul Bistriţa Năsăud:

1. Prim-preşedinte: Dr. Liviu Micşa (nu a primit) înlocuit cu Dr. Nicolae Pop; judecător: 2. Dr. Emil Bârlea, 3. Ioan Penteker, prim-procuror: 4 Emil Bozac.

a) *la judecătoria Bistriţa:* şef, Dr. Friedric Simbriger, judecători: Dr. Ioan Runcanu, Dr. Aurel Tergoaia, Dr. Albert Berger;

b) *la judecătoria Năsăud:* Dr. Ioan Moldovan;

c) *la judecătoria Rodna Veche:* Ştefan Berariu.

E. La Tribunalul Brașov:

1. Prim-președinte: Dr. Cornel Bardoși (neprimind) a fost înlocuit prin 2. Dr. Petru Meteș; judecători: 3. Dr. Frideric Iahn, 4. Dr. Carol Schobeln, 5 Dr. Silviu Moldovan, 6. prim-procuror: Dr. Ioan Hozan.

a) *la judecătoria Brașov:* șef Dr Chirion Bânda;

b) *la judecătoria Făgăraș:* șef Dr. Alexiu Bogdan;

c) *la judecătoria Șercaia:* Dr. Victor Vancea;

d) *la judecătoria Zărnești:* Dr. Ioan Bianu.

F. La Tribunalul Turda:

1. Prim-președinte: Dr Laurențiu Nestor, trecut la Cluj, judecători: 2 Dr. Ioan Candrea, 3. Dr. Ioan Titieni, 4. Alexandru Fărcășan, înaintat prim-președinte, 5. prim-procuror: Dr. Aurel Bozac, neprezentat și înlocuit cu 6. Dr. Demetriu Ghișoiu.

a) *la judecătoria Turda:* șef Paul Moyș;

b) *la judecătoria Iara:* șef Iosif Butea;

c) *la judecătoria Vintul de sus:* Dr. Mihail Moldovan;

d) *la judecătoria Câmpeni:* Aurel Bersan;

e) *la judecătoria Luduș:* Mihail Marinovici.

C. La Tribunalul Ibașfalău (Dumbrăveni);

1. Prim-președinte: Dr. Petru Meteș, trecut la Brașov și înlocuit cu 2. Dr. Simion Chețianu; judecători 3. Dr. Iosif Fellner, 4. Dr. Ilie Cismaș, prim-procuror, 5. Dr. Eric Schuller.

a) *la judecătoria Dumbrăveni:* șef Dr. Ioan Roman;

b) *la judecătoria Dicio-Sân-Mărtin:* Dr. Nicolae Solomon, trecut la Sibiu;

c) *la judecătoria Husuțău:* Paul Petersberger;

d) *la judecătoria Cohalm:* Dr. Traian Șuteu;

e) *la judecătoria Mediaș:* Dr. Eugen Sânpetrean;

f) *la judecătoria Cincul Mare:* Emil Adleff;

g) *la judecătoria Sighișoara:* Dr. Simion Ghețianu, înaintat;

h) *la judecătoria Agnita:* Albert Czell.

H. La Tribunalul Dej:

1. Prim-președinte: Dr. Nicolae Pop (trecut la Bistrița, înlocuit cu 2. Dr. Ioan Chereches; judecători: 3. Eugen Salea, 4. Dr. George Trif, 5. Dr. Octavian Furnea, 6. prim-procuror: Dr. Augustin Andrei.

a) *la judecătoria Dej:* șef Dr. Alexa David, trecut la Năsăud;

b) *la judecătoria Beclean:* șef Dr. Victor Munteanu;

c) *la judecătoria Gârbău:* șef Dr. Ioan Carian și Dr. Valer Hango;

d) *la judecătoria Lăpuș:* șef Iosif Topan;

e) *la judecătoria Ileanda:* șef Dr. Ioan Petruț;

f) *la judecătoria Gherla:* șef Vasile Dregoș.

J. La Tribunalul Sibiu:

1. Prim-președinte: Iuliu Munteanu; judecători: 2. Dr. Octav Zaharie, 3. Carol Müller, 4. Dr. Victor Pop Ileanda, prim-procuror: 5. Valeriu Liuba, procurori: 6 Simion Piso, 7. Vilhelm Csáki.

a) *la judecătoria Sibiu:* șef Alexandru Breban, judecător: Dr. Cornel Cărpinișan;

b) *la judecătoria Sebeș:* șef Dr. Emilian Sfetcu;

c) *la judecătoria Sălișle:* șef Dr. Mihail Szilágyi;

d) *la judecătoria Nocrich:* șef Carol Pildner;

e) *la judecătoria Miercurea* șef Dr. Nicolae Lazar

K. La Tribunalul Deva:

1. Prim-președinte: Moisă Savu, judecători: 2. Petru Ștefanovici, 3. Dr. Ioan Robu, 4. Dr. Victor Gherasim, 5. prim-procuror: Dr. Liviu Barzu, înlocuit cu 6. Dr. Petru Vaida.

a) *la judecătoria Deva:* șef Gheorghe Boni (a refuzat);

b) *la judecătoria Geoagiu:* șef Ignatie Lucaciu, neprezentat, înlocuit cu Dr. Ion Marghita,

c) *la judecătoria Hațeg:* Dr. Virgil Ciaclan, apoi Dr. Petru Comes.

d) *la judecătoria Baia de Criș:* Victor Ancen;

e) *la judecătoria Ilia:* Dr. Augustin Deac, trecut la Orăștie;

f) *la judecătoria Petroșani:* Dr. Andrei Petrovschi;

g) *la judecătoria Pui:* Dr. Gheorghe Ianculovici;

h) *la judecătoria Orăștie:* Dr. Petru Stoina;

i) *la judecătoria Hunedoara:* Nicolae Rogneanu.

Mulți dintre cei numiți, nu au acceptat posturile, ori au fost mutați într'alte posturi, după trebuințele urgente de atunci, făcându-se și alte numiri, pe care la acest loc nu le mai enumerăm.

* * *

După șematismul oficial unguresc din 1918, în afară de Casație, pe teritoriile revenite stăpânirii românești erau înființate 1272 de posturi de magistrați inamovibili, 478 de magistrați stagiari, 1383 funcționari de grefă și 147 de notari publici, — din care *români*: 64 magistrați inamovibili, 36 magistrați stagiari, 84 funcționari de grefă și 3 notari publici deci abia 4% români. Se mai putea conta la un număr mai mic de magistrați și funcționari de grefă unguri, care la preluare eventual nu ar refuza jurământul, — acest număr din urmă însă — deși mai târziu, în Crișana, Satumare, Maramureș și Banat a fost considerabil, grație mai mult influenței personale a celor, care au făcut preluarea, și în multe ținuturi grație urgiei trupelor ungurești, peste care trecuseră, — în circumscripția celor 2 Curți de Apel: Cluj și Tg.-Mureș, numărul acestora a fost minimal, fără nicio importanță. Mai erau 2 isvoare de ajutor, de nădejde: magistrații români din Vechiul Regat, care eventual s'ar fi hotărît din sentimente naționale să se aventureze în necunoscut, părăsindu-și inamovibilitatea de acasă, și jertfindu-se pentru noi în Transilvania, unde trebuiau să aplice legiuiri necunoscute și netraduse în românește; al doilea izvor erau advocații români transilvăneni, care aveau pregătirile și examenele necesare, dar trebuiau să-și lase cancelariile și veniturile mari pentru apostolatul plin de jertfe, ce li se cerea.

Privitor la magistrații români din Vechiul Regat, care într'un timp veniseră să ne dea concursul lor — fără voia departamentului central, care nici măcar de cel mai mic răspuns nu învrednicise la început mulțimea cererilor făcute în acest scop de resortul Justiției de aici, tratându-ne

atunci cu o nepăsare nejustificabilă, nu ca pe frați, — vom vorbi mai târziu, — datorându-le recunoștința și toată gratitudinea noastră pentru superioara lor înțelegere și ajutorul curat românesc, ce ni l-au dat în vremurile acelea grele și critice, suferind chiar reproșuri nemeritate, în loc de laudă, pentru fapta lor patriotică, dela unii atotputernici de pe atunci la centru.

Iar în ce privește serviciile enorme aduse, în acea epocă, Justiției române din Transilvania de majoritatea advocaților români de aici, nimenea nu va putea să nu se închine în fața lor și a amintirii celor dispăruți dintre ei. Vom reveni mai jos asupra acestei chestiuni.

In cea dintâiu etapă, în care s'a început preluarea Justiției, desfășurată în luna Martie 1919 în cele 2 circumscripții de Curți de Apel, — mai întâi, la 4 Martie 1919, s'a preluat tribunalul Sibiu, din circumscripția Curții de Apel Cluj, fiind el și la sediul Consiliului Dirigent, unde nu se mai putea admite această insulă de magistrați plătiți și de sub ordinile altei stăpâniri străine, sfidători în mod provocător și sarcastic ai conducerii române din Transilvania.

Primul președinte român Iuliu Munteanu, a făcut preluarea tribunalului dela conducere maghiară care a cedat numai forței prestând jurământul abia 3 magistrați și 1 funcționar de grefă, și refuzându-l 17 magistrați și 9 funcționari, motivarea, pretext a refuzului predării și jurământului, fiind aceeași în întreagă Transilvania, după același calapod, ieșit din aceeași oficină a politicianilor unguri dela Cluj, probabil, după indicațiile Budapestei.

Preluarea Curții de Apel Cluj s'a efectuat de către nou numitul prim-președinte român, Dr. Pompei Micșa, la 11 Martie 1919, după opoziția conducerii ungurești a Curții, și refuzând jurământul în corpore toți magistrații și funcționarii de grefă, — afară de d-l consilier Gustav Haupt (sas), care l-a depus imediat. Voi descrie imediat decursul acestui act istoric în viața Curții noastre de apel, în baza actelor originale, ce le avem.

Vreau să semnalez aci numai pe scurt, că în circumscripția Curții noastre s'au preluat tribunalele, tot cu forța, ori prin simbolizarea ei:

1. *Cluj*, la 11 Martie 1919 de către noul prim-președinte român Dr. Laurențiu Nestor.

2. *Alba-Iulia*, la 13 Martie 1919 de către noul prim-președinte român Victor Constantinescu.

3. *Bistrița*, la 19 Martie 1919 de către noul prim-președinte român Dr. Nicolae Pop.

4. *Dej*, la 26 Martie 1919 de către noul prim-președinte român Dr. Ioan Chereches.

6. *Deva*, la 13 Martie 1919 de către noul prim-președinte român Moisă Savu.

6. *Turda*, la 13 Martie 1919 de către noul prim-președinte român Alexandru Fărcășan.

Ungurii au refuzat *in bloc* jurământul, părăsind serviciul, chiar și aprozii.

Curtea de Apel din Târgu-Mureș, a fost preluată de către nou numitul prim-președinte Romul Popp la 18 Martie 1919 în aceleași condițiuni și cu același refuz demonstrativ.

Nu voi să mă extind aci asupra detaliilor acestor preluări, și a preluării judecătoriilor din circumscripțiile tribunalelor din circumscripția Curții noastre, ori a instanțelor din circumscripția celei dela Tg.-Mureș, ele vor fi arătate în adunările generale de comemorare ale respectivelor tribunale, (a Clujului la tribunalul Turda, al Bistriței la Hațeg, și al Dejului la Sibiu), — și la Curtea de Apel Brașov și circumscripția sa, — iar pentru comemorarea acestui act de preluare pentru Bănat, Crișana, Satumare și Maramureș, au fost rugate să îngrijească Curțile de Apel surori dela Timișoara și Arad-Oradea.

* * *

Revenind la preluarea Curții noastre din Cluj, ea s'a petrecut, conform raportului Nr. 1 cen. 2 pres. 1919 din 13 Martie 1919 al primului președinte Dr. Pompei Micșa, înaintat resortului de Justiție, — pe care-l reproducem nemodificat, ca pe un document istoric al vremii din viața Justiției noastre:

„Domnule Ministru!

Pe baza ordonanței Nr. 121 1919 Just. am onoare a Vă raporta următoarele:

La 11 Martie a. c., preluând oficiul presidial conform procesului verbal alăturat sub 1, numai decât am convocat ședința plenară cu observarea, că absența nemotivată echivalează cu denegarea jurământului. La ședința plenară însă, afară de consilierul Gustav Haupt nimenea nu s'a prezentat, ba și subscrierea convocării cu toții au denegat-o, înaintând spre subșternere declarațiunea de sub 2, care este subscrisă din partea tuturor magistraților absenți, afară de prim-președintele George Weer, care de 8 luni e greu bolnav și de consilierii dr. Adrian Nyisztor român, și dr. Iosif Szepessi, care asemenea, de timp mai scurt, sunt bolnavi. Prin urmare despre actul denegării jurământului nu s'a putut lua proces verbal.

„Magistrații Gustav Haupt, precum noul numit dr. Iuliu Popescu, tot așa și procurorul general dr. Alexandru Pop au depus jurământul prescris în ordonanța Nr. 121. §. 4, după cum arată procesele verbale alăturate sub 3 și 4, încheiate despre actul acesta. Consilierii nou numiți dr. Andrei Pop și dr. Sever Barbura încă nu s'au prezentat.

„Funcționarii subalterni (notarii de senat și celalalt personal) încă au înaintat 2 declarații acluze, declarându-se și verbal toi în sensul scrisoarei lor, ba chiar și servitorii au luat ținută asemenea, cu toate că le-am accentuat la toți, urmările

acestui pas nesocotit. Dintre oficianții subalterni, ca bolnavi sunt absenți Francisc Czucza și Bela Hadházi prim-oficiali, mai departe Bela Oláh diurnist, iară dintre servitori tot din cauza morbului Ioan Gal.

„Preluarea economică este în curgere. Despre încheierea acestela va urma raport separat. Personalul vechiu, la preluarea economică, după insistare energică, ne stă la dispoziție.

„Fiind fără personal, am fost silit să substitui: 1. la un post de notar de senat și secretar presidial provizoriu pe dr. Paul Crișan, notar la tribunalul Cluj, 2. la un alt post de notar de senat pe dr. Ioan Pordea, practicant ot la tribunalul din Cluj, 3. la postul de director pe Ioan Vodă, prim-oficial de parchet, în pensie locuitor în Cluj. La alte posturi până acum nu s'au aflat reflectanți.

„Vă rog, d-le Ministru să binevoiți a aproba dispozițiile acestea ale mele, definitivându-i pe susnumiții și totodată a-mi da permisiunea spre întregirea personalului până la numărul neîncunjurat de lipsă.

„Am onoare a înainta competința la un post de consilier la Curtea de Apel, a lui Alexandru Ancean, jude cercual în pensiune din Gherla, sub 7. cu păstinirea cea mai călduroasă, deoarece pe suplicantele nu numai din veste, fără și din experiență proprie, ca judecător bun l- m cunoscut.

De 2 senate dintru început necondiționat vom avea lipsă și acestea numai prin numirea încă a unui consilier, se vor putea creia, rămânând din tot personalul numai un consilier, d. Gustav Haupt.

„Primiți, Vă rog, d-le Ministru, expresia sinceră a deosebitei mele stime și considerare, ss. dr. Pompei Micșa".

Procesul verbal dresat cu ocazia preluării este următorul:

„*Proces-verbal* dresat în Cluj, la 11 Martie 1919 la Curtea de Apel, despre preluarea conducerii Curții de Apel, în numele Consiliului Dirigent român din Sibiu.

„Sunt de față subsemnații:

„In urma boalei primului președinte al Curții de Apel George Weer, în fața conducătorului-locțiitor al Curții de Apel Antonie Pozsoni, președinte de secție, înainte de masă la orele 9½ se prezintă consilierul de Curte de Apel, dr. Pompei Micșa, declară că prin ordinul Nr. 121/1919 Just. al Consiliului Dirigent român din Sibiu, a fost numit prim-președinte al Curții de Apel din Cluj și îndrumat să ia în primire conducerea Curții de Apel. Il invită pe președintele de secție Anton Pozsoni să-i predea conducerea.

„Referindu-se la pactul de armistițiu și la convențiile dela Haga, președintele d secție Anton Pozsoni a refuzat predarea.

„Dr. Pompei Micșa îndepărtându-se, la orele 10 înainte de masă se prezintă din nou, însoțit de dr. Iulian Pop, primarul Clujului, în calitate de delegat al prefectului municipiului Cluj, dr. Valentin Poruțiu, ca reprezentantul local al Consiliului Dirigent român din Sibiu și îl somează repetat pe Anton Pozsoni, ca să-i predea conducerea Curții de Apel, având în vedere prezența puterii armate, ce stă la dispoziția autorității administrative înfățișată acum.

„Președintele de secție Anton Pozsoni își citește următoarea sa declarație:

„In calitatea mea de substitut legal al prim-președintelui grav bolnav al Curții de Apel din Cluj, la somația cuzită acum, în situație într'adevăr gravă, trebue să-mi fac declarația, pe care și în urma calității mele de magistrat și în general în urma răspunderii mele, trebue să mi-o întemeiez numai pe legi.

„Noi magistrații unguri și peste tot angajații Justiției numiți în baza legilor statului ungar, deci în mod legal, am jurat, că între orice împrejurări vom rămâne

credinciosi Ungariei și constituției sale, că vom păzi legile și obiceiurile legale ale țării. Noi nu suntem absolvați de acest jurământ.

„Conform articolului I al convenției militare încheiată cu comandantul suprem al armatelor aliate ale Antantei, administrațiunea civilă rămâne în mâinile guvernului unguresc.

„Iar conform articolului XVII aliații nu se pot amesteca în administrația internă a statului maghiar.

„La punctul 1 al publicației emise la Cluj la 24 Decemvrie 1918, comandantul diviziei VII române de ocupație, a declarat, că trupele armatei regale române au ocupat orașul Clujului, numai la ordinul puterilor antantei și singur numai pentru menținerea *ordinei de stat*, a siguranței vieții și averii.

„Iar la punctul 3 al publicațiunei, D-sa de acord cu hotărîrea pactului de armistițiu, asigură, că toate oficiile de stat, administrative, comunale și de altfel, își vor *continua activitatea prin organele lor disponibile conform cu legile și normele de până aci.*

„Acel pact de armistițiu, este obligator pentru România, care procedează din mandatul antantei, evident, obligă și pe toți acei români, care stau pe baza hotărîrii din chestie dela Alba-Iulia, și care în urma ataşării se consideră pe sine membri ai României.

„Dar punând la o parte pactul de armistițiu și dacă normele generale ale dreptului internațional ar putea să aibă aplicațiune pretențiile Consiliului Dirigent, depășind deja baza revoluționară, dar care și de altfel în lipsă de temei legal neputând să exercite nici puterea de stat, nu pot avea bază de drept, fiindcă:

„Conform art. XLIII a regulamentului convenției internaționale dela Haga, înarticulată în legea XLIII din anul 1913, tratând despre legile și obiceiurile războaielor de uscat, ce formează anexa convenției, regulament acceptat de Regele României și astfel obligatoriu și pentru cei ataşați României, ocupantul va exercita puterea, ce i-a ajuns în mână, respectând legile în vigoare în țară, iar art. 45 al regulamentului interzice de a se constrânge populația teritoriului ocupat, ca ea să jure credință puterii inamice. Dar ca urmare a celor de mai sus nu poate avea temei legal preluarea imperiului nici de către trupele regale române de ocupație.

„Astfel până când deci hotărîrile conferinței de pace nu vor fixa frontierele teritoriale ale noilor state, ce se vor creia, și până când legile, ce se vor aduce în baza tratatului de pace, singur ce se va lua în considerație la reglementarea acestei chestiuni, nu vor absolva de sub jurământul lor deja prestat pe angajații unguri din serviciile publice, *trebue să declar nejuste orice astfel de proceduri*, care tind la preluarea instanțelor de sub conducerea și supravegherea mea, și care ar *constrânge* pe respectivii angajați ai justiției, *la călcarea credinței lor de cetățeni ai Statului*, și prin aceasta i-ar *rupe din legătura statului unguresc.*

„Deoarece prestarea noului jurământ este și o chestie de răspundere individuală, nu am dorit să influențez pe nimenea, și astfel în chestia depunerii sau nedepunerii noului jurământ, magistrații Curții de Apel și peste tot angajații Justiției trebue să se declare fiecare separat.

„De astă-dată deci îmi exprim numai părerea mea proprie, când protestez contra *pretenției injuste*, satisfacerea căreia *trebue s'o refuz* cu atât mai vârtos, că această procedură *desființează activitatea inexceptionabilă* a autorităților judiciare de până acum ale teritoriilor ocupate.

„*Pentru toate urmările izvorîte din această procedură, remitem răspunderea asupra acelora, cari pretind preluarea imperiului*".

„După cetirea declarației, președintele de secție Nyirö Géza, prezent, în calitate de conducător al secției penale și locțiitorul la conducere al președintelui de secție Anton Pozsoni, declară, că din partea sa aderă întru toate la declarația cetită.

Dr. Iulian Pop, după ce nu recunoaște pactul de armistițiu, deoarece românii nu au fost reprezentați la încheiarea lui, ci ei se întemeiază pe dreptul de autodeterminare al popoarelor, și pe hotărîrea unanimă a nației române din Transilvania adusă la adunarea dela Alba-Iulia la 1 Decemvrie 1918, nu ia la cunoștință declarația, și a somat pe președintele de secție Anton Pozsoni să plece.

„Președintele de secție Anton Pozsoni, a cerut comandantului puterii armate să prezinte autorizația scrisă dată pentru aplicarea puterii armate Dr. Iulian Pop, a spus că nu este obligat să prezinte asemenea autorizație, dar în privința aceasta se referă la citata ordonanță a Consiliului Dirigent român din Sibiu, care conține dispoziții și pentru aplicarea forței armate.

„Președintele de secție Anton Pozsoni, nu este învoit să părăsească de bună voie localul oficial.

„Atunci Dr. Iulian Pop dă ordin pentru intrarea în localul oficial a jandarmeriei române aduse cu sine și declară, că va îndepărta pe numitul președinte de secție, cu ajutorul puterii armate, ce o are la dispoziție.

„După ce un detașament al trupelor voluntare regale române a ocupat intrarea Curții de Apel, iar în acelaș timp jandarmeria română a ocupat interiorul clădirii, și un detașament al puterii armate a intrat și în cabinetul președintelui de secție, în urma repetatei somațiuni a comandantului lor, cu amenințarea, că va aplica efectiv forța armată — cedând acestei constrângeri armate, președintele de secție Anton Pozsoni și președintele de secție Nyirö Géza, au plecat din localul oficial.

„Un exemplar al acestui proces verbal întocmit în 2 exemplare l-a primit președintele de secție al Curții de Apel, Anton Pozsoni, celalt exemplar Dr. Pompei Micșa.

Dat ca mai sus

(ss) Pozsoni Antal,
președinte de secție al Curții de Apel
(ss) Nyirö Géza,
președinte de secție la Curtea de Apel
(ss) Dr Szobonya Bela,
secretar prezidențial la Curtea de Apel

(ss) Dr. Pompei Micșa,
prim-președintele Curții de Apel
ss) Dr. Iulian Pop,
primar
(ss) Dr. Emil Dandea,
secretar primarial

Acest proces-verbal scris în limba ungurească a fost redactat de magistrații unguri, conducători ai Curții de Apel, pe care noi l-am tradus în românește, ținând seamă de limbajul greoi, în care el a fost redactat.

Declarațiile celelalte, de care se face pomenire în raportul d-lui prim-președinte Micșa, semnate de toți magistrații, funcționarii și aprozii Curții, aduc aceleași motive, desvoltate și mai pe larg cu fraze bombastice, prin care își justifică refuzul jurământului și serviciului.

Câtă ipocrizie și câtă ură de rasă deghizată transpiră din aceste declarații redactate cu perfidă rafinărie de aceeași oficină centrală politică a conducerii rezistenței pasive ungurești, cu sediul la Cluj, de

sub diriguirea şefului ei, profesorul universitar Dr. Apáthy I? Aceeaşi atitudine de refuz, şi aceeaşi motivare, cu aceleaşi fraze, chiar şi cu topica lor neschimbată, s'au repetat în mod neputincios şi vrednic de compătimire, la toate instanţele, cu ocazia preluării, şefii cărora, bine organizaţi au procedat la fel, la unison, după aceeaşi reţetă, însă pătrunşi cu toţii de acelaşi gând premeditat şi diavolesc, de a zădărnici funcţionarea instanţelor, organizarea şi consolidarea Justiţiei române, producându-se nemulţumiri şi turburări în populaţie, ca apoi cu asemenea argumente de dovada incapacităţii Românilor de organizare a serviciilor publice, să poată opera prin reprezentanţii lor la conferinţa de pace, contra unirii Transilvaniei cu ţara românească.

Toate planurile lor au eşuat şi s'au spulberat în faţa puterii de voinţă şi de muncă, a patriotismului luminat, cald şi plin de jertfă, al slujitorilor români ai Curţii, chiar mulţi improvizaţi, şi al colegilor care li s'au adăugat plini de avânt, la primul glas de chemare al neamului românesc.

Cu toată emfaza îngâmfaţilor foşti şefi de pe vremurile apuse, ai Curţii de Apel din Cluj, ea sub conducerea înţeleptului şi modestului, dar demnului ei nou şef, al primului prim-preşedinte român Dr. Pompei Micşa, s'a organizat şi a putut să-şi înceapă activitatea, la început întâmpinând multe greutăţi şi piedici, topite însă toate în căldura iubirii de neam a membrilor ei, această înaltă instanţă, care cu ajutorul resorului Justiţiei mutat în cursul anului 1919 şi instalat şi el în Palatul-Justiţiei din Cluj, în o parte a localurilor Curţii de Apel, s'a organizat în cele mai bune condiţiuni, completându-se şi numărul magistraţilor şi al funcţionarilor de grefă, cu elemente mai alese, numiţi fiind mai mulţi consilieri dintre advocaţi şi dintre magistraţii români din Vechiul Regat, care au solicitat posturi în Justiţia Ardealului.

Când s'a desfinţat Consiliul Dirigent, la începutul lui Aprilie 1920, trecând atribuţiile resorturilor lui asupra departamentelor centrale din Capitală, Curtea de Apel din Cluj avea următorul corp de magistraţi:

Prim-preşedinte: Dr. Pompei Micşa, *preşedinţi*; Alexandru Onaciu şi Dr. Gavrilă Chindriş; *consilieri*: 1. Custav Haupt, 2. Dr. Iuliu Popescu, 3. Dr. Andrei Pop, 4. Alexandru Ancean, 5. Dr. Corneliu Crăciunescu, 6. Dr. Ioan Papp, 7. Alexandru Balaş, 8. Dr. Ludovic Kerner, 9. Alexandru Breban, 10. Victor Popp, 11. Paul Balaşiu, 12. Vasile M. Dimitriu, 13. Ioan Demetriu, 14. Nicolae Davidescu, 15. Cincinat Pavelescu, 16. Dr. Emil Zacharia şi 17. Emil Coşte; *procuror general*: Dr. Ioan Cosma; *magistraţi asistenţi*: Dr. Partenie Crişan, Dr. Ioan Pordea, Dr. Valer Mărcuş şi Gavril Carşai, iar mai târziu şi Dr. Ambroziu Cupşa, Dr. Vasile Hopârteanu, Visarion Pop, Brutus Raţiu şi alţii.

Doi consilieri erau detaşaţi pentru serviciu la resortul Justiţiei. Sprijinită Curtea de acest resort, începuse să-şi ia un avânt, ajungând în câţiva ani la un nivel înalt de prestigiu spiritual, moral, de obiectivitate şi activitate, pe care predecesoara sa ungurească nu l-a putut nici măcar apropia în timpul ei de existenţă din 1891 până la 1919. Curtea noastră de Apel a mai fost distinsă, între timp, şi cu alte atribuţii speciale, ca examenul de capacitate pentru magistraţi, pentru advocaţi, pentru inginerii de cadastru, cursurile şi examenele de directori de cărţi funduare, de funcţionari de grefă şi altele, ne mai amintind de diferitele comisii speciale, consultative, de legislaţie, unificare, dela departamentul central, din care unii membrii ai ei au făcut parte.

La începutul anului 1920, şi tribunalele din Transilvania erau parte organizate, parte aveau deja nucleele lor de desvoltare formate, cum şi toate judecătoriile de ocol, rămase sub stăpânire românească. Şefii tribunalelor erau acum prim-preşedinţi: la 1. *Cluj*: Dr. Laurenţiu Nestor, 2. *Dej*: Dr. Ioan Chereches, 3. *Alba-Iulia:* Victor Constantinescu, 4. *Bistriţa*: Dr. Nicolae Pop, 5. *Deva*: Dr. Virgil Olariu, 6. *Sibiu*: Iuliu Munteanu, 7. *Turda*: Alexandru Fărcăşanu, 8. *Tg.-Mureş:* Gheorghe Repede, 9. *Braşov*. Dr. Petru Meteş, 10. *Odorheiu*: Aloisiu Szabo, 11. *Dumbrăveni*: Teodor Radu, 12. *Oradea*: Dr. Simion Ghetianu, 13. *Zalău*: Dr. Vasile Ghiurco, 14. *Satumare*: Dr. Silviu Pop, 15. *Maramureş*: Alexandru Lazar, 16. *Arad*: Dr. Vasile Avramescu, 17. *Lugoj*: Dr. Nicolae Ioanovici, 18. *Caransebeş*: Dr. Gh. Lăbonţiu, 19. *Timişoara*: Timotei Radi, iar tribunalele din Miercurea Ciucului şi Târgul Săcuesc (Treiscaune) fuseseră desfiinţate şi înglobate la Braşov. Ar dura prea mult să se enumere aci toţi magistraţii numiţi la aceste tribunale şi la toate judecătoriile de ocol din circumscripţiile lor.

La data aceasta în Justiţia Transilvaniei se găseau în serviciu total abea 565 de magistraţi, din care unguri şi saşi 251 (cuprinşi aici şi ungurii din Banat, Crişana, Maramureş, Sălaj şi Satumare, care prestând jurământul de credinţă, au fost menţinuţi. Completarea numărului necesar s'a făcut succesiv mai târziu.

* * *

Inainte de preluarea instanţelor dela Unguri, am avut în Justiţia ungurească pe următorii magistraţi români:

I. LA CURTEA DE CASAŢIE (Curia ungurească)

1. Dr. George Plopu şi 2. Ioan Jurca.

II. LA CURŢILE DE APEL

3. dr. Pompei Micşa, 4. dr. Adrian Nistor, 5. dr. Gheorghe Popa, 6. Gavril Chindriş, 7. dr. Alexandru Marta.

III. LA TRIBUNALE

1. Romul Radu, 2. Emil Coste, 3. Octav Zaharia, 4. Iuliu Moyș, 5. Dumitru Ponoram, 6. Francisc Erdeuș, 7. Moisă Savu, 8. Sempronius Munteanu, 9. Romulus Preșa, 10. Romulus Popp, 11. Emil Hațieganu, 12. Victor Constantinescu, 13. Sever Barbura, 14. Gavril Rednic, 15. Ioan Cerne, 16. Silviu Popp, 17. Iosif Nestor, 18. Emil Fildan, 19. Alexandru Pop, 20 Victor Popp.

IV. LA JUDECĂTORII

1. Stănilă Nicolae, 2. Iuliu Pop, 3. Honoriu Crucin, 4. Alexandru Lazar, 5. Victor Moyș, 6. Alexandru Doroș, 7. Ilie Rad, 8. Ioan Ember, 9. Iuliu Papp, 10. Emil Bozac, 11. Alexă Davidu, 12. Ioan Runcan, 13. Vasile Dragoș, 14. Gheorghe Boni, 15. Nicolae Pop, 16. Victor Ancean, 17. Paul Moyș, 18. Aurel Gherasim, 19. Alexandru Breban, 20. Alexandru Bohățel, 21. Augustin Andrei, 22. Aurel Bersan, 23. Laurențiu Nestor, 24. Aurel Sava, 25. Iuliu Moldovan, 26. Alexandru Birtolon, 27. Petre Popovici, 28. Alexandru Bretan, 29. Gheorghe Matei, 30. Ioan Poenar, 31. Cornel Popp, 32. Augustin Rezei, 33. Emil Poruț, 34. Gheorghe Vlad, 35. Timotei Radi, 36. Emil Petrovici, 37. Nicolae Popovici, 38. Ioan Candrea, 39. Teodor Radu, 40. Victor Hossu și 41. Rudolf Crăciunaș.

V. MAGISTRATI STAGIARI (notari):

1. Grigore Dunca, 2. Grigore Bota, 3. Victor Marina, 4. Dumitru Grad, 5. Ioan Șuta, 6. Traian Popp, 7. Gheorghe Popp, 8. Ladislau Popp, 9. Alexandru Țiplea, 10. Ioan Mureșan, 11. Iuliu Morar, 12. Gheorghe Ianculovici, 13. Nicolae Rogneon, 14. Partenie Crișan, 15. Iosif Hossu, 16. Ioan Pordea, 17. Nicolae Șimon, 18. Enea Isacu, 19. dr. Cornel Cărpinișan, 20. Demetriu Ghișoiu, 21. Ioan Roman, 22. Gh. Anca, 23. Benedict Rusu, 24. Augustin Ghitta, 25. Iosif Bersina, 26. Ioan Drecin, 27. Augustin Bolcaș, 28. Leontin Anca, 29. Victor Țiplea, 30. Alexandru Ghera, 31. Ioan Carian, 32. Alexandru Bojinca, 33. Petru Comes, 34. Iuliu Andrei, 35 Fabius Rezei, 36. Ioan Ocnariu.

Acești notari cu toți aveau doctoratul în drept și examenul de magistrați. Câțiva din ei au intrat în serviciul administrației, celalalți în Justiția română.

Aducem aci și lista celor peste 100 de avocați români definitivi din Transilvania, care intrați în Justiția română, la începutul anului 1920 se găseau în serviciul ei efectiv, din cei 264, care intraseră în cursul anului 1919:

1. Dr. Cornel Albu, 2. dr. Augustin Bodea, 3. dr. Gavril Buzura, 4. dr. Simion Buteanu, 5. dr. Chirion Bânda, 6. dr. Sever Barbura, 7. dr. Alexandru Barbul, 8. dr. Ioan Berariu, 9. dr. Sever Bugariu, 10. dr. Cornel Crăciunescu, 11. dr. Ioan Cosma, 12. dr. Ioan Chereches, 13. dr. Ioan Ciortea, 14. dr. Aurel Ciupe, 15. dr. Vasile Covrig, 16. dr. Octavian Comșa, 17. dr. Simion Chețian, 18. dr. Aurel Crișan, 19. dr. Ilie Chindriș, 20. dr. Corneliu Centea, 21. dr. Alexandru Coca, 22. dr. Felix Dumitreanu, 23. dr. Gheorghe Drimba, 24. dr. Ioan Ember, 25. dr. Gheorghe Ember, 26. dr. Octavian Furnea, 27. dr. Eugen Farchescu, 28. dr. Grigorie Gherman, 29 dr. Aurel Gherasim, 30. dr. Mihai Gropșan, 31. dr. Vasile Gyurko, 32. dr. Coriolan Grădinar, 33. dr. Mihai Ghiulvezan, 34. dr. Victor Hotăran, 35. dr. Iacob Hotăran, 36. dr Ioan Hămbășan, 37. dr. Petru Iștvan, 38. dr. Nicolae Ioanoviciu, 39. dr. Alexandru Kiss, 40. dr. Gheorghe Lăbonț, 41. dr. Aurel Marta, 42. dr. Aurel Mol-

dovan, 43. dr. Teofil Moldovan, 44. dr. Ioan Moldovan, 45. dr. Ioan Marghita, 46. dr. Virgil Mureșan, 47. dr. Petru Meteș, 48. dr. Silviu Moldovan, 49. dr. Romul Moldovan, 50. dr Coriolan Meseșanu, 51. dr. Enea Muntean, 52. dr. Petru Maier, 53. dr. Ștefan Mioc, 54. dr. Arsenie Micu, 55. dr. Emil Mureșan, 56 dr. Vasile Nossa, 57. dr. Victor Naum, 58. dr. Iustin Nestor, 59. dr. Cornel Ordace, 60. dr Virgil Olariu, 61. dr. Romul Oltean, 62. dr. Nicolae Olariu, 63. dr. Ioan Papp, 64. dr. Iuliu Popescu, 65. dr Andrei Pop, 66. dr. Cornel Petrovici, 67. dr Sever Pop, 68. dr. Gheorghe Popescu, 69. dr. Rubin Patiția, 70. dr Emil Pușcariu, 71. dr. Victor Pop, 72. dr. Ioan Popoviciu, 73. dr. Liviu Pandrea, 74. dr. Teofil Peter, 75. dr. Ioan Popoviciu-Orșova, 76. dr. Clemente Petrovan, 77. dr. Aurel Șerban, 78. dr. Petru Stoina, 79. dr. Emilian Sfetcu, 80. dr. Traian Stoica, 81. dr. Eugen Sânpetrean, 82. dr. Ioachim Tolciu, 83. dr Nicolae Turla, 84. dr. Liviu Tămășdan, 85. dr. Ioan Ursu, 86. dr. Gheorghe Vodă, 87. dr. Petru Vaida, 88. dr. Ilie Gropșan, 89. dr. Valer Hango, 90 dr. Aurel Iancu, 91. dr. Andrei Ilie, 92. dr. Moise Coos, 93. dr. Salvator Mihali, 94. dr. Victor Șandor, 95. dr. Vasile Avramescu, 96. dr. Nicolae Bărăescu, 97. dr. Gheorghe Ganea, 98. dr. Sever Popoviciu, 99 dr. Nestor Porumb, 100. dr. Iuliu Tămășel, 101. dr. Gheorghe Miclea, 102. dr. Petru Pențiu, 103. dr. Ioan Popoviciu (Făget), 104. dr. Octavian Crișmariu, 105 dr. Aurel Oprea, 106. dr. Ioan Nemeș, 107. dr. Victor Gherasim, 108. dr. Cornel Clava, 109. dr. Iosif Bunea, 110. dr. Ioan Motoc, 111. dr. Valeriu Șovrea.

Când magistratura ungurească din Ardeal, în ura sa milenară față de opincarii români, s'a angajat mai bucuroasă să stea în slujba anarhiei feudalo-șovină dela Budapesta, decât să fie sub stăpânirea valahă, când ura a transplantat-o și în micii funcționari de grefă, care ne mai putând-o stăpâni și camufla în fraze mai spoite, a mers atât de departe în manifestarea ei, încât de ex. cu ocazia preluării judecătoriei dela Aiud, conform procesului verbal din 20 Martie 1919, întreg personalul acesteia cu șeful judecătoriei în frunte, au declarat, că nu numai nu jură credință Statului Român, — dar nu vreau să servească sub nicio formă sub stăpânirea românească, și nici măcar sub șefia unui judecător român în cadrele Ungariei, — ușor se poate închipui, că în acea debandadă de moment, și noi putem să certificăm, ce serviciu imens au făcut Justiției române atunci, la rapida ei organizare, advocații români, săriți în ajutorul ei, — cu spiritul lor de jertfă românească, prompți, expeditivi, care au acționat imediat, fără ezitări și deliberări multe, energic, demn și cu cel mai sigur efect în folosul țării, nelăsând să se întrerupă nicio clipă organizarea și mersul Justiției române:

Activitatea aceasta epocală cu rezultatele ei nemăsurabile, se cuvine să fie privită mai de aproape. Să zăbovim puțin asupra ei, încercând să o apreciem după cuviință.

Acești avocați, în cea mai mare parte au aparținut gărzii de vechi luptători democrați naționali români din vremea stăpânirii maghiare apusă. Falanga aceasta de ostași conștienți ai datoriei, neînfrânți, de

pe vremuri, și desinteresați idealiști în luptele frumoase naționale românești, — și după declararea Unirii cu țara mamă la 1918, — în idealismul ei, n'a ezitat nicio clipă, când a fost invitată să dea mână de ajutor pentru organizația Justiției române din Ardealul unit, în primele luni ale anului 1919, atunci, când magistrații unguri dela instanțele judecătorești, cei mai mulți, corporativ au refuzat jurământul de credință către Statul Român și către Regele Ferdinand I., întregitorul de țară, și au părăsit serviciul cu scopul diavolesc premeditat de a desorganiza astfel justiția, și producând anarhie, să discrediteze și să descompună serviciile de Stat începute a se organiza de neamul românesc în ținuturile alipite. A fost suficient, prin o singură invitație de a resortului Justiției fostului Consiliu Dirigent, a se face apel la patriotismul cinstit al acestor veterani luptători probați, ca ei să-și lase casa și masa, familiile și cancelariile lor avocațiale aducătoare de venituri și să se pună la dispoziția resortului de Justiție, intrând în magistratură cei mai mulți în localitate, unde au fost trimiși să facă apostolatul Justiției românești, pe care ei au organizat-o cu spiritul lor național pur, înțelegător și superior, cimentând, asigurând într'adevăr, și desăvârșind astfel Unirea Românilor, chiar în timpul cel mai critic, în epoca premergătoare hotărîrilor conferinței de pace postbelice. Fără de acest sacrificiu neprețuit al acestor advocați, Justiția românească pe aceste plaiuri, în acel timp era descompusă, având ca efect chiar și iluzorificarea în mare parte a realizării ideii de Stat Român în Ardeal. Din aproape 1400 de posturi de magistrați de atunci din Transilvania, nici 100 de posturi nu puteau fi complectate cu magistrații români moșteniți dela stăpânirea feudală ungurească, din care mulți nu putuseră scăpa încă din ținuturile Ungariei, Cehoslovaciei și Jugoslaviei, unde fuseseră numiți și transferați de fosta stăpânire maghiară, cu scopul să-i înstrăineze de neamul lor. Multe instanțe judecătorești rămâseseră fără niciun singur judecător, fără niciun funcționar de grefă, ba chiar și fără niciun servitor, în urma retragerii în bloc a Ungurilor. — A trebuit să vină acești advocați români ardeleni, idealiști și nepretențioși, să ia în stăpânire în numele Statului Român, instanțele judecătorești, să organizeze serviciile acestora, cu cunoștințele, experiențele și abnegațiunea lor, făcându-se de toate — tuturor, ei făcând uneori și pe copiștii, chiar și pe aprozii curieri la poștă, tot atunci și împărțind dreptatea dreaptă și fără de prihană, din scaunele de judecători, în numele legii și al țării românești. Acești advocați, deveniți magistrați mucenici au alergat în număr mare, de peste 200 atunci, jertfindu-se pe sine, să aducă jertfa lor curată pe altarul Unirii neamului românesc și după războiul de întregire dus cu arma, — acum în scaunele modeste dus

de judecători români aici în Ardeal, când totul era în revoluție, descompunere și fierbere, când totul trebuia clădit din nou și refăcut. Ei nu și-au ales atunci părțile cele mai bune, precum au făcut-o atâția colegi de ai lor, intrând în arena rentabilă a politicei, unde atât de ușor și fără privațiuni se puteau acum, în noua situație politică, să se câștige lauri, măriri și averi, — și nici nu și-au ales carierile administrative ale diferitelor resorturi și servicii, ori catedre, — unde în afară de buna retribuire, a unei munci mai ușoare și mai puțin istovitoare, erau deschise atâtea isvoare de venituri și câștiguri, admisibile sau tolerate, și nu au rămas nici la cancelariile lor de advocați, care în vremea aceea au început să fie și mai rentabile pentru acei advocați români, care au rămas și le-a profesat, putându-și câștiga pe ușor averi fabuloase nevisate vreodată, când aceștia rămâneseră puțini și lipsiți de concurența colegilor lor minoritari, care refuzând jurământul de credință către Statul Român, au fost opriți de a profesa advocatura. Deci advocații români practicieni erau acum stăpânii absoluți ai situației bucurându-se de toate avantagiile și putând să facă și politică militantă, unii sporindu-și astfel fără limită averile lor chiar prin trafic de influență, îndulcindu-și după plac traiul vieții, și punânduse la adăpost de orice griji viitoare, ei și familiile lor.

Tot atunci însă colegii lor, intrați din idealism în magistratură, s'au mulțumit cu lefurile mici ale Justiției, în slujbele modeste, care li s'au încredințat la început în mod provizoriu, și pe care însă mai târziu, din aceleași sentimente naționale, patriotice nu le-au putut părăsi, să revină la profesiunea lor de avocat, devenită atunci atât de mult rentabilă în România Mare și care pe cei materialiști, și pe cei mai slabi de înger, îi putea tenta atât de convingător.

Foștii lor colegi și frați de lupte de pe vremuri ajunși în funcții înalte de răspundere, în guvern și în politică, li-au promis mereu toată solicitudinea, tot sprijinul lor și asigurarea pensiilor bune pentru bătrânețe, numai să nu părăsească Justiția. Ei au rămas însă cu promisiunile neîndeplinite!

Unii dintre acești advocați deveniți magistrați, văzând, că așteaptă înzadar, au început să se retragă rând pe rând, reîncepând profesiunea mai rentabilă și independentă de advocat, ori intrând în politica militantă și mai rentabilă. Alții văzând iluzorii așteptările în spre mai bine, după ce în posturile de modești magistrați își cheltuiseră mare parte din averile lor particulare, ce le avuseseră de mai înainte, au încercat să se asigure plasându-se în posturile liniștite și mai grase de notari publici, unde diferitele guverne începuseră să-și așeze după servicii politice și creaturile lor, între care nu unul ajunsese mai înainte în

conflict cu justiția. Iar cei rămași și pe mai departe judecători, au continuat mucenicia lor cu tot calvarul ei, de multeori dureros prea din cale afară pentru ei. Cei mai mulți nu au putut înainta, poate din cauza concurenții, ce a început a se ivi și a crește, mai ales pentru posturile dela instanțele superioare, în urma afluenței solicitanților cu protecții mari și fără scrupule deși mai puțin capabili, poate din cauza unui șovinism regionalist de îngustă orientare și înțelegere, de multeori chiar pătimaș al unor guvernanți, adesea porniți și de considerațiuni politice de partid, când magistrații avocați ardeleni, nu înțelegeau să admită influențe politice în activitatea lor de judecători; salariile modeste nu le ajungeau, mai ales celor familiști, care trebuiau să-și crească și copiii, fără burse dela Stat, nu prea accesibile pentru ei și astfel au trebuit să se îndatoreze, să-și mănânce modestul lor avut agonisit și rămas din alte vremuri, rămânând mulți din ei, rând pe rând, absolut săraci, avizați acum la leafă și la nădejdea unei pensiuni. Unii împlinind limita legală de etate, după noile legi unificate, de multeori mai scăzută, decât cea avută după gradul obținut, dar degradat, în urma transferărilor abuzive la instanțe inferioare, la care au fost expuși, au fost trecuți la pensiune, când erau destul de viguroși să poată munci, chiar cu mult mai frumoase rezultate, decât mulți colegi mai tineri, intrați în urma lor în magistratură, dar fără experiențe și încă necunoscători ai legilor, obiceiurilor și împrejurărilor de viață juridică-economică ale acestor ținuturi. Pensiile acestea — care se plăteau tardiv, și nu regulat, reducându-se de câteva ori, de multeori — de mizerie, dar nicidecum suficiente pentru asigurarea unui trai cinstit la bătrânețe, cu atât mai puțin au putut fi ele echivalente cu o recompensă cât de modestă pentru jertfele și serviciile aduse justiției de numiții magistrați, după atâtea deziluzii, privațiuni și umiliri sufletești, la care au fost supuși. Unii din ei s'au pomenit în completă mizerie, fără pensiune, neavând anii de serviciu prevăzuți în legile unificate de pensiuni, după ce înzadar așteptaseră cu încredere cinstită împlinirea promisiunilor acelora, care se angajaseră mai înainte să îngrijească, prin legi ne mai făcute — de soarta lor și după ce li se ceruseră jertfele, dela care aceștii martiri ai datoriei naționale nu s'au eschivat, — iar unii din aceștia, astfel au murit, așteptând înzadar și în ceasul morții — și lăsându-și în lipsă și în mizerie familiile lor iar alții decepționați, văzând, că nici fiii lor nu se mai pot plasa în slujba justiției, unde ei au fost jertfiți, îngreunându-li-se tot mai mult, în urma concurenței mai puțin loiale și fără considerații la trecut și la jertfe, străbaterea în locurile vacante.

Nu mai rămăseseră din această pleiadă de advocați în magis-

tratură, într'un timp, mai mulți de vreo 50—60 inși, azi poate nici 10 care continuau să-și facă datoria, în mod conștiincios, toi astfel, precum pe deplin și-au făcut-o ei toți cu colegii lor pomeniți acum. Eroi au fost ei în luptele naționale de pe vremuri luptând cu arma legilor, pentru drepturile neamului, nu odată în fața ascuțișului baionetelor, jandarmilor unguri, când era greu și de multe ori împreunat chiar cu primejdie de viață și moarte să te manifești român și luptător pentru poporul român și când din rândurile acestora lipseau foarte mulți dintre acei, cari în România Mare se băteau cu emfază în piepturile lor decorate fără vrednicii de luptă, ba exploatând și fructificând pe seama lor roadele luptelor date de alții, de atunci, neglijați, înlăturați și abandonați, și eroi cinstiți au rămas și pe mai departe în lupta tăcută și grea, ce aveau de dus, în grelele posturi de răspundere sufletească, ca împărțitori drepți și cinstiți ai dreptății românești pentru cei oropsiți și necăjiți.

Ei nu au murmurat, nu au protestat și nu s'au afișat, când au fost disconsiderați, umiliți și uitați de acela, care nu au avut dreptul să-și uite de ei, ci cu suflet senin și conștiința împăcată de martiri, cel mult uneori cu zâmbetul amar pe buze pentru nedreptatea tragică, ce li s'a sorțit, au continuat greaua misiune divină și plină de frământări sufletești, ce au trebuit să desăvârșească în scopul perfectei Uniri a neamului românesc, ca drepți îndreptători ai cuvântului adevărului și dreptății.

Este fapt incontestabil, că acei advocați luptători înainte de Unirea dela 1918, au devenit foarte buni, cei mai cinstiți și drepți judecători, după Unire, mulțumindu-se cei mai mulți cu posturile modeste, în care au fost puși, muncind cu râvnă, deși au avut parte ei mai mult, decât oricare alții — de jigniri și umiliri nemeritate neadmițând distincții, prin care nu se puteau răscumpăra suferințele sufletești și materiale, de care ei au avut parte. Aceștia nu trebuia să fie jigniți și loviți, căci și-au dat deplin aportul lor de jertfă, de luptă și de muncă pentru Unirea și consolidarea României, mai mult, decât alții, dar fără răsplată și fără reclame personale.

Vrednicia lor în epoca de organizare a începutului Justiției Române, o putem constata cu suflet curat, și noi, care am avut deosebita onoare, de a fi fost detașat dela început la conducerea administrației Justiției Române din Ardeal, întâi la fostul Resort al Justiției Consiliului Dirigent, apoi la secretariatul general al Justiției pe lângă Comisia de unificare din Cluj și pe urmă la Directoratul General al Justiției din Cluj, până la desființarea din 1924 a acestui din urmă, și în acestea funcțiuni am avut prilejul de a vedea și de a constata fap-

tele şi vredniciile acelor colegi ai noştri, solidarizându-ne cu dreptele lor plângeri şi dureri, apărându-i, după putinţă, de alte lovituri, însă neputându-le creia situaţiile juste, ce le meritau, deoarece noi în privinţa înaintării magistraţilor nu mai aveam nicio atribuţie, fiind aceea rezervată domnilor şefi şi miniştri, iar mulţimea de rapoarte şi propuneri, ce li s'a înaintat acestora de noi în interesul magistraţilor avocaţi pe atunci, în toiul preocupaţiilor politice şi de altă natură ale guvernanţilor de pe vremuri, au rămas infructuase şi uitate, cu prea puţine şi neînsemnate excepţiuni.

Meritele acestor magistraţi-avocaţi nu se pot însă diminua, ei ieşiţi cu cinste din corpul cinstit al vechilor advocaţi Români, nu au făcut ruşine corpului nici în scaunele de judecători, pe care l-au onorat şi înălţat cu distinsă vrednicie.

Ca cel mai vechiu şi bătrân magistrat român dintre toţi magistraţii instanţelor din Ţara Românească, cu excepţia câtorva dela Curtea de Casaţie, în conştiinţa răspunderii, ce am, mi-am ţinut de datorie de onoare, să fac din scaunul ce-l ocup, tocmai cu ocazia comemorării de astăzi, această constatare sinceră a faptelor în deobşte cunoscute celor obiectivi, care le-au trăit şi văzut cu ochii lor.

* * *

Compoziţia primei echipe a magistraţiilor Curţii noastre de Apel, în cursul anilor s'a modificat mereu, în urma schimbărilor membrilor ei, prin decese, pensionări, înaintări şi premutări şi prin renoirea cadrelor, având Curtea la început 3 secţii, dela 1922 patru secţii, reduse la 1926 la trei, majorate la 1938 iarăşi la 4, iar după refugiul dela 1940 reduse la 1941 din nou la 3 secţiuni — cu teritoriul redus, ce-l are provizoriu astăzi. Din tribunalele noastre, cele dela Năsăud-Bistriţa, Someş-Dej şi al Clujului stau sub ocupaţia unei puteri străine, iar noi avem astăzi sub priveghierea noastră tribunalele Turda-Cluj, Alba, Hunedoara-Deva, Abrud şi Haţeg reînfiinţate, şi Sibiu, — care ni-a fost aparţinut până la 1926, când pentru a i-se croi circumscripţie Curţii de Apel nou înfiinţată la Braşov, a fost luat dela noi, redându-ni-se acum din nou la 1940, când ei, ca o fiică, ce nu ne-a uitat, ni-a adăpostit cu dragă inimă în căminul său, Curtea noastră de Apel pribeagă, alinându-ne cu duioşie durerile şi suferinţele noastre.

* * *

După 2 Aprilie 1920, au mai intrat succesiv următorii magistraţi ca membrii ai Curţii noastre, prin permutare sau înaintare.

In anul 1920, consilierii: Gheorghe Georgian.

Cincinat Pavelescu, *azi mort.*

In anul 1921, președintele de secție: Ioan M. Bottez
și consilierii: Lazăr Bădescu,
Gheorghe Minea Popescu.
» » 1922, procuror general: Alexandru Pop,
președinte de secție: Ioan Mănescu, *azi mort*,
» » 1923, consilierii: Mihail Balassan, *mort*,
Petru Rădulescu, *mort*,
Constantin Filipescu,
procuror: Teodor Tănăsescu.
» » 1824, consilier: Moise Savu, *mort*.
» » 1926, consilierii: Alexandru Ulvinianu,
Constatin Popovici, *mort*,
Victor Stamatopol, *mort*,
procurorii: Nicolae Pâslaru,
Emil Cămărășescu.
» » 1927, procuror: Nicolae Bossie.
» » 1928, procuror: Ilie Voitescu.
» » 1929, consilier: Constantin Panaitescu, *mort*.
procurorii: Alexandru Bohățiel, *mort*,
Livius Gh. Ilea.
» » 1930, consilierii: Clemente Petrovan,
Ioan Predoviciu,
Mihail Popescu,
Constantin Iepure,
Ovidiu Perjescu,
Ioan Vârgoliciu, *mort*.
» » 1931, consilier: Ioan Mureșan.
» » 1932, consilier: Octavian Furnea.
» » 1936, consilierii: Augustin Andrei, *mort*,
Enea Munteanu.
» » 1937, consilierii: Gheorghe Giosanu,
Constantin Ganea,
Ambroziu Cupșa,
Vasile Hopârteanu,
Ioan Ienciu.
procurorii: Nicolae Iepure,
Vasile Iacobini.
» » 1938, consilierii: Richard Filipescu,
Leonida Persescu, *mort*,
Ștefan Drăguşanu,
Septimiu Velican,

În anul	1938	consilierii: Valeriu Roșca,
		Corneliu Centea,
		Grigore Dunca,
		Demetriu Ghișoiu,
		Laurențiu Decusară,
		Vasile Coza,
		Carol Linzmayer,
		permutați: Corneliu Cărpinișan,
		„ Partenie Crișan,
		procurorii: Titus Georgescu,
		Const. Pastie.
„ „	1939,	consilierii: Ștefan Berariu,
		Alexandru Atanasiu,
		Coriolan Ramonțian,
		Ermil Gheorghiu, *mort*,
		Ștefan Vodă,
		Alexandru Cojocariu, *mort*,
		procuror: Rănțoiu Criveanu,
„ „	1940,	președinte: Simion Buteanu,
		consilierii: David Rusu,
		Emil Sklenka,
		Nicolae Alexandrescu,
„ „	1941,	consilierii: Gheorghe Ionescu,
		Eugen Marino,
		Gheorghe Dimitriu,
		Constantin Marosin,
		E. Gh. Pioneanu,
		Ion Dumitrescu, *mort*,
		procurorii: Gheorghe V. Călcâi,
		Silvestru Păuș,
		Mircea Rădescu,
		Gheorghe Oprescu,
		consilierii: Pantelimon Matei,
		Adrian Manoliu,
		Chirion Bânda,
		Valerian Tarnavschi.
„ „	1942,	consilierii: Paul Barbateiu,
		Mihai Sârbu,
		Traian Vlădescu,
		procuror: Teofil Emil Orbonaș.

În anul 1943, consilieri: Ovidiu Racoță,
Gheorghe Istrati,
procurori: Romul Mager,
Vasile-Florin Tărăbuță.

Actualmente Curtea se compune din 33 magistrați (1 prim-președinte, 3 președinți, 1 procuror general, 3 inspectori judecătorești, 22 consilieri și 4 procurori).

Grefele au 46 funcționari bugetari, din care 4 prim-grefieri, 1 administrator contabil, celalalți grefieri, impiegați și dactilografe, — cu 20 oameni de serviciu.

Nu mai detaliăm aci epocile, ce le-au servit fiecare magistrat la Curtea noastră, când și ce înaintări au avut, oricine a fost înaintat, permutat, sau trecut la pensie, — nici data deceselor.

Constatăm numai, că din rândurile noastre au fost înaintați:

1. La Curtea de Casație: Corneliu Crăciunescu, Andrei Pop, Iuliu Popescu, Victor Popp, Alexandru Ulvinianu, Ioan Mureșan, Ioan Predoviciu, Teodor Tănăsescu.

2. Prim-președinți de Curți de Apel: Ioan Papp. Alexandru Ulvinianu, Constantin Filipescu.

3. Președinți: Ioan Papp, Victor Popp, Alexandru Ulvinianu, Emil Zaharia, Ioan Predoviciu, Paul Balașiu, Constantin Filipescu, Nicolae Bossie, Clemente Petrovan, George Livius Ilea, Gheorghe Giosanu și Coriolan Ramonțianu.

4. Prim-președinte la Curtea Administrativă: Ioan M. Bottez.

5. Permutați la alte Curți de Apel: Cincinat Pavelescu, Emil Pușcariu, Constantin Ganea, Paul Barbateiu, Constantin Vulpescu, Mihail Popescu, Ștefan Drăgușanu, Gheorghe Oprescu, Silvestru Păuș, Eugen Marino, Valerian Tarnavschi, Gheorghe Ionescu.

6. Unii au avut delegația de secretar general, directori general în Minister, alți au trecut în advocatură, ori s'au făcut notari publici.

7. Au trecut la pensie: Alexandru Onaciu, Ion Mănescu, Constantin Filipescu, Alexandru Breban, Alexandru Ancean, Moisă Savu, Alexandru Bohățel, Lazar Bădescu, Gustav Haupt, Emil Cămărășescu, Nicolae Păslaru, Nicolae Davidescu, Ilie Voitescu, Paul Balașiu, Augustin Andrei, Emil Zacharia, Nicolae Bossie, Ovidiu Perjescu, Constantin Epure, Grigore Dunca, Valeriu Roșca, Septimiu Velican, Cornel Centea, Titus Georgescu, Vasile Iacobini, Chirion Bânda, Octavian Furnea, Richard Filipescu, Simion Buteanu, Victor Stamatopol, Petru Rădulescu,

8. Au decedat:

primul președinte: Dr. Pompei Micșa,

preşedinţii de secţie: Alexandru Onaciu,
Gavrilă Chindriş,
Victor Popp,
Ioan Mănescu,
consilierii: Andrei Pop,
Alexandru Breban,
Alexandru Ancean,
Ludovic Kerner,
Alexandru Balaş,
Ioan Demetriu,
Cincinat Pavelescu,
Emil Costea,
Petru Rădulescu,
Moisă Savu,
Constantin Popovici,
Mihail Balassan,
Victor Stamatopol,
Ioan Vârgolici,
Augustin Andrei,
Constantin Panaitescu,
Leonida Persescu,
Alexandru Cojocaru,
procuror: Alexandru Bohăţel.

9. Morţi dintre funcţionari:
prim-director: Ioan Vodă,
adm. contabil: Ioan Iancu.
secretar la Parchetul General: Stelian Rădulescu.
grefier: Gheorghe Horea.
aprozii: Ioan Gavriş şi Ioan Crişan.

Vor fi unii, care la auzul acestor nume, vor fi poate cuprinşi de aceleaşi sentimente de emoţie, ce ne copleşesc pe noi, care am colaborat mulţi ani, pe vremuri, cu mulţi din purtătorii lor, — un număr considerabil din aceşti iluştrii colegi, de mult îşi dorm somnul veşniciei, iar alţii gârboviţi de mulţimea anilor, se apropie aşteptând cu resemnare, împreună cu noi, destinul final al fiecăruia din noi. Cu portretele lor lângă noi la acest praznic de comemorare modestă, evocându-i, îi simţim pe ei toţi aproape de noi, cei de astăzi, — în aceea comunitate sufletească, care ne leagă cu trecutul, întărindu-ne cu duhul lor în suferinţele noastre de astăzi, în care avem nevoie de atâta pildă de abnegaţie devotată şi jertfitoare pentru greaua, dar nobila noastră

misiune, de judecători români cinstiți ai poporului nostru. Evocând trecutul Curții noastre, noi „pierduți în gânduri sfinte, convorbim cu ideaIuri", care ne încălzesc și ne înalță, ajutându-ne să continuăm, a ne face datoria pe deplin, în duhul, ce ne-a rămas moștenire dela ei.

Noi am cunoscut Justiția de mai înainte, mult trâmbițată de acei, care ne-au stăpânit până la Unire. Am cunoscut dreptatea ce-o făceau ei și cunoaștem dreptatea făcută de noi: a noastră nu a fost „spoială și lustru fără bază". Procesul Memorandului românesc, al Replicei, — cele de agitații românești contra lui Alexandru Roman, Gheorghe Barit, Traian Doda, Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Valer Braniște, Ion Lupaș, și al șirului nesfârșit de scriitori, redactori și alți intelectuali români, procesele agrare de segregație și comasări și atâtea altele, pornite și judecate în contra neamului nostru, pentru strivirea, pauperizarea și distrugerea lui, ne mai vorbind de cele ale veacurilor trecute, nu Justiția română din Cluj le-a înscenat.

Toate acestea procese nu Justiția noastră românească le-a judecat. Justiția noastră românească din circumscripția Curții noastre de Apel din Cluj a funcționat și în Ardealul de Nord, înainte de blestematul dictat nelegiuit dela Viena, și după acest dictat ea a activat în restul circumscripției sale din Ardealul de Sud, neprihănită, curată și imparțială, ocrotind pe toți nenorociții de toate neamurile cu balanța sa dreaptă. Judecățile noastre nu au purtat nicicând pecetea cruzimii altaice, ce nu cunoaște margini în manifestarea sa anacronică. Justiția noastră, cu tradițiile bimilenare de generozitate și milă ale poporului nostru, nu a cunoscut ura de rasă și lipsa de obiectivitate; ea a fost egală pentru toți, și ierătoare față de cei săraci; sentințele noastre, sever autocriticate nu au cunoscut sofisteriile, fanfaronada și îngâmfarea, ele au fost simple, modeste, fără gânduri rezervate. Noi nu aveam nimic de ascuns, căci nu aveam porniri pătimașe, care erau gonite din scaunele noastre de judecători. O altă Justiție feudală, cunoscută de noi din Ardealul dinainte de Unirea dela Alba-Iulia, s'a întronat vremelnic iarăși, după dictatul dela Viena, în pretoriile instanțelor ținuturilor, de unde noi am fost isgoniți de sfatul teutonilor și hunilor fără de lege, o Justiție cu alte caractere, despre care nu de mult la 1941, la o ședință solemnă a instanței lor superioare dela Cluj, acela, care ocupase scaunul nostru, afirma cu emfază, foarte grav, că ea reprezintă, cinstea și obiectivitatea dreptății, ce s'ar fi întronat prin Domniile lor în pretoriul nostru drag, părăsit de peste Feleac, „în locul venalei și necinstitei justiții românești, ce a stăpânit aci peste 20 de ani", suntem datori cu un răspuns. Onorată Curte, pe care magistrații noștri integri, dar săraci, fii ai poporului român, sunt

obligați să-l dea acestor provocări trufașe și arogante, la vremea sa tocmai din scaunul nostru uzurpat de acei exponenți ai feudalilor străini, și dacă soarta nu ar vrea, ca acest răspuns să-l putem da, cum se cuvine, noi, Dv. cu toții aveți obligațiunea morală să îngrijiți ca această datorie de onoare să nu rămână neplătită cu dobânzi cu tot, mai ales prin continuarea hotărîrilor drepte și pline de înalt cuprins moral, pe care le veți aduce și pe viitor în cadrele tradițiilor superioare de Justiție ale Curții noastre.

Curtea noastră de Apel românească a urmat cu sfințenie principiile și etica profesională a iluștrilor magistrați superiori ai vechii Românii, dându-și toată silința să se încadreze în moștenirea spirituală și morală a acestor înaintași. Justiția făcută de Curtea noastră din Cluj nu că ar fi fost inferioară celei ungurești, de mai înainte, dar ea s'a înălțat în toate privințele atât de sus, încât comparația însăși ar fi o încercare de diminuare și jignire a prestigiului magistraților Români și a activității Curții noastre, prestigiu neatins și inegalat de predecesorii noștri Unguri, iar de cei de după dictatul dela Viena nici nu se poate vorbi serios.

Curtea noastră din Cluj a făcut o adevărată școală morală, de cultură juridică, de etică profesională și de cult al distribuirii cinstite obiective și imparțiale, a dreptății, cu respectul sincer și nefățărit al credinței creștine, al dragostei de neam și de țară, al Justiției pure, întemeiată pe știință și aplicarea dreptului, echității, a egalității, pătrunsă de omenie și cinste românească, de dragostea sinceră de oameni, chiar și față de dușmanii noștri, făcându-le și lor cu măsură egală, dreptate imparțială nu șovinistă și intolerantă, nu motivată cu sofisme și cu litera legilor, ci cu duhul viu al acestora, înfrățit cu generositatea și cu cinstirea mai presus de orice a adevărului și dreptății, atât de caracteristice neamului nostru, ale cărui podoabe sufletești au fost moștenite de veacuri nesfârșite dela înaintași și păstrate neatinse, curate de generațiile de astăzi, pentru a le transmite în aceeași strălucire curată și urmașilor. Activitatea și hotărîrile Curții noastre au fost totdeauna pătrunse și călăuzite de știința adevărată și cultura dreptului, de idealism, de obiectivitate, imparțialitate, independență, demnitate, iubire de oameni, de modestie și de munca străduitoare și neobosită a membrilor Curții, ardeleni și regățeni unificați sufletește, ca împreună slujitori ai aceluiași sfânt ideal românesc, de cea mai pură democrație.

In Curtea noastră nu s'au admis niciodată chiulul, nesinceritatea, mincluna, îngâmfarea, fanfaronada, lipsa de colegialitate loială, lucrăturile pe din dos, denunțările regionaliste cu șoaptele lor. Noi nu ju-

decăm după ordine și porunci ministeriale, legalitatea cărora o cenzurăm conform obligațiunilor noastre legale, nici nu primim instrucții confidențiale de sus — ca instanțele ungurești în procesul memorandului — cum să judecăm în procesele altor neamuri, magistrații noștri nu pot fi slugi plecate, nici lingăii celor mari, ori cu șira spinării moale și încovoiată, ca astfel să-și facă în mod josnic carieră. Noi am avut și avem un crez profesional, de superioară cinste, care culminează în îndeplinirea integrală a jurământului nostru: de a respecta cu sfințenie legile țării și de a îndeplini cu onoare funcția de judecător, ce ne este încredințată. Noi trebue să trăim și să murim săraci în această onoare integrală de judecători români, onoare care nu cunoaște gradații și transacțiuni, și nu cunoaște deosebire între oameni la judecată, de neam și de credință. Balanța dreaptă a judecăților nu are voie să tremure de dragostea, ori de groaza nimănui.

Acestea teze ale crezului nostru judecătoresc de un pătrar de veac, au devenit *tradiții* cultivate ale Curții de Apel românești din Cluj, cărora au trebuit să li se supună, respectându-le cu sfințenie, toți magistrații și funcționarii ei, cum și cei din circumscripția noastră, încadrându-se în complexul lor, sincer și fără șovăire, spre cinstea lor și pentru prestigiul Justiției românești, ai cărei slujitori-apostoli, ei trebue să fie, *„drept îndreptând cuvântul adevărului"*.

In refugiul ei, Curtea noastră pribeagă, a adus cu sine și aici la Sibiu, acestea principii-tradiții, clenodii și podoabe, care simbolizează zeii Lares și Penații altarului, la care slujim, făcându-ne sacerdoțiul în templul dreptății românești după modestele noastre puteri, îndeplinind cutremurați de fiorul conștiinții răspunderii, misiunea divină de a face cu iubire dreptate fraților noștri, cum și celor, care ne urăsc pe noi, cu aceeași măsură curată și fără vicleșug. Acestea clenodii, care ne însoțesc, ne înalță sufletește, întărindu-ne și mângâindu-ne, avem datoria sacră, de a le duce îndărăt cu noi neîntinate, în pretoriul nostru uzurpat de alții, la Clujul românesc, unde în curând va trebui să ne reîntoarcem după dreptatea divină, care ne patronează, reașezându-le la locul ce li se cuvine. Ca slujitori ai dreptății lumești, noi credem în dreptatea divină a neamului românesc!

Doamne, dreptatea Ta este dreptate în veac și cuvântul Tău, adevărul, ajută-ne!

Sibiu, 11 Martie 1944.

Dr. IOAN P. PAPP
Primul Președinte al Curții de Apel Cluj-Sibiu

BIBLIOTECA UNIVERSITAȚII CLUJENE IN ANII 1919-1940

Românii din Transilvania nu au avut parte de mănăstiri vechi și bogate, ca acelea ale Moldovei și Munteniei — adevărate cetăți culturale, — în care călugări sârguitori au adunat manuscrise și bucoavne, alcătuind astfel cele mai vechi biblioteci românești despre care avem cunoștință. Ei n'au avut parte nici de voievozi ca Mavrocordații și Brâncoveanu și nici de boieri luminați sau cu bogate mijloace, ca Miron Costin, Stolnicul Cantacuzino, poetul Conachi și alții, care și-au făcut o mândrie din adunarea unui cât mai mare număr din operele clasicilor și din cărțile epocii lor.

Fără să se bucure de munificența principelui de neam străin, având parte de nobili înstrăinați și — mai târziu — de guverne tot atât de străine, a căror grijă mergea exclusiv spre cele trei națiuni cu drepturi politice: Ungurii, Săcuii și Sașii, — totuși, Românii ardeleni n'au fost cu desăvârșire lipsiți de biblioteci naționale proprii.

Cele dintâi de care avem cunoștință nu s'au putut înfiripa decât tot sub ocrotirea bisericii, singurul așezământ cu oarecare independență și trecere.

Cea mai veche bibliotecă mai însemnată a unei instituții românești ardelene este aceea a unei biserici bogate, lângă care funcționa și cea mai veche școală a Românilor ardeleni: Biserica Sfântului Nicolae din Șcheii Brașovului.[1]) Un „izvod" al cărților ei se întocmește încă pe la anul 1684, iar la 1753 avem un catalog mai complet.[2]) E

---

[1]) Pentru amănunte despre ceastă bibliotecă și despre cele de care va fi vorba mai jos, cf. *Ion Mușlea, Contribuțiuni la cunoașterea bibliotecilor românești ale orașelor din Transilvania (până la Unire).* Cluj 1935, pp. 3—14 21—24.

[2]) *Candid C. Mușlea, Biserica Sf. Nicolae din Șcheii-Brașovului.* I. Brașov, 1943, pp. 251—280

adevărat că ea cuprindea aproape exclusiv tipărituri și manuscrise românești și slavone, de conținut religios.

În curând însă, între anii 1727—1747, putem semnala constituirea unei noui biblioteci, aceea a Blajului, întemeiată de întâii lui vlădici. Acolo, alături de cărțile religioase, apar și cele de filosofie, clasicii latini și greci, manuscrise de tot felul. La 1754 Biblioteca este deschisă și-și are bibliotecarul ei. Acest însemnat așezământ, care în preajma unirii cu țara mamă reușește să-și ridice un edificiu propriu, este îmbogățit în chip deosebit prin donațiile episcopilor și mai ales ale lui Timoteiu Cipariu — „cel mai mare bibliofil al nostru" — și atinge, curând după aceea, 50.000 volume[1]). Biblioteca Blajului prezenta, prin mulțimea, varietatea și importanța operelor, caracterul unei biblioteci universitare (din care lipseau doar cărțile de medicină). Lucru firesc, de altfel, căci școlile din Blaj constituiau, de multă vreme, cele mai înalte instituții de învățământ ale Românilor ardeleni. Bogăția de manuscrise, documente, rarități și incunabule ale acestei biblioteci e remarcată, la începutul veacului trecut, și de învățatul german Franz Sartori[2]).

O altă bibliotecă importantă, datând din sec. XVIII (1775), e aceea a Episcopiei române unite din Oradea-Mare, care se putea lăuda, înainte de 1919, cu 287 manuscrise, dintre care unele foarte prețioase.

Începând cu întâia jumătate a veacului trecut, odată cu înființarea gimnaziilor, liceelor și preparandiilor (școlilor normale) confesionale dela Beiuș, Arad, Sibiu, Brașov, Caransebeș, Năsăud, Brad și Gherla, iau ființă bogate biblioteci ale profesorilor și elevilor acestor institute. Unele, cum e aceea din Brașov, ajunge, în 1915, la aproape 15.000 volume, multe de o deosebită valoare, cuprinzând și tipărituri vechi și manuscrise.

Asociația „Astra" a avut, dela întemeiere (1861), un rol excepțional în răspândirea culturii la Românii ardeleni. Ea nu și-a pus — cum greșit se crede și se afirmă adeseori — numai problema bibliotecilor populare, destinate satelor, ci și pe aceea a bibliotecilor de „despărțăminte", precum și a unei biblioteci „centrale", la Sibiu. Dela începuturi modeste, aceasta din urmă a ajuns, în preajma întâiului război mondial, la un număr impresionant de volume — peste 10.000, — având-și bi-

[1]) *Al. Lupeanu, Biblioteca Centrală din Blaj,* în „Boabe de Grâu" III, (1932), pp. 613—626; *Ștefan Manciulea, Biblioteca Centrală din Blaj.* Blaj, 1939.

[2]) *Franz Sartori, Historisch-ethnographische Übersicht der wissenschaftlichen... Literatur des österreichischen Kaiserthums.* Wien, 1830. Bd. I., p. 173.

bliotecarul ei, încăperi destinate anume bibliotecii — încă din planul inițial al Palatului Astrei, — precum și întâia sală de lectură publică a Românilor ardeleni, deschisă fără întrerupere dela 1893 încoace.

Nu putem aminti decât în treacăt despre alte biblioteci românești: a studenților dela Budapesta („Societatea Petru Maior"), ale societăților de lectură ale elevilor diferitelor institute de învățământ secundar, ale „societăților de lectură" pur și simplu — una chiar în Cluj, înființată încă din anul 1861, — ale „reuniunilor" (societăților) învățătorești și preoțești, ale reuniunilor de meseriași, ale celor de femei, etc.

Toate aceste biblioteci românești împânzeau Ardealul într'o rețea destul de deasă — mai ales dacă socotim și pe cele particulare și pe cele sătești — și se afirmau categoric în câteva orașe — Blaj, Brașov, Sibiu, Beiuș, etc. — cu numărul lor și al volumelor lor, între bibliotecile ungurești susținute de Stat și între cele ale bogaților Sași, cu mai veche tradiție culturală.

* * *

Ungurii nu vedeau cu ochi buni înmulțirea bibliotecilor românești ale Ardealului și creșterea numărului volumelor lor. O vreme, probabil până când ele nu încep să însemneze ceva prin cifra cărților și cititorilor, guvernanții nici nu le prea iau în seamă. Astfel, în statistica oficială din anul 1885 a bibliotecilor din fosta Ungarie[1]), cărțile românești ale bibliotecilor Românilor ardeleni erau socotite de atât de puțină importanță, încât nici nu exista pentru ele o rubrică aparte, corespunzătoare cărților scrise în limbile maghiară, germană, etc. Cărțile românești sunt trecute la rubrica „alte sau mai multe limbi" și numai în câteva cazuri, de biblioteci ale unor institute românești bisericești și școlare, se arată că o parte din cărțile „în alte sau mai multe limbi" sunt scrise în românește. De altfel, această întâie statistică de biblioteci a fostei Ungarii, așa de bogată în amănunte, cunoaște numai 18 biblioteci românești — dintre care două cu un număr de volume mai mic de o sută! — când e sigur că la acea dată exista în Ardeal cel puțin un număr îndoit de astfel de biblioteci. Din 964 biblioteci particulare consemnate, nici una nu-i românească, cu toate că faima unora, ca a lui Cipariu, Șaguna, Ion Micu Moldovan, etc., era bine stabilită.

Statistica atât de caracteristic ungurească a lui E. Moravek[2]), fă-

---

[1]) György Aladár, *Magyarország köz és magánkönyvtárai 1885-ben.* Budapest, 1886.

[2]) *Das ungarische Bibliothekswesen,* în „Ungarische Jahrbücher" XII (1932), p. 29.

cută pe baza actelor oficiale din 1912/13, nu mai ştie nici măcar de toate cele 18 biblioteci consemnate în 1885. Într'adevăr, numărul lor e arătat ca 14 — cu 94.314 volume. După calculele noastre, existau însă în oraşele şi orăşelele ardelene, în preajma Unirii, vreo sută de biblioteci româneşti[1]).

In ce priveşte statistica oficială ungurească[2]), mai remarcăm că între anii 1899—1903, când sunt cuprinse numai biblioteci „mai însemnate", nu figurează în tablourile ei nicio bibliotecă românească. Începând cu anul 1904, sunt amintite şi bibliotecile mai mari de 5000 de volume şi de atunci găsim înregistrate şi pe acelea ale Seminarului din Arad, ale gimnaziilor din Beiuş, Blaj, Braşov, a Mitropoliei din Blaj şi a „Astrei". Între 1907 şi 1912 se dau numai colecţiile mai mari de 10.000 de volume: rămân deci bibliotecile gimnaziilor din Braşov şi Beiuş, a Mitropoliei din Blaj şi a „Astrei", pentru ca, în 1912, să nu mai găsim decât pe întâiele două. Din 1913 nu se mai publică date decât despre bibliotecile mai mari de 50.000 de volume şi astfel nicio bibliotecă românească nu mai figurează în această statistică: oficialitatea ungurească putea fi liniştită!

Numai aşa se explică faptul că un om de specialitate, ca fostul director al Bibliotecii Universităţii din Cluj, Paul Erdélyi, vorbind de statistica oficială din 1885, spune textual[3]): „Numărul bibliotecilor româneşti e foarte mic, abia demn de luat în considerare, dar totuşi nu poate fi neglijat". Făcând o comparaţie între bibliotecile mai mari de 10.000 de volume din Ardeal, la 1885 şi la 1910, Erdélyi constată că din cele 22 biblioteci mari ardelene, cel mai însemnat procent de spor al volumelor îl prezintă chiar două biblioteci româneşti: a profesorilor gimnaziului Şaguna din Braşov (373 %) şi a „Asociaţiunii" din Sibiu (187 %). Autorul nu ţine să arate importanţa acestor constatări. Nu poate însă nici să le treacă cu vederea şi trebue să le comenteze: „Aceste procente mari arată fără îndoială năzuinţa de culturalizare a Românilor, dar în acelaşi timp arată şi că ei mai au foarte mult de completat, dacă vreau să fie egali în cultură cu cele trei naţiuni istorice... De altfel, înapoia marilor procente — continuă Erdélyi — stă o realitate foarte slabă, două biblioteci cu un total de 27.158 volume, care faţă de cele 7.111 volume din 1885, reprezintă un spor de un sfert de veac". Ce însemnează această afirmaţie? Că specialistul Paul Erdélyi era, de fapt, speriat în faţa creşterii extraordinare a numărului

[1]) Vezi catalogul acestora în partea a doua a lucrării noastre citate la p. 32, nota 1.
[2]) *Magyar Statisztikai Evkönyv.*
[3]) *Az erdélyi könyvtárakról.* Kolozsvár, 1912, pp. 8 şi 24.

cărților urmărite numai în două biblioteci ale Românilor ardeleni! Neputând să mărturisească însă pe față această îngrijorare, el caută explicații liniștitoare. Ajunge, astfel, să dea, alături de enormele procente, și o socoteală amăgitoare. Dar comparând aceste explicații și afirmații cu cele ce spunea Erdélyi la începutul lucrării sale, anume că „numărul bibliotecilor românești e așa de mic, încât abia trebue luat în considerare", ne putem da seama de progresele făcute de aceste biblioteci.

* * *

Astfel stând lucrurile, puteau arăta oare Ungurii situația bibliotecilor românești din Ardeal ca dezastruoasă? Nici de cum! Și totuși, în lunga introducere la prezentarea bibliotecilor ardelene, dintr'o recentă carte maghiară[1]), se amintește doar de o singură colecție de cărți românești: bibliotecile populare ale Astrei — dar și acelea „înființate după modelul unguresc"! Alte biblioteci românești, pare că nici n'ar exista: nici cea „Centrală" din Blaj — cu toate că într'o publicație ungurească și mai recentă, privitoare la „institutele științifice ardelene"[2]), înființarea bibliotecii blăjene e arătată ca a 23-a în ordine cronologică și anterioară celei a Universității clujene, — nici cele ale gimnaziilor din Brașov, Beiuș, Năsăud, etc.! Nici chiar „Biblioteca centrală a Astrei" nu e amintită, cu toate că se vorbește pe larg despre aceea a unei societăți culturale, tot străine — Brukenthal — din același oraș! Se arată, în schimb, că „Românii consideră ca o faptă patriotică nimicirea cărții ungurești și stingherirea brutală a realizării (bibliotecilor) ungurești", fără să se dea nicio informație precisă. Astfel de date putem servi însă noi, dar din câmpul opus: biblioteci românești devastate de Unguri în 1918, cum a fost aceea a vechiului gimnaziu din Beiuș și a școalei normale unite din Oradea, ca să nu mai vorbim despre devastarea bibliotecilor blăjene din anul 1848.

Se mai știe apoi — chiar Ungurii recunosc, — că în 1918, când armata română ocupa Clujul, Biblioteca Universității, care cuprindea cărți în majoritate ungurești, nu numai că nu a avut nimic de suferit, dar a continuat să funcționeze nestingherită și aproape fără întrerupere. Ar fi putut fi foarte bine închisă, dar aceasta nu s'a întâmplat. A rămas și vechea conducere. Din personal, român era doar un servitor. Și aceasta nu numai până la preluarea oficială, ci chiar după 12 Maiu 1919, când are loc această preluare, toți funcționarii unguri care

[1]) *Erdély magyar egyeteme.* Kolozsvár, 1941, p. 215.

[2]) *Kristóf György, Tudományos intézetek Erdélyben 1919-ig.* Kolozsvá 1942, p. 5.

au depus jurământul rămânând pe loc, sub conducerea provizorie a unuia dintre ai lor.

S'a spus sau s'a lăsat să se înțeleagă: Românii erau cu totul lipsiți de oameni de meserie; pe cine erau să pună la conducerea Bibliotecii? Dar, cum am arătat mai sus, Românii nu intrau în stăpânirea Bibliotecii Universitare din Cluj ca niște sălbatici care nu mai văzuseră biblioteci. Am arătat doar cât de înfloritoare erau acestea, chiar după mărturia Ungurilor!

Mai mult, Românii ardeleni se disting ca bibliotecari de carieră, atât în Ardeal cât și în România liberă. Iată un precursor al lor: Doctorul Vasilie Popp (1787—1842), cunoscutul polihistor și autor al temeinicei „Disertații despre tipografiile românești din Transilvania" (1838), care, la începutul secolului trecut, pune în ordine hrisoavele și cărțile celei mai vechi biblioteci a Românilor ardeleni: a bisericii Sf. Nicolae din Brașov. Neamul românesc a dat, într'adevăr, bibliotecari vestiți, cum au fost Ion Bianu, creatorul grandioasei biblioteci a Academiei Române și Nerva Hodoș, a căror monumentală bibliografie veche românească, un specialist ungur, Andrei Veress[1]), o prezintă ca un model al genului. Ei și încă atâția alții puteau foarte bine să-și pună serviciile la dispoziția Universității pentru conducerea bibliotecii ei centrale și a românizării ei, așa precum au și făcut doi dintre acești Români, care erau bibliotecari de carieră în fosta Ungarie și anume, în 1919, bibliotecarul Dr. Victor Cheresteșiu, iar în 1920, întâiul ei director, Dr. Eugen Barbul.

* * *

Fără îndoială, Biblioteca pe care o lua în primire stăpânirea românească avea o clădire monumentală, mobilier modern și aproape nou — ea fusese terminată și deschisă doar abia în anul 1909, — precum și bogate colecții de tipărituri.

Totuși, se puteau întrevedea destule lipsuri și greutăți. Dacă pentru moment chestiunea clădirii, a sălilor de lectură — numărul de locuri pentru cititori — nu prezenta dificultăți, în alte domenii ele erau destul de numeroase.

Înainte de toate se punea chestiunea personalului străin și a colecțiilor tot atât de străine.

In ce privește personalul, am amintit că doar un servitor era român între toți cei 35 funcționari, laboranți și oameni de serviciu. Imediat după preluare, au fost numiți un bibliotecar și o dactilografă, ambii ro-

---

[1]) *Erdély- és magyarországi régi oláh könyvek és nyomtatványok (1544-1808)* Kolozsvár. 1910, pp. 4-5.

mâni, iar dela 1 Ianuarie 1921 au mai fost numiți 3 bibliotecari, 3 subbibliotecari, o dactilografă și 6 laboranți — toți Români. Abia de acum înainte începe să se simtă puțin aer românesc în Bibliotecă, toți funcționarii vechi, care depuseseră jurământul, fiind Unguri și neștiind — cu prea puține excepții — de loc românește[1]). Pe măsură ce alte posturi devin vacante, prin deces sau pensionare, ele se completează — cum era firesc — numai cu Români[2]). Totuși, e bine să se știe, că și la 30 August 1940 proporția personalului era următoarea:

Personal	științific:	15	Români	12	(80%)	Unguri 3	(20%)
„	administrativ:	9	„	4	(45%)	„ 5	(55%)
„	tehnic și de serviciu:	20	„	16	(80%)	„ 4	(20%)
	Total:	44	„	32	(73%)	„ 12	(27%)

Alegațiilor din cartea ungurească amintită mai sus (*Erdély magyar egyeteme*), anume că funcționarii unguri nu puteau avansa sau că nu s'a angajat niciun funcționar maghiar, li se poate răspunde cu observația unei Unguroaice, fostă funcționară a Bibliotecii Universității până în anul 1919, care scria[3]) în 1933: „Românii au menținut pe toți funcționarii care au vrut să rămână (în serviciu), ce e mai mult, până astăzi (1933) funcționarii români n'au depășit în rang pe funcționarii unguri". Intr'adevăr, amândoi primbibliotecarii au fost, până în 1934, unguri, iar unul din ei până la 30 August 1940!

Trebue să relevăm faptul că un mare număr al bibliotecarilor români a fost recrutat din elemente distinse, cu studii în străinătate: foști membri ai Școlilor Române din Paris (3 inși) sau Roma (1). Despre activitatea științifică a acestui personal vom vorbi însă mai jos.

* * *

Cum era și natural, munca cea mai urgentă era completarea materialului românesc. Dar „completarea" nu este un termen propriu. Căci ce însemna, la aproape 400.000 de volume — e vorba de fondul Bibliotecii Universității, socotit împreună cu acela al Bibliotecii „Muzeului Ardelean", — vreo 5.000 volume românești, cele mai multe

[1]) În întâii 3—4 ani după Unire, direcțiunea Bibliotecii le organizează și cursuri de limba română.

[2]) Totuși, între studenții-practicanți și chiar între licențiații-practicanți, plătiți cu diurnă, au fost destui Unguri (vezi Rapoartele Bibliotecii în *Anuarele Universității pe anii școlari* 1935/36—39/40).

[3]) Dr. Winis Nándorné, *A kolozsvári egyetemi könyvtár román kézre jutása*, Közlemények a Pécsi Erzsébet Egyetem Könyvtárából No. 15, 1933, p. 6,

intrate din mila procurorului dela Târgu-Mureș (care făcea oficiu de distribuitor al exemplarelor legale)?

Începând cu anul 1919, materialul românesc intră pe trei căi: donații, cumpărături și imprimate legale. Donațiile se datoresc, de o parte, marilor biblioteci ale țării, în frunte cu aceea a Academiei Române, care trimit zeci de mii de volume prețioase din dubletele și tripletele lor. Dar ele se mai datoresc și particularilor. Între aceștia, donația mult regretatului boier moldovean Gheorghe Sion merită o mențiune specială[1]).

Dania acestui pasionat colecționar, făcută în anul 1922, a îmbogățit Biblioteca cu 3.500 cărți prețioase — între care peste 200 tipărituri vechi românești, — peste 2.000 stampe și numeroase manuscrise, documente, hărți, picturi, fotografii, medalii, monede și mărci poștale, toate cu specială privire la poporul român.

Alte donații prețioase sunt: bogata colecție de documente și scrisori a lui Fr. Hossu-Longin (peste 10.000 de piese), prin care se pun bazele secției românești arhivistice și aceea a fraților Iuliu și Liviu Marțian, cu numeroase incunabule, cărți vechi românești și ungurești, manuscrise, documente și stampe.

Achizițiile s'au putut face datorită înțelegerii Consiliului Dirigent și apoi a Ministerului Instrucțiunii, care pun la dispoziția Bibliotecii, încă din anul 1920, suma de Lei 700.000 „pentru completarea materialului românesc". În 1921/22 se primesc, cu aceeași destinație, alți 270.000 Lei, iar în anul următor Lei 300.000. S'au cumpărat astfel mari și importante biblioteci particulare, ca aceea a profesorilor Grigore Crețu și H. Frollo, a lui A. V. Krupenschi, a doctorului G. Crăiniceanu, fără să mai vorbim de cumpărături speciale de cărți vechi românești, ca acelea provenind dela Aurel Filimon sau Liviu Crainic, precum și de achizițiile făcute la librăriile din capitală sau din provincie.

In felul acesta s'a constituit o colecție foarte importantă de cărți vechi românești (apărute înainte de anul 1830), cea mai bogată din țară după aceea a Bibliotecii Academiei Române, cuprinzând multe piese unice. De asemenea s'au adunat și considerabile stocuri de publicații apărute în anii 1831—1922. Achiziționarea de cărți și periodice

---

[1]) *In cartea ungurească la care ne referim mereu (Erdély magyar egyeteme)*, p. 244, se încearcă deprecierea acestei donații excepționale, insinuându-se că ea s'a făcut în schimbul unei sume de bani. Nu se adaugă însă, cum ar fi fost cinstit, că atât această sumă, cât și venitul ei, au fost donate, în anul 1935, tot Universității.

ardelene — în special românești — din această epocă a constituit, mai ales în ultimul deceniu, o preocupare deosebită a conducerii Bibliotecii, tinzându-se la realizarea unor cât mai complete colecții a publicațiilor românești din Ardeal.

In ce privește tipăriturile apărute cu începere din anul 1923, achiziționarea lor a fost asigurată în modul cel mai fericit, prin faptul că Biblioteca noastră a fost cuprinsă și ea între beneficiarele legii imprimatelor legale. În felul acesta ea a primit câte două exemplare din aproape toate tipăriturile executate în țară între anii 1923—1940. Pentru obținerea acestui rezultat a trebuit însă să se organizeze un serviciu special, cu funcționari având însărcinarea primirii materialului și a urmăririi tipografiilor ce nu se conformează legii.

Grija completării materialului românesc nu a făcut însă conducerea Bibliotecii să neglijeze achiziționarea de publicații străine, în special a celor tipărite în limbile de circulație universală: franceză, germană, italiană și engleză, dar și a celor maghiare. Multe din acestea din urmă au intrat și la cumpărăturile de biblioteci ardelene, iar toate cele tipărite în Ardeal, ca imprimate legale [1]). Un însemnat număr din publicațiile în limbi internaționale au intrat ca donații. S'au abonat numeroase reviste, în special germane și franceze. Căci în afara fondurilor bugetare ordinare și extraordinare, Biblioteca a mai dispus de însemnate sume care proveneau din „taxele de bibliotecă" plătite de studenți la înscrierea la Universitate; aceste sume s'au ridicat, în anii 1920—1940, la cca 7.000.000 (șapte milioane) Lei.

Dar și organizarea fericită a raporturilor de „schimb internațional"

---

[1]) In *Erdély magyar egyeteme* (p. 245), se face mare caz de faptul că în 22 de ani de stăpânire românească nu s'au cumpărat decât 125 lucrări ungurești (în 264 volume). Pusă astfel, chestiunea poate impresiona. Astăzi nu avem posibilitatea controlării acestor cifre, care ne par însă exagerate. Chiar admițând-le, nu trebue uitat că, alături de aceste lucrări, Biblioteca a primit peste 11.000 de tipărituri maghiare apărute în țară — cele mai multe în câte 2 exemplare — și intrate ca imprimate legale! Și apoi nu era oare natural ca să ne ocupăm întâi de completarea materialului românesc, găsit în așa de mare deficiență și numai după aceea de cel unguresc, reprezentat atât de bine până la 1918? In tot cazul, ce deosebire față de manifestația studenților unguri, care în toamna anului 1885 cereau Senatului Universității clujene „să nu mai admită cărți și publicații românești în biblioteca acelei universități"! Cf. Al. Lapedatu, *Manifestul revoluționar dela 1885*, Sibiu. 1937, p. 19). Dar măsura conducerii ungurești a Bibliotecii, care, după dictatul dela Viena, scoate aproape toate cărțile românești (peste 8.000 volume) din „Biblioteca Populară" de pe lângă Biblioteca Universității și le înlocuiește cu cărți maghiare!

a adus colecțiilor Bibliotecii un număr de aproape 50.000 de prețioase teze de doctorat, cele mai multe în limba franceză.

Datorită acestor mijloace: cumpărături, donații, lege a imprimatelor legale și schimb internațional, Biblioteca s'a îmbogățit sub regimul românesc într'o proporție rar atinsă în istoria bibliotecilor europene.

Astfel, față de 192.493 tipărituri, câte număra Biblioteca Universității în anul 1919, regimul românesc a achiziționat, în 20 de ani, aproape 400.000 volume și piese [1]). În această cifră se cuprind și dublețele exemplarelor legale dintre anii 1923—1940, evaluate de o altă publicație maghiară recentă [2]) la 94.674 volume. Noi n'am încercat să ascundem niciodată că în statisticile noastre sunt socotite și dublețele: astfel, în „Rapoartele" publicate în Anuarele Universității începând din anul 1935/36, s'a indicat, în mod regulat, că în cifra exemplarelor legale sunt cuprinse amândouă exemplarele intrate.

Publicația ungurească amintită pe urmă adaugă însă că „din cele 110.440 exemplare legale nedublete, cel puțin jumătate sunt de interes muzeal, iar din punct de vedere al unei biblioteci științifice, nu prezintă nicio valoare". Suntem de acord că o cotă (25—35%) din exemplarele legale au numai o valoare muzeală. Dar pe noi acest lucru nu ne-a supărat. Biblioteca Universității ungurești dinainte de 1919 își putea permite luxul de a nu face colecții muzeale, pentrucă avea alături, fuzionată cu ea, cealaltă bibliotecă, a „Muzeului Ardelean", aceasta cu o valoare pronunțat muzeală (între altele datorită și faptului că până la 1919 s'a sporit prin exemplare legale de felul celor care astăzi ni se reproșează nouă). Noi am apreciat însă, chiar în calitatea noastră de bibliotecă universitară, tipăriturile de interes muzeal, căci rostul Bibliotecii noastre, în Ardeal, așa cum am spus-o de mai multe ori, este să devie o Bibliotecă Națională a Ardealului. De aceea am urmărit, prin asidue și masive cumpărături, completarea materialului — mai ales românesc — din Ardeal, care lipsea Bibliotecii Universității.

---

[1]) Exact: 391.906 volume (la 31 Dec. 1939). Pe categorii, ele se prezintă astfel:

227.493	vol. cărți	40.703	vol. diferite imprimate
14	„ incunabule	357	„ manuscrise
714	„ tipărituri vechi	1.099	hărți
47.791	„ teze	1.544	stampe
62.166	„ periodice	934	documente
9.591	„ anuare școlare		

In această cifră nu sunt cuprinse achizițiile de tot felul din primele trei trimestre ale anului 1940, precum nici colecțiile Donației Sion, date mai sus. De asemenea nici cca 15.000 piese documente și scrisori ale secției arhivistice românești.

[2]) *Kolozsvár*, Szerk. Makkai László, Vásárhelyi Z Emil, Kolozsvár, 1942, pp. 86-87.

În ce privește fondul de dublete românești, pe care cele două cărți maghiare amintite par să le disprețuiască atât de adânc, găsim interesantă următoarea constatare: departe de a constitui un balast lipsit de orice valoare, aceste dublete românești au format obiectul de discuție aprinsă al marilor biblioteci budapestane, până la urmă, cea care a reușit să le obțină a fost Biblioteca „Muzeului Național Maghiar"! Alte vreo 12.000 volume din aceste dublete mult hulite au format zestrea de bază a „Institutului Științific Ardelean", creat la Cluj imediat după 30 August 1940.

* * *

Dar faptul că secțiile existente la instaurarea regimului românesc au fost îmbogățite cu o mulțime de material, fie românesc, fie francez, german, etc. sau unguresc, n'a satisfăcut conducerea românească. Ea a simțit și nevoia creării unor secții nouă, care lipseau Bibliotecii sub regimul maghiar.

Cea mai importantă, e aceea a stampelor (cu peste 2.500 piese) și a fotografiilor, a cărei bază s'a pus prin Donația Sion, fiind sporită cu stampele provenite din imprimatele legale și cu diverse cumpărături și donații. Această secție, care cuprinde și numeroase desene originale de o valoare artistică excepțională, cum sunt cele 28 de piese ale pictorului Bouquet reprezentând priveliști din Principatele Române dela 1840, desenele lui G. Asachi sau numeroasele portrete ale domnitorilor români — a fost consultată de mulți cercetători și admirată de un numeros public în expozițiile organizate la Bibliotecă.

Tot Donația Sion a fost punctul de pornire al unei bogate și prețioase secții de medalii și al unei colecții numismatice, cuprinzând în special piese românești, multe unice sau rarisime.

În secția arhivistică a Bibliotecii ungurești documentele provenind dela domnitorii români lipseau aproape cu desăvârșire. Donația Sion a înlocuit acest gol cu o bogată colecție de hrisoave deosebit de prețioase, unele din epoca lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare. Împreună cu valoroasa colecție de documente și corespondență din colecția Fr. Hossu-Longin și cu altele mai mărunte (Martian, Amos Frâncu și arhiva veche a Centrului studențesc „Petru Maior"), s'a putut constitui o prețioasă secție arhivistică românească.

Am amintit mai sus de bogata colecție de cărți vechi românești, care s'a putut constitui prin donații și cumpărături excepțional de fericite. Și ele au format o secție nouă a Bibliotecii, care nu exista sub regimul unguresc, cuprinzând 687 volume și 183 dublete.

* * *

Vremurile, continuele achiziții și crearea secțiilor noui fac însă

să crească și numărul cititorilor. Dacă până la 1914 — nu socotim și anii de război! — sălile de lectură au fost încăpătoare, nevoia de locuri pentru cititori începe să se simtă din ce în ce mai imperios.

Ideea clădirii unor săli nouă se impunea cu atât mai mult, cu cât o greșeală aproape inexplicabilă a conducerii ungurești lăsase — timp de cinci ani, plus alți cinci ai războiului — acoperișuri provizorii la câteva săli, ceea ce pricinui mari stricăciuni acestora și primejdui siguranța întregei Biblioteci. Ridicarea a patru săli mari nu era lucru ușor, dar conducerea românească nu se dă înapoi și, în 1934, toate aceste săli sunt terminate, înzestrate cu mobilier nou și puse în funcțiune. Una din ele a fost special destinată publicului neștudențesc (asistenți universitari, profesori secundari, magistrați, etc.), iar alta studenților pe care lipsuri de tot felul îi aduceau să citească exclusiv din cărțile proprii. (Încă din anul 1923, eleganta și spațioasa sală în care sub regimul unguresc se țineau ședințele comitetului Societății „Muzeului Ardelean" și acum stătea neutilizată, a fost transformată în sală de lectură a profesorilor universitari). Datorită clădirii și amenajării sălilor amintite mai sus, locurile din sălile de lectură, care sub regimul unguresc erau 182, se dublează, atingând cifra de 360!

Un mare neajuns al Bibliotecii era lipsa de lumină în depozitul de cărți, mai ales în lunile de iarnă. Conducerea ungurească se codise — probabil de teama incendiilor — să introducă o inovație absolut necesară. Ea se face tot sub regimul românesc, și astfel cititorii care iarna nu puteau obține cărți după ora 16—17, le primesc până aproape de ora închiderii.

Dar grija de a pune la dispoziție cartea bună și a trezi dragostea pentru ea, depășește cercurile universitare și caută să coboare spre meseriași, muncitori și spre copiii din toate clasele sociale: ucenici și elevi. În proiectele ungurești se prevăzuse o sală pentru o „Bibliotecă populară". Regimul unguresc nu reușește însă să o deschidă în cei zece ani de după inaugurare. Acest lucru îl face, încă la 14 Mai 1921, Universitatea românească, ajutată de Ministerul Muncii, cu un succes răsunător: o bibliotecă dispunând de 120 locuri și peste 10.000 volume, cu un număr de cititori care trece, într'unii ani, de 30.000 și funcționând fără întrerupere până în vara anului 1940.

* * *

Dar și în domeniul practicei bibliotecărești propriu zise, regimul românesc are curajul unor inovații și transformări ce se dovedesc potrivite și binevenite. Dat fiind mai ales marele număr de volume al Bibliotecii, lipsa unui catalog topografic se simțea foarte mult; din această cauză controlul în depozitele de cărți nu se putea face cum-

secade. E adevărat că alcătuirea unui astfel de catalog însemna o muncă enormă — atât ca organizare, cât și ca personal — și înțelegem pentru ce regimul unguresc n'a ajuns să-l realizeze. Început în 1936, catalogul topografic a fost terminat, în 1940, în preajma refugiului, cu ajutorul a 12 studenți, pe care Rectoratul i-a dat în fiecare din cei cinci ani, timpul cât s'a lucrat la el, plătindu-le o diurnă. S'au înregistrat 285.860 de titluri. Deși o lucrare pur românească, catalogul a fost lăsat la Cluj, pentru a servi Bibliotecii pentru care a fost alcătuit. Concomitent cu acest catalog s'a îndeplinit și o altă lucrare, importantă și necesară: revizuirea și refacerea întregului catalog alfabetic principal.

Altă lipsă mult simțită era aceea a unui catalog sistematic sau pe „materii". Exista un catalog rudimentar de acest fel (tipărit), dar el se oprea la cărțile achiziționate până la 1898. Conducerea românească a ales cel mai complicat, dar și cel mai modern sistem de catalog pe materii, cel zecimal (Dewey), clasând aproape 100.000 de fișe și lăsându-l, ca și catalogul topografic, la Cluj. În vederea aceluiași catalog s'au copiat peste două sute de mii de fișe. (Un număr tot atât de mare de fișe s'au copiat pentru completarea cu „trimiteri" a catalogului alfabetic destinat cititorilor).

Catalogarea alfabetică se făcea după sisteme vechi, pe file mari, de un sfert de coală. Conducerea românească a rupt cu acest procedeu învechit și a introdus — cu toate greutățile ce implica această inovație — fișele de sistem internațional.

Însăși catalogarea alfabetică se făcea fără un normativ riguros, mai mult pe baza tradiției orale, reprezentată de un bibliotecar mai bătrân. Noua conducere a crezut că e bine să pună capăt tuturor anomaliilor și inconsecvențelor care proveneau din acest sistem și să elaboreze, după o muncă îndelungată a unei comisii compuse din bibliotecarii cu cea mai mare experiență, instrucțiunile de catalogare proprii Bibliotecii noastre (1938).

O altă inovație binevenită a fost înființarea unui birou de informații pentru cititori, menit să dea toate lămuririle cerute de aceștia. Utilitatea lui s'a impus așa de evident, încât el a fost menținut și după ce Biblioteca a ajuns sub conducere ungurească.

* * *

Colecțiile „Societății Muzeului Ardelean" au fost administrate tot timpul de către funcționarii Bibliotecii Universității — parte chiar Unguri — cu aceeași grije ca și acelea ale Bibliotecii Universității. În ceea ce privește colecțiile de documente — în cea mai mare parte

depuse de familiile nobile maghiare din Ardeal — grija a mers chiar mai departe. Începând cu anul 1937, au fost sporite mijloacele de control privitoare la păstrarea și consultarea documentelor, creîndu-se instrumente nouă de orientare în acest vast material, de pildă prin întocmirea unei amănunțite schițe topografice, menită să servească și de catalog provizoriu al întregei arhive sau prin încercarea unei descrieri generale a colecțiilor, această din urmă lucrare fiind întreruptă numai de concentrările arhivistului și de refugiu. Grija s'a extins chiar asupra exteriorului depozitului și sălilor de lucru, a căror înfățișare a putut fi apreciată atât de către deponenți cât și de vizitatori.

Departe deci de a urmări, în colecțiile Muzeului Ardelean, o operă destructivă, regimul românesc și funcționarii lui români au pus ordine și le-au perfecționat din toate punctele de vedere. Și trebue remarcat faptul, că deși familiile nobile aveau dreptul ca, în caz de nemulțumire cu felul în care le erau administrate colecțiile, să și le ridice, niciuna din ele n'a cerut măcar, în timpul celor 20 de ani de stăpânire românească, acest lucru, nici chiar în ultimii trei ani, când arhivistul ungur, atingând limita de vârstă, a fost pensionat și înlocuit cu un funcționar român de aceeași specialitate. Chiar Ungurii au trebuit să recunoască[1]) — „în mod obiectiv", — că alegerea lui a fost cât se poate de fericită: „specialist erudit, cu orizont european, care a îngrijit colecțiile ce i s'au încredințat în mod cinstit și n'a pus piedeci muncii cercetătorilor maghiari".

Ei au adus, în schimb, acuzații repetate conducerii Bibliotecii Universității de sub regimul românesc că ar fi „distrus și devastat Biblioteca, iar cărțile prețioase le-a transportat la București". Oricine s'a putut convinge însă personal, că aceste acuzații nu corespund realității, iar o delegație a Ligii Națiunilor a constatat, la fața locului, în 1924, că e vorba de calomnii ordinare[2]). Totuși, dacă acuzațiile de acest fel au încetat, au continuat insinuările, de genul celei a lui Sulyók István, care, în anul 1930, a avut cinismul să înșire Biblioteca Universității din Cluj între „bibliotecile a căror soartă e necunoscută"[3]).

Adevărul e că nimic din colecțiile găsite n'a fost distrus, nici scos din institut. Cel mult, din motive de ordin intern sau economie de spațiu, locul unor colecții a fost schimbat sau ele au fost puțin înghesuite. De asemenea n'au avut nimic de suferit colecțiile Muzeului Ar-

[1]) Jakó Zsigmond, Az *Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárának multja és feladatai.* Kolozsvár, 1942. p. 9.

[2]) Eugen Barbul *Biblioteca Universității Regele Ferdinand I. din Cluj* Cluj, 1935, p. 94.

[3]) *Erdélyi Magyar Évkönyv 1918 1929.* Kolozsvár, 1930.

delean, multe din cărțile acestuia au fost chiar compactate din fondurile date de Statul român.

Cât privește cititorii, s'a încercat să se insinueze, la p. 221 a publicației *Erdély magyar egyeteme*, că Ungurii n'au avut acces în Bibliotecă pe timpul regimului românesc. Este unul din cele mai îndrăznețe neadevăruri, pentrucă toată lumea știe că niciodată nu s'a făcut vreo deosebire între cititor român sau ungur, fie el student sau cercetător particular. Am putea cita zeci de nume de Unguri cunoscuți, cărora Biblioteca și Arhiva le-au stat la dispoziție ca și celor mai de seamă cercetători români. În ce privește Biblioteca Populară, unde, din fericire, statistica ținea seamă și de naționalitatea cititorilor, cifrele vorbesc foarte clar. Alături de

11.116 cititori români, avem, în 1922/23: 16.547 cititori unguri
17.433 „ „ „ „ 1927/28: 21.292 „ „
14.680 „ „ „ „ 1936/37: 12.126 „ „

* * *

Departe de a scădea, nivelul Bibliotecii câștigă din toate punctele de vedere sub regimul românesc. Un exemplu îl constitue și numeroasele și reușitele expoziții aranjate începând cu anul 1923. Dintre acestea, merită să fie relevate cele în care s'au expus, în mai multe rânduri, stampe din Colecția Sion; cea din 1930, cu prilejul aniversării a zece ani de românizare a Universității; cea închinată comemorării revoluției lui Horea, Cloșca și Crișan (1935); apoi cele având ca subiect: „Cartea românească în Ardeal 1831—1918" (în 1937); „Gazete și reviste românești până la Unire" (în 1938); „Cincizeci de ani dela moartea lui Eminescu" și „Astra în documente, cărți și imagini" (în 1939). Cele mai multe din expozițiile din urmă au fost precedate de câte o conferință. Toate au avut parte de foarte numeroși vizitatori, ele constituind un admirabil mijloc de educație atât pentru studenți, cât și pentru elevii de liceu, publicul mare și chiar și pentru cercetători.

Am anunțat mai sus că vom aminti despre activitatea științifică desfășurată de personalul superior al Bibliotecii sub regimul românesc. Ea merită, într'adevăr, să fie relevată, pentrucă dovedește nivelul înalt al preocupărilor bibliotecarilor români. Aceștia s'au ocupat atât de probleme de biblioteconomie și bibliografie[1]), cât și de chestiuni privitoare

---

[1]) Eugen Barbul, *Biblioteca Universității Regele Ferdinand I. din Cluj*. Cluj, 1935, 148 p.

Ion Mușlea, *Biblioteca Universității din Cluj*. Buc. 1930, 18 p.; *Contribuțiuni la cunoașterea bibliotecilor românești ale orașelor din Transilvania (până la Unire)*. Cluj, 1935, 38 p.; *Viața și opera Doctorului Vasilie Popp (1789—1842)*. Cluj, 1928, 87—157 p.; *Din istoria tipografiei, editurii și librăriei românești*

la disciplinele în care și-au luat doctoratul sau s'au specializat cu timpul[1]). Trebue să mai amintim că sub direcția profesorului Emil Racoviță, primbibliotecarul A. Valentiny a alcătuit importantul „Catalogue des revues scientifiques et médicales de Cluj" (Cluj, 1926, în — 8°, XXIV + 455 p.), un admirabil instrument de lucru, cerut de o mulțime

---

în *Ardeal (1830—1918)*. Cluj, 1939, 11 p ; *Xilogravurile țăranilor români din Ardeal*. Buc. 1939, 24 p.; *Pânea Pruncilor (Bălgrad—1702). Din istoria unei cărți vechi românești*. Buc., 1940, pp. 617—631.

Virgil Vătășianu, *O statistică maghiară a bibliotecilor din Ardeal*. „Gând Românesc" I (1933), p. 223—229.

Olimpiu Boitoș, *Bibliografiile românești ale lui Ubicini*. Cluj, 1932, 78 p.; *Le centenaire d'un journal roumain*. „Revue de Transylvanie" V (1939), pp. 29—42.; *Periodice ardelene în răstimp de 100 de ani*. Cluj, 1938. 11 p.;

David Prodan, *Arhivele noastre istorice dela Budapesta*. „Gând Românesc" II (1934), p. 77—86.

Să se vadă și bibliografiile anuale ale cărților sau periodicelor apărute în România între anii 1925—1939, publicate de bibliotecarii Ion Mușlea (1928—1930), A. Valentiny (1934—1939), N. Ferenczi (1929—1933) și Șt. Monoki (1936).

Din lucrările lui A. Valentiny mai trebue citate: *Az Erdély Múzeum-Egyesület kiadványainak könyvészeti leirása 1859—1934*. Cluj, 1937, 79 p. și colaborarea la *Magyar történeti bibliográfia az 1937 évről*. Budapest 1938.

[1]) Iată o listă a lucrărilor lor mai importante din aceste domenii speciale: Ion Mușlea, *Șcheii dela Cergău și folklorul lor*. Cluj, 1928, 50 p.; *Obiceiul Junilor brașoveni*. Cluj, 1930, 74 p.; *Pictura pe sticlă la Românii din Șcheii Brașovului*. Brașov, 1929, 17 p.; *Cercetări folklorice în Țara Oașului*. Cluj, 1932, 121 p.; Redactor pentru partea românească a publicației internaționale *Volkskundliche Bibliographie*. Basel—Berlin, 1928—1939. Director al publicației periodice *Anuarul Arhivei de Folklor*, editat de Academia Română (vol. I—V: 1932—1939).

Virgil Vătășianu, *Vechile biserici de piatră românești din județul Hunedoara*. Cluj, 1929, 222 p.; *Contribuție la cunoașterea bisericilor de lemn din Moldova*. Cluj, 1931, 20 p.; *Opera pictorului Mișu Popp*. Brașov, 1932, 25 p.; *La „Dormitio Virginis". Indagini iconografiche*. Roma, 1935, 50 p.; *Pictorul Octavian Smigelschi*. Sibiu, 1935, 86 p.

Olimpiu Boitoș, *Paul Bataillard et la Révolution Roumaine de 1848*. Paris, 1930, 158 p.; *Une correspondance française concernant le Congrès de Berlin (1878)*. București, 1931, 60 p.; *Paul Bataillard, un ami oublié d'Edgar Quinet*. „Revue d'histoire littéraire de la France", Paris, 1932. An. XXXIX, p. 204—235; *Contribuții la istoria misiunii lui A. Panu în Apus (1864)*. Cluj, 1935, 52 p.; *Ion Ghica. Amintiri din pribegia după 1848*. Comentate de O. B. Craiova, 1940. Vol. I—III.; *Raporturile Românilor cu Ledru—Rollin și radicalii francezi în epoca Revoluției dela 1848*, București, 1940, 283. p.

David Prodan, *Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda*. București, 1938, 203 p.

D. St. Petruțiu, *Ion Al. Lapedatu și începuturile mișcării teatrale din Transilvania*. Cluj, 1937, 12 p.; *„Mironosițele". O dramă religioasă din ținutul Sălistei*. București, 1937, 17 p.

de biblioteci și care a dus faima Bibliotecii clujene până în țările cele mai îndepărtate.

* * *

Rezumând toate cele arătate până aici: preluarea civilizată a instituției și păstrarea întregului ei material și personal, inclusiv acel al Bibliotecii Muzeului Ardelean; funcționarea neîntreruptă a sălilor de lectură încă din 1919; sporirea cu aproape 100% a materialului românesc și a celui străin, datorită: bogatelor fonduri puse la dispoziție, donațiilor, schimbului internațional și aplicării legii imprimatelor legale; crearea de noi și importante secții; reorganizarea altora; completarea clădirii prin construirea a patru săli nouă și executarea unor mari lucrări de întreținere[1]); modernizarea utilajului și punerea la curent cu tehnica bibliotecărească modernă (catalog topografic și pe materii, norme de catalogare, etc.); organizarea de instructive expoziții periodice; deschiderea unei mari biblioteci populare; formarea unui personal de specialitate românesc, care s'a distins și prin publicații științifice de seamă, — se poate stabili în mod irefutabil că, departe de a fi un neam lipsit de noțiunea și respectul înaltului rost al cărții, Românii au contribuit din plin ca Biblioteca clujană să-și ajungă adevărata ei strălucire.

Aceste lucruri au fost recunoscute, în parte, și de unii cercetători unguri, ca de pildă doamna Winis Nándorné, fostă funcționară a Bibliotecii sub regimul unguresc dinainte de 1919. Într'o broșură apărută în anul 1933, dânsa afirma[2]) că Biblioteca nu numai că și-a păstrat nivelul, dar și l-a ameliorat chiar"..., apoi că „trebue să constate cu regret că lucrările (Bibliotecii) se bucură de un sprijin material mai larg decât pe vremea Ungurilor". Tot dânsa recunoaște și deschiderea unei „biblioteci populare" sub conducerea românească, precum și crearea unei secții pentru controlul și reclamarea exemplarelor depozitului legal.

Ultima dovadă de felul cum cinstesc Românii cartea, s'a dat, credem, prin felul în care a fost lăsată Biblioteca la evacuere: ridicându-se doar o neînsemnată parte a achizițiilor din cei 20 de ani de

---

[1]) Dintre numeroasele lucrări de întreținere a clădirii, amintim doar pe cea mai importantă: drenarea apelor subterane din jurul edificiului, în curs de terminare în August 1940; costul lucrărilor de conservare a cărților, revistelor și ziarelor (compactare și reparații) între 1920—1940 a depășit suma de 2.000.000 Lei; dintre lucrările de instalare, amintim numai construirea a 31 mari rafturi pentru depozitul de ziare, cu ajutorul cărora s'a dublat capacitatea acestuia.

[2]) Cf. nota 3 dela p. 38.

stăpânire românească[1]); neluându-se nimic din aparatul științific (două cataloage alcătuite exclusiv sub regimul românesc) și cu atât mai puțin din celelalte cataloage, la care am contribuit, totuși, și noi, cu sute de mii de fișe; neridicând nimic din mobilierul făcut în bună parte după anul 1930 și lăsarea instituției în perfectă stare de funcționare, așa că, încă a doua zi după retragerea trupelor românești, Biblioteca ar fi putut primi și servi din nou pe toți cercetătorii și cititorii[2]).

Universitatea românească s'a dovedit astfel și în materie de biblioteconomie, la nivelul cerut celui mai înalt așezământ de cultură al Ardealului.

ION MUȘLEA

[1]) Intr'adevăr, nu s'au evacuat decât câteva zeci de volume din domeniul bibliografiei și biblioteconomiei, constituind strictul necesar pentru începerea unei activități bibliotecărești moderne; câteva sute de manuale și tratate universitare destinate studenților; câteva enciclopedii; câteva mii de volume din revistele străine mai importante, aparținând domeniilor celor patru Facultăți; o parte din periodicele românești apărute în Ardeal și Ungaria, precum și unele rarități apărute în România veche; toate exemplarele prime din „Biblioteca Românească Veche"; manuscrisele și documentele românești și, în sfârșit, Colecția G. Sion — absolut toate constituind achiziții ale Bibliotecii Universității dintre anii 1920-1940.

[2]) Biblioteca s'a și redeschis pentru public la 4 Octomvrie 1940.

LEGĂTURILE BLAJULUI CU FRANȚA IN ANII 1870-71

Războiul franco-german, purtat între aceste două mari puteri între anii 1870—71, a trezit în sufletul Românilor din Transilvania vechile sentimente de dragoste pe care le nutreau aceştia faţă de sora lor mai mare latină, năpăstuită de armatele cutropitoare germane. Blajul românesc şi de data aceasta s'a aşezat în întâile rânduri ale acelora, cari au căutat să dea o mână caldă de ajutor Franţei, atât de greu încercată. Gestul Blajului n'a făcut decât să adâncească unele legături mai vechi care existau între cărturarii acestui centru şi atât de variatele aspecte culturale ale geniului francez, cunoscute tot mai amănunţit odată cu întâile decenii ale veacului XIX., şi din partea cărturarilor ardeleni.

Dintre blăjeni, acela care a căutat să întreţină sub aspectul cultural, cele mai strânse raporturi, cu produsele atât de variate ale spiritului francez a fost Timoteiu Cipariu. Mare savant, teolog, istoric şi filolog, el a studiat încă din tinereţe — singur — şi limba franceză, numai cu ajutorul unei gramatici şi dicţionar. Biblioteca Centrală din Blaj, mai păstrează şi astăzi, câteva caete, în care sunt trecute, caligrafic, exerciţiile de limba franceză, făcute de acest cărturar în anii tineri ai studiilor lui liceale. Mai târziu după ce a ajuns să o stăpânească şi vorbească T. Cipariu şi-a procurat cărţi şi reviste din Paris, care alcă. uesc până azi, una din cele mai interesante secţiuni ale bibliotecii marelui savant.

Raporturile dintre blăjeni şi Franţa s'au adâncit tot mai mult, mai ales după venirea şi stabilirea în România a lui E. Picot, care însoţeşte la 1866 pe Principele Carol, ajungând apoi secretarul acestuia. Situaţia pe care o deţinea pe lângă Domnitor, i-a oferit lui E. Picot, un minunat prilej pentru a cunoaşte, cât mai multe aspecte ale vieţii neamului românesc. După 1867, a început el studiul mai aprofundat al limbii şi literaturii române, studiu, care mai târziu i-a ajuns una din preocupările de căpetenie ale străduaniilor lui pe tărâmul filologic, istoric şi literar.

Pe T. Cipariu l-a cunoscut secretarul Principelui, cu prilejul petrecerii canonicului blăjan la Bucureşti, la deschiderea întâii adunări a Societăţii Academice Române. De acum datează între ei o tot mai strânsă prietenie, cum rezultă din cele câteva scrisori păstrate dela E. Picot la Biblioteca Centrală — majoritatea lor s'a pierdut după moartea lui T. Cipariu — prin care îndrăgostitul de pământul şi neamul românesc îşi descopere sentimentele ce ni le-a purtat, cu atâta caldă înţelegere.

După părăsirea postului dela Bucureşti, E. Picot a fost numit — la 14 Octomvrie 1868 Vice-consul al Turciei, la Sibiu. Aici nu rămâne decât câteva luni, fiindcă este trecut la Timişoara, unde funcţionează în această calitate între anii 1869—1872. Petrecând atâta timp în capitala Banatului, Picot a studiat mai ales problema minorităţilor etnice din această parte de pământ românesc, publicând o serie de studii în legătură cu trecutul lor istoric.

In timpul cât funcţiona el aci ca vice-consul a isbucnit războiul franco-german. Inaintarea trupelor teutone pe teritoriul francez, a deschis o rană adâncă în inima tuturor Românilor. Durerea Franţei, invadate de duşmani, au simţit-o mai ales aceia dintre dascălii blăjeni, care aveau legături mai strânse cu sora mai mare latină dela apusul continentului, şi care îi cunoşteau mai amănunţit istoria, literatura şi arta.

Pentru a întinde o mână de ajutor răniţilor şi refugiaţilor smulşi dela vetrele lor de furia nemiloasă a războiului, profesorul I. M. Moldovan a luat iniţiativa alcătuirii, la Blaj, a unui comitet de ajutorare a Francezilor, atât de greu loviţi de soarte. In vederea înjghebării lui a convocat el la o consfătuire pe toţi intelectualii acestui centru bisericesc şi şcolar. Urmarea a fost că toţi au primit propunerile lui I. M. Moldovan, iar comitetul alcătuit a hotărît să lanseze liste de subscripţie, care să fie trimise diferitelor protopopiate gr. catolice din Ardeal, precum şi persoanelor particulare, cu rugămintea să strângă toţi, cât vor putea, dela credincioşi şi cunoscuţi, pentru alinarea suferinţelor Francezilor cuprinşi în furtuna războiului. Listele de subscripţie au fost însoţite de acest călduros şi patriotic apel redactat de I. M. Moldovan:

„Amarul se lăţeşte ca
negura pe munte,
In dreapta şi în stânga
fug cei persecutaţi
De frăţie nu-i vorbă, căci
luptele sunt crunte.
Şi ostaşii puşcă, taie,
chiar pruncii neculpaţi".

Mureşianu

„Aceasta este situaţiunea tristă a Franţei de astăzi, a acelui bulevard în Occidentul Europei, în care tot ce este mai nobil şi dorit pentru omenime ş'aflau scutul şi avântul lor puternic.

Acel pământ sacru, astăzi este inundat de miile înarmate ale unei puteri străine, dinaintea cărei frumuseţa şi abundenţa lui, au trebuit să îngenunche iar liniştea familiilor să dispară.

Brava naţiune franceză parte este ocupată în lupta cruntă pentru libertate, parte geme întristată, căci cetăţile, oraşele şi satele sale înfloritoare sunt prefăcute în ruine, sau zac acoperite cu cenuşe.

Bătrânii cărunţi în loc de a-şi ocroti bătrâneţele infirme în locaşurile ridicate cu dilijinţă neobosită, astăzi sub cerul liber loviţi de toate vânturile iernei, lăcrimează pe ruinele acelora.

Bărbaţii de arme, la vocea salvării libertăţii, lăsând familia şi casa, se luptă ca şi Erculi sub stindardul apărării naţionale; mare parte însă cu arma în mână sângerează, şi astăzi figurează ca tot atâţia martiri ai scumpei lor naţiuni; iar alţii, schilăviţi şi zdruncinaţi prin puterea armelor contrare, rechiamă ajutorul omenirei pentru dânşii şi familiile în doliu.

In mare parte a Franţei, ţara îmbelşugării care în orişice pericol ce numai se poate închipui nu ar fi rechemat ajutorul străin, astăzi domneşte lipsa de pâine pentru văduve şi orfani.

Deci nu numai simpatia de rasă, dar însuşi preceptul caritătii creştine ne impune sacrul obligament, ca din cele ce sunt darurile păcii şi ale providenţei, să contribuim după puteri spre a turna balsam pe ranele celui vulnerat, iar nu a rămânea indiferenţi, ca şi Levitul din Evanghelie.

Din aceste consideraţiuni mănecând, inteligenţa română din Blaj, în întrunirea sa din ziua de Sf. Nicolae a. c., a ales un comitet cu însărcinarea de a deschide lista de subscripţiuni benevole, pentru ajutorul răniţilor francezi, pentru văduvele nenorocite şi pentru orfanii celor căzuţi în luptele pentru salvarea altarelor şi vetrelor străbune.

Acest comitet prezentând cu această ocaziune lista de subscripţiune, invită cu încredere deplină pe fiecare a contribui după ale sale puteri, spre alinarea suferinţelor acelor victime nefericite.

Contribuţiunile marinimoase care vor consta, din bani, scame, cârpe, sau naturalii, împreună cu consemnaţiunea numelor, trimiţându-se la acest comitet, se vor înainta la locul destinaţiunii lor, prin oricare din consulatele franceze mai din apropiere.

Contribuţiile de orice natură se vor publica în vreunul din ziarele române".

Apelul blăjenilor a aflat răsunet în toate părțile unde a ajuns slova lui. Dela diferitele protopopiate au început a fi trimise la Blaj — însoțite de adrese calde de recunoștință pentru Franța, — modestele sume colectate dela preoți și credincioșii laici. Un bogat dosar, păstrează — la Blaj — până astăzi, atâtea din scrisorile pline de iubire ale Românilor care și-au dat atunci obolul lor pentru ajutorarea neamului francez. Cuprinsul lor alcătuiește o mărturie vie a legăturilor strânse sufletești care existau între poporul românesc și cel francez.

Preotul I. Maier din comuna Rădești, trimițând la Blaj banii strânși dela credincioșii lui, însoțește suma de această scrisoare:

„In 5 Februarie a. c., primind provocarea Onoratului Comitet pentru ajutorul fraților noștri de sânge Francezi, — de către mine cu neastâmpăr dorită — în următoarea ei adunându-mi poporul păstoririi mele, încredințat din Tâmpahaza și filia Sas-Ujfalău și arătând trista situațiune a Franței, prin o cuvântare atât de pătrunzătoare cât, după ce cei prezenți între lacrimi ș'au oferit denariul lor, pe cei absenți înscriși i-au provocat la conferire... Nobleța micului meu popor se poate cunoaște mai vârtos din învoirea sa, de a nu se specifica contribuenții cu numele, ci suma adunată numai după comune"...

Protopopul I. Crișan, din Șomcuta-Mare scrie comitetului dela Blaj, — la 7 Febr. 1871 — între altele aceste rânduri:

„Țipetele acele dureroase ale răniților și orfanilor frați francezi, au străbătut și în jurul acesta, stârnind inimile cele mai simțitoare, care au și dovedit cu fapta, cumcă, compătimesc pe frații cei sângerânzi, cât deși nu-și pot imagina tăria cea tristă a Franței, totuși n'au lipsit a da semne de caritate filantropice față cu cei năpăstuiți".

Credincioșii din comuna Șard au trimis — prin preotul lor — suma colectată însoțită de o scrisoare adresată președintelui comitetului, în care-i spun, între altele:

„Fiind și poporul din comuna noastră bisericească atins de durere și compătimire pentru nefericiții francezi, vine și el după debilele sale puteri a-și oferi micul lor ofert, întru ameliorarea ranelor celor durerați"...

Din diferitele părți ale Transilvaniei au început a sosi la comitetul din Blaj, zi de zi, listele de subscripție cu sumele strânse pentru Franța. Dar nu numai autoritățile bisericești, ci și atâția particulari — care au luat cunoștință de apelul Blajului — s'au grăbit a strânge și trimite aici obolul lor pentru alinarea suferințelor poporului francez. Astfel — între cei mulți — Ștefan Cacoveanu — jurist absolut — trimite lui I. M. Moldovan, suma adunată din comuna sa natală, însoțită de această scrisoare:

„Folosindu-mă de scurtul meu concediu pentru ziua 1-a şi 2-a de Crăciun, am făcut apel la sentimentul de îndurare a poporului din locul naşterii mele şi satul vecin.

Rezultatul se poate vedea din listele ce alăturez aici, împreună cu suma de 8 fl. 64 cr. v. a. pentru comuna Ciugudul de sus şi 5 fl. 47 cr. v. a. pentru Midişiu — preţul naturaliilor îl voi trimite îndată ce se vor vinde.

Rezultat foarte modest; dar considerând starea sirimană a poporului de aici, va fi cel puţin dovadă că inima impresionabilă a românului, în toate zilele tuns şi muls şi apoi insultat şi disprețuit nu rămâne mută la strigătul de nenorocire a unui frate creştin.

Tot ce-mi pare rău e, că poziţiunea mea nu mi-a lăsat timp să continuez împlinirea unei datorinţe româneşti ce D-voastră vi-aţi impus cu atâta marinimoşie".

Reuniunea română de lectură din Abrud a organizat un festival cu scopul de a strânge bani destinaţi ajutorării francezilor. Suma adunată este trimisă la Blaj — în ziua de 26 lanuarie 1871 — scriind — cei dela Abrud, Comitetului blăjan între altele:

„Reuniunea română de lectură din Abrud, a aranjat în 22 lanuarie a. c. o producţiune de declamaţiuni şi cântări, în folosul francezilor luptători.

Ofertele contribuitorilor se văd din lista aclusă şi venitul curat în suma totală de 50 fl. patru taleri a 1 fl. = 4 fl. şi o bucată de 10 franci = 4 fl. 80 cr. v. a.. vi-se transpune spre trimiterea la locul destinaţiunii lor"...

Tinerimea studioasă din Chioar organizează o petrecere, al cărei venit îl trimite la Blaj, însoţind banii de aceste rânduri:

„Junimea română chioreană — la 16 lanuarie 1871 — în favoarea francezilor răniţi, aranjase un bal, cu un venit curat, după cum dovedeşte lista — aici aclunaţă — a sumelor marinimoşilor contribuenţi, e 146 fl.

Am dară onoarea, în numele comitetului aranjator, suma aceasta. Onorabilului Comitet a o trimite cu acea profundă rugare ca, acest puţintel ajutor bănesc — dela noi — la fraţii noştri francezi răniţi, a-l promova să binevoiască"...

La apelul Comitetului Blăjan credincioşii acestei biserici au răspuns nu numai cu bani, ci şi prin strângerea de făşii şi scame pentru legarea rănilor celor loviţi de gloanţele duşmane pe câmpul de luptă din Franţa.

Comitetul *„culegător de ajutoare pentru răniţii francezi"*, în şedinţa ţinută la 11 lanuarie 1871 a hotărât între altele ca banii înca-

saŧi „să nu se trimită mai curând, până ce nu se vor încasa cel puțin 400 fl. iară trimiterea să se facă la consulatul francez din București". Hotărîrea aceasta a fost modificată în ședința comitetului ținută la 22 Ianuarie 1871, în sensul ca banii să fie trimiși lui E. Picot, la Timișoara, din „cauză că comunicațiunea este mai cu înlesnire".

E. Picot primind — întâia sumă de bani — contribuția materială de ajutor a blăjenilor, răspunde comitetului prin această adresă cu data din Timișoara, 1 Aprilie 1871:

„Prea Stimați Domnilor!

Am primit numai astăzi, după întoarcerea mea din Franța și din Viena, frumoasa scrisoare pe care Domniile Voastre a-ți binevoit a mi-o adresa precum și însemnata sumă ce a-ți alăturat în numele comitetului constituit în Blaj, și îmi pare foarte rău că nu V'am putut exprima mai de timp mulțumirile mele cele mai sincere.

Poporul Vostru Domnilor, cu o inimă adevărat română, știe să sufere chiar și sărăcia, spre a fi în stare de a ajuta pe frații săi nefericiți. Asta este dintre toate virtuțile creștine cea mai înaltă, cea mai sacră. Mă bucur că Domniile Voastre ce V'ați făcut prin știință un nume între profesorii români, a-ți dat exemplul devotamentului pentru cauza noastră, și a-ți înțeles că solidaritatea și fraternitatea între națiunile europene, sunt singurul mijloc de a trăi în pace în viitor.

Binevoiți, Domnilor, a trimite la toate persoanele ce au contribuit, expresiunea recunoștinței noastre și primiți încredințarea prea distinsei considerațiuni cu care am onoarea de a fi

Al Domniilor Voastre
prea plecat
PICOT

Primirea unei alte sume trimisă de I. M. Moldovan la Timișoara, a fost confirmată din partea vice-consulului francez prin această scrisoare cu data de 6 Aprilie 1871.

„Prea Stimați Domnilor!

De când am avut onoarea de a Vă trimite mulțumirile noastre pentru banii ce Domniile Voastre a-ți bine-voit a-mi adresa cu data de 18 Februarie a. c. am primit o nouă sumă de șasesute floreni v. a. pe care o a-ți alăturat scrisoarei, datate dela Blaj în 24 Martie 1871. Mă simt dator, Domnilor, a Vă arăta încă odată recunostința noastră. Prin partea ce o a-ți luat în suferințele noastre, prin generozitatea cu care a-ți contribuit a le ușura, a-ți strâns mai mult legămintele de amiciție ce există între poporul Român și Franța, și sper că amiciția aceasta va produce fructele cele mai frumoase.

Primiţi, Prea Onoraţi Domnilor, încredinţarea adâncii mele stime cu care am rămas.

Al Domniilor Voastre
PICOT

A treia oară — în vara acestui an — comitetul din Blaj îi trimite lui E. Picot o altă sumă de bani la Timişoara. Vice-consulul francez confirmă primirea ei prin aceste rânduri:

„Timişoara, 16 August 1871.

Prea Onoraţi şi Stimaţi Domnilor,

Am primit ieri, neaşteptat, suma de 382 fl. austriaci în bilete de bancă, 2 florini şi 1 duodeciariu de argint şi 20 franci în aur = 822 franci 50 cent (la curs de 9.66 fl. pentru 20 franci), pe care D-voastră a-ţi binevoit a mi-o trimite. Mă simt adânc mulţumit de acest mare testimoniu al binefacerii române şi sunt nu se poate mai fericit de a vedea cu care devotament, cu care constanţă fraţii noştri din Transilvania îşi impun privaţiuni spre a ne ajuta în nefericirea noastră de astăzi. Puteţi fi siguri Domnilor, că această participare la suferinţele francezilor, este mijlocul cel mai eficace spre a stabili această solidaritate a popoarelor, care trebue să fie scopul silinţelor noastre.

Reînoindu-Vă Domnilor, asigurarea recunoştinţei noastre cele mai sincere, Vă rog pe D-v. precum şi pe onorabilii subscriitori să binevoiţi a primi încredinţarea devotamentului meu cel mai adânc şi înaltei mele consideraţiuni.

PICOT

P. S. Am onoarea de a Vă trimite alăturat o adeverinţă de primire liberată în Paris de către D-l cassier al Statului, însărcinat cu încasarea subscripţiunilor pentru victimele războiului. Din cauza tulburărilor din Paris, primirea s'a constatat numai în 10 Iulie a c.“

Scrisoarea din urmă trimisă de E. Picot comitetului blăjan, prin care confirmă primirea unei alte sume, este aceasta:

„Timişoara în 4 Octomvrie 1871.

Prea Stimaţi Domnilor!

Încă odată mă simt dator a Vă trimite, Domniilor Voastre, mulţumirile mele cele mai vii pentru noua sumă de 42 fl. v. a. şi 2 galbeni de aur, ce O. D. Voastre a-ţi binevoit a-mi înmânua. Voi efectua îndată vărsământul zisei sume în cassa specială înfiinţată la Paris, pentru victimile războiului şi voi profita de această ocaziune spre a atrage

din nou atenţiunea şi recunoştinţa compatrioţilor noştri asupra binefacerilor Românilor.

Primiţi Vă rog Domnilor, încredinţarea înaltei mele stime şi consideraţiuni.

PICOT

Activitatea comitetului blăjan pentru ajutorarea Francezilor a dăinuit până în vara anului 1871 când a încetat. La încheierea tuturor lucrărilor, comitetul a alcătuit un „Conspect" în care a trecut cu numele pe toţi aceia, care au venit în ajutorul Franţei — cu bani, alimente, făşii, scame, etc. — publicându-le numele şi în ziarele româneşti din Transilvania.

In toamna acestui an a isbucnit în satul Blaj un incendiu care a prefăcut în cenuşe cea mai mare parte din gospodăriile şi agoniseala locuitorilor. T. Cipariu lansează atunci un apel — publicat şi în „Gazeta Transilvaniei" — prin care roagă pe aceia care sunt mai înzestraţi cu bogăţii, să întindă o mână de ajutor şi blăjenilor arşi de foc. E. Picot luând cunoştinţă de apelul canonicului blăjan, îi trimite din avutul său personal — 10 fl. v. a. însoţiţi de aceste rânduri:

Prea Reverende Domnule!

Am onoare de a Vă trimite Domniei Voastre suma de 10 fl. v. a. pentru dăunaţii din Blaj Sat. Profitând de aceasta ocaziune spre a da poporului blăjan o dovadă despre frumoasele simpatii ce a desvoltat către Franţa, cât şi pentru generozitatea cu care a ajutat pe nefericiţii Francezi, îmi pare numai rău, că nu sunt în stare de a lua o parte mai însemnată la subscripţiunea deschisă de Rvţa Voastră.

Timişoara, în 18 Octomvrie 1871.

Al Rev. Voastre prea plecat
PICOT
Vice-consulul Franciei

E. Picot plecat după 1874 în Franţa, n'a uitat pe Românii din Ardeal şi pe profesorii dela Blaj. Intors în ţara lui de naştere a fost încredinţat cu diferite lucrări particulare în ministerul afacerilor străine. Ele însă i-au lăsat destul timp, să se poată îndeletnici şi pe mai departe cu studiul limbii şi istoriei Românilor. Datorită acestor preocupări atât de intense el a fost însărcinat la 1875, să ţină un curs de limba română la şcoala de limbi orientale vii. Cursul acesta mai târziu — la 1883 — a fost transformat în catedră. E. Picot a desvoltat în Franţa o activitate intensă, de pe urma căreia România şi problemele istorice şi etnice ale poporului român au fost tot mai bine şi te-

meinic cunoscute acolo. Datorită acestor preţioase servicii aduse neamului nostru, Academia Română i-a făcut cinstea de a-l alege la 1874, membru onorar al ei. Studiile sale profunde i-au câştigat o mare autoritate în cercurile ştiinţifice, aşa încât multe instituţii de cultură din Franţa l-au ales între membrii lor.

Până la moarte — 28 Sept 1918 — el a păstrat o caldă simpatie Blajului şi Românilor ardeleni. Legăturile de cultură începute între cărturarii blăjeni şi cercurile ştiinţifice şi literare din Franţa, odată cu întâile decenii ale veacului XIX, s'au adâncit tot mai mult după războiul franco-german. De acum înainte tinerii trimişi la studii în alte ţări, din partea Mitropoliei Blajului, cunoscând preţuirea de care se bucurau Românii şi cauza lor în Franţa, au căutat să adâncească toate manifestările spirituale ale acestui popor şi mai ales să-l facă să înţeleagă situaţia noastră atât de grea datorită politicei şoviniste maghiare, care — prin toate mijloacele — încerca după introducerea dualismului să ne distrugă până şi fiinţa etnică. *„Legăturile Transilvaniei cu Franţa în a doua jumătate a veacului XIX"* va fi unul din cele mai interesante studii asupra raporturilor politice şi culturale dintre aceste două neamuri. El va fi scris atunci când se va potoli furtuna vremilor de astăzi şi când cercetările temeinice de arhive publice şi particulare vor îngădui complectarea amplă a unui material adunat şi redactat până astăzi numai în mod fagmentar.

ŞT. MANCIULEA

PROFESORUL VOITEȘTI

Un anunț mortuar, înserat într'o lungă coloană de astfel de vești cernite a unui ziar din capitală, ne-a adus în miez de toamnă a anului 1944, dureroasa știre a morții Profesorului *Dr. Ion Popescu Voitești.*

A trecut la cele eterne, aproape neștiut, încă o mândrie a Geologiei române. O viață de muncă încordată, de dăruire fără precupețire și cruțare, dusă uneori până la sacrificiul personal, s'a încheiat fără bătăi de tobă și sunete de surle. Nici nu se putea să se sfârșească altfel, decât modest și tăcut, căci altcum moartea, care nu este altceva decât un final de străduinți, ar fi fost în disonanță cu viața. A murit în mijlocul naturii, pe care a iubit-o și adorat-o, căreia i-a dedicat sbuciumul vieții sale întregi. Privirile acelea, mereu iscoditoare de noi taine ale pământului, scoborând cu sfredelirea lor și în marile dedesubturi, s'au închis în peisagiul *Voiteștilor* lui dragi. Aceasta a fost și dorința lui, să cadă sub greutatea datoriei împlinite și să se înfrățească pe vecie cu huma din care a plecat.

Voitești n'a pășit în lume decât prin rodul înfăptuirilor sale și puterea geniului său.

* * *

Voitești cercetătorul. Activitatea Profesorului Voitești s'a manifestat în domeniul Geologiei și Paleontologiei. Peste una sută douăzeci lucrări tipărite sunt mărturiile grăitoare ale acestei munci fără răgaz.

Spiritul său sintetic, judecata sa largă, mult cuprinzătoare, l-au mânat dela început îndeosebi spre problemele cele mai subtile ale Geologiei, spre *Tectonică.* Tectonica nu este numai o știință de observație, ci și una de creație, aici faptele de observație se cer încadrate, îmbinate în armonia ansamblului, se cere a se construi din piese izolate, sau frânturi unitarul, a vedea din cărămizi, frânturi de zid și rămășițe de temelii, înfățișarea întregii clădiri. Căci, ce altceva face un tectonician, când din petecele de strate prezintă tabloul întregii clădiri a scoarței pământești, fie în întinderea întregului, fie numai regional. Pentru a

vedea însă din aşchii întregul, trebue să ai *intuiţie de vizionar* şi apoi *curajul* prezentării reconstrucţiei tale. Voiteşti le-a avut pe amândouă.

Aşa se explică dece încă din tinereţe a cultivat problemele de acest gen, publicând alături de Prof. Mrazec studiul asupra felului de clădire al Carpaţilor răsăriteni (1911). Mai târziu, când ajunge să culeagă dovezi suficiente din tot cuprinsul Carpaţilor româneşti, ne prezintă întreaga structură arhitectonică a lor, în lucrarea: „Aperçu synthetique sur la structure des regions carpatiques" (Privire sintetică asupra structurii regiunilor carpatice 1929). Aici demonstrează că în stilul construcţiei Carpaţilor româneşti trebue văzut acelaş plan de zidire ca şi în Alpi, a căror continuare spre răsărit ei sunt. Deci stilul de alcătuire prin *pânze de încălecare*, indicând pentru desfăşurarea procesului dinamic al fenomenului, teoria Wegeneriană a deplasării continentelor.

Cum Carpaţii sunt însuşi nucleul de formare al pământului românesc, se înţelege, că acel ce avea în minte mai clar tabloul lor structural, să fi văzut mai desluşit şi organizarea porţiunilor agrenante numai aşa se explică de ce prima lucrare de sinteză geologică mai desvoltată a României se datoreşte tot lui Voiteşti. Lucrarea aceasta scrisă în plină tinereţe a activităţii sale (1921) se desvoltă mai târziu în: „Evoluţia geologică-paleogeografică a Pământului românesc (1936). Aici Voiteşti urmăreşte pas cu pas desvoltarea pământului românesc în succesiunea timpurilor geologice, încadrând totodată toate procesele genetice în ansamblul evoluţiei stratigrafice al Europei şi întregului glob. Toată cartea nu e altceva decât un grandios film al desfăşurării genetice a României. Cele din urmă retuşări în planul structural al regiunilor româneşti le face Voiteşti la ultima sa lecţie dela catedra de Geologie (1941), când l-a schiţat din nou într'o admirabilă icoană sinoptică.

Contribuţiunile pe care Voiteşti le-a adus în studiul zăcămintelor de sare, raporturilor dintre sare şi petrol, geneza petrolului, sunt bine cunoscute întregei lumi ştiinţifice de specialitate.

In domeniul Paleontologiei, aportul Profesorului Voiteşti s'a manifestat mai ales în studiul Nummuliţilor, rolul lor biostratigrafic. Cât de preţioase au fost şi pe acest teren luminile aduse de dânsul, se poate judeca din faptul că la Congresul de Geologie internaţională dela Madrid (1926) a fost ales preşedintele secţiunii, care a desbătut problema Foraminiferelor terţiare.

Şi câte alte probleme de geologie, geohidrologie, morfologie, etc., nu a desbătut şi deslegat Voiteşti prin intuiţia adânc pătrunzătoare a geniului său. Fiecare din cele peste 120 lucrări ale sale sunt opere

de profundă disecare a faptelor de observație și de completă lămurire cauzală.

* * *

Voitești, Profesorul. Voitești a fost un „mare dascăl". Activitatea lui pedagogică s'a egalat, dacă nu întrecut, cu cea științifică, a fost pe cât de mare savant, pe atât de mare pedagog.

In noțiunile date la o lecție de geologie, Voitești frământa și turna în forme nu numai lutul cunoștințelor unitare, ci îți proecta și schema întregului, totalitarului. Prin aceasta prelegerile nu erau niciodată numai mici entități izolate, ci părți integrante pe care le închega solid prin mortalul generalizărilor, în ansamblul disciplinei.

Expunerile sale nu atrăgeau prin flori de stil, sau lirism dulceag, dar te fixau prin claritatea, înlănțuirea cauzală și mai ales prin desfășurarea dinamică a proceselor geologice. In lecțiunile sale aveai prezente întotdeuna cele două elemente ce prezidează fenomenele geologice: *timpul* și *spațiul.* Lecțiunile sale nu erau descrieri, ci fenomene în plin mers.

Dar Voitești a fost nu numai un mare magistru în predare, ci mai presus, a fost mare în *„dăscălie"*, adecă în arta de a face pe toți elevii să priceapă chestiunile tratate, de a le face dragi și ca atare, a desvolta în ei râvna pătrunderii cât mai adâncă a problemei și prin aceasta, a stârni în suflete *curiozitatea cercetării,* sau cum spune dânsul: „să le răcăie sufletul". De câte ori în lecțiile sale nu se oprea, la anumite chestiuni și începea desvoltarea sub altă formă; când după curs îl întrebam de ce s'a repetat, îmi răspundea: „Nu am văzut eu pe cutare, că a rămas cu ochii mari la mine?" ceeace însemna că auditorul acela nu era lămurit. El cunoștea din sclipirea ochilor și fizionomia fețelor, dacă cele expuse erau, sau nu, deplin înțelese și când radierea priceperii o recepționa de pe fețele tuturor, fața i se lumina într'un zâmbet de mulțumire.

Ținea la lecții ca și la cercetările sale, dacă nu chiar mai mult. Reîntorcându-se odată din străinătate mi-a comunicat că a cunoscut în acel drum cea mai mare mulțumire a vieții sale, când un grup de profesori din Praga i-a spus după ce a ținut o lecție asupra tectonicei Alpino-carpatice, că au ascultat cea mai frumoasă expunere asupra acestui subiect.

Același dar de a te învăța și insufla priceperea lucrurilor îl avea Voitești și în mijlocul naturii. O excursie geologică făcută sub îndrumarea dânsului, era suficientă să te orienteze în structura geologică a terenului parcurs. Pe drum cu el totul era lămurit, fiecare rocă, fosilă sau formă de teren era obiectul unei amănunțite disecări, sau prilejul unei discuții limpezitoare cu studenții, dusă pe tonul cel mai prietenesc,

Dacă calităţile de mare dascăl ale lui Voiteşti au fost datorite spiritului său cuprinzător, puterii de adâncă şi grabnică intuiţie a faptelor observate, apoi uşurinţa de a se face înţeles chiar în predarea problemelor celor mai încurcate, a fost rodul uceniciei sale de profesor secundar. Cei 20 de ani petrecuţi la diferite şcoli secundare: Slatina, Tg. Jiu, Tulcea, Câmpul-Lung (Muscel), Bucureşti i-au desvoltat, ascuţit şi desăvârşit calităţile înăscute. Nu am avut norocul să-l cunosc pe Voiteşti ca profesor secundar, am cunoscut însă atâţia din elevii săi, care l-au căutat la Cluj; veniau să-şi vadă, cum spuneau dânşii, pe cel mai bun şi mai iubit dintre profesorii lor.

De activitatea în învăţământ a Profesorului Voiteşti vor mărturisi mereu şi scrierile lui didactice. „Elementele de Geologie" este cea mai bună şi cea mai completă carte de Geologie elementară în limba română. „Elementele de Paleontologie" partea I-a. Nevertebrate, a fost şi este primul îndreptar paleontologic mai complet la noi. „Introducere la cursul de Geologie aplicată, Geologia cărbunilor naturali şi Geologia zăcămintelor de sare, sunt lecţii de neîntrecute sinteze asupra celor mai importante zăcăminte sedimentare, ţinute la Şcoala Politechnică din Timişoara (1930), iar „Cursul de Agrogeologie" (1933—34) cuprinde cele mai clare şi mai luminoase expuneri a noţiunilor de Agrogeologie.

Dar cel mai frumos fruct al acestei munci au fost şi sunt seriile sale de studenţi, care vor aprinde lumina şi sădi focul cunoştinţelor geologice primite dela dânsul, la alte sute de suflete dornice a cunoaşte tainele pământului.

* * *

Voiteşti ca Ardelean. S'ar părea un nou sens, un paradox ca pe un băştinaş Oltean, mândru până la orgoliu de originea sa, să l portretizezi de *ardelean.* Cu toate acestea aşa este, Voiteşti a fost un *bun ardelean.*

El a înţeles că în calitate de Profesor al Universităţii Daciei superioare trebue să-şi închine în primul rând toată munca şi străduinţa sa cunoaşterii şi explicării tainelor acestui colţ de pământ românesc. Şi aşa a acţionat. A străbătut pământul Ardealului în lung şi lat, i-a, scrutat până în adâncuri alcătuirea, pentru ca să ne poată prezenta acea luminoasă carte a „facerii" lui: „Privire sintetică asupra structurii geologice a subsolului Transilvaniei" (1929).

Voiteşti, cel îndrăgostit de Gorjul natal, a fost convins până în străfunduri de importanţa şi rolul covârşitor al factorilor locali în desvoltarea spirituală şi posibilităţile de realizare ale elementelor autochtone. El, geologul identificat cu glia în sensul real al cuvântului, şi-a dat seama mai bine ca nimeni altul, că trăsăturile sufleteşti şi fizice

ale unei populaţiuni locale sunt rezultanta îmbinării factorilor fizici şi a celor sociali, ale acelui „climat" particular, cum i se mai spune. *Specificul regional* este deci produsul caracteristicilor *regionale* ale factorilor: sol, apă, climă, etc., frământat şi dospit prin secole şi milenii în fiinţa autochtonilor. De aceea, când anumite aptitudini specifice unui ţinut nu sunt stânjenite şi abătute din drumul normal desvoltării lor, ci din contră îndrumate şi canalizate, ele pot fructifica şi duce la înfăptuiri deosebite. Voiteşti şi-a însuşit în întregime misiunea de îndrumător, selector şi cultivator al elementelor locale. De câte ori nu a spus: „La Cluj voi sunteţi acasă, voi *aici* trebue să arătaţi în primul rând ceea ce puteţi realiza".

Deşi dintre notele mai proprii caracterului ardelean, *dârzenia* şi *perseverenţa* sunt cele mai proeminente, iar Voiteşti vedea în ele tocmai calităţile de căpetenie necesare în formarea omului de ştiinţă şi în deosebi a cercetătorului geolog, totuşi calendarul ştiinţei geologice române din Ardealul de dinainte de unire abia dacă poate număra un nume, două.

Cu toate că, cercetările din acest domeniu, acelea dela faţa locului — culegerea datelor de observaţie — nu cer multă aparatură şi instrumentar costisitor, totuşi materialul adunat cere pentru coordonarea şi prelucrarea sa o bibliotecă vastă şi îndeosebi un bogat material muzeal de comparaţie, dar profesorii secundari români din Ardeal nu aveau acces la aceste mijloace, aşa se explică absenţa Românilor din Geologie şi Paleontologie.

Dintre cei doi geologi ardeleni pe care îi aveam înainte de 1918, numai unul *Ing. V. Lazăr* a lucrat geologie în Ardeal şi el însă sub egida Şc. Politechnice din Schemniţ. Lucrările sale din basinul ardelean tradează un geolog priceput şi cu frumoase resurse de desvoltare pentru viitor. A fost o pierdere pentru geologia română ardeleană, că D-sa a abandonant acest teren de specializare, în care era mult aşteptat în folosul carierei inginereşti.

Celălalt geolog, *Val. Popovici Haţeg*, e ardelean ca origine, însă a crescut şi a activat în vechea Ţară, fiind unul din pionii Institutului Geologic al României, al cărui subdirector a fost dela înfiinţarea lui până la moarte.

E adevărat însă, că dacă am revendica şi pe *Gh. Munteanu Murgoci* cu părinţii de origină ardeleană, oieri mocani, stabiliţi în şesul Brăilei, atunci şi în această disciplină, Ardealul ar putea sta cu fruntea sus în rândul de onoare al fruntaşilor, ştiinţei române.

Bun cunoscător al firii şi resurselor spirituale ardelene, Voiteşti s'a năzuit să umple golul pe care Ardealul îl avea în domeniul Geo-

logiei și Paleontologiei, de aceea și-a pus toată priceperea și marea lui putere de muncă în scopul ca *Institutul de Geologie-Paleontologie* dela Universitatea din Cluj, înființat, organizat și condus de dânsul *să fie și să devină un centru de școală geologică ardeleană.*

Din acest îndemn Voitești și-a căutat mereu colaboratori și ucenici printre ardeleni. Când își recruta personulul științific, cea dintâi întrebare pe care o adresa celui chemat era, dacă este ardelean.

Încă în primii ani după unire, Voitești, împreună cu alții, colegi naturaliști dela Facultatea de Științe din Cluj, Prof. Murgoci, Prof. Borza, Prof. Stanciu, etc., depun toată râvna pentru înmănunchierea tuturor energiilor naturaliste din Ardeal într'un organism de muncă științifică. Astfel ia ființă (11 Feb. 1920) „Cercul Naturaliștilor din Dacia Superioară", la care Voitești a fost desemnat ca secretar general. Mai târziu gruparea aceasta, în vederea unei activități mai cuprinzătoare fuzionează cu „Societatea de Științe pure și aplicate, înființată nu mult după Cercul Naturaliștilor, în „Societatea de Științe din Cluj", a cărui Buletin ocupă azi un loc de frunte între publicațiile științifice. Atunci când activitatea în cadrul Soc. de Științe și a Publicației sale i-a un caracter prea multilateral, Voitești, pentru a nu scăpa din mână ritmul vioi, inițiat și imprimat de el activității geologice și paleontologice și pentru a menține mereu treaz interesul deosbit pentru aceste științe, întemeiază împreună cu Prof. Stanciu „Revista Muzeului Geologic-Mineralogic", punând astfel la dispoziția colaboratorilor săi un organ de afirmare de strictă specialitate. Revista aceasta a fost până în 1930 a doua publicație de specialitate pe întreaga țară, care și-a câștigat chiar și în străinătate un loc frumos. Cele șase volume publicate sub îndrumarea lui Voitești cuprind numeroase și valoroase contribuții, pe care Ardealul românesc le-a adus științei geologice.

Voitești nu a lipsit dela nici o manifestare de solidaritate ardeleană și mai ales dela acelea de apărare și lămurire a Ardealului ca pământ românesc. Atât la congresele internționale de geologie, cât și în relațiile sale cu lumea științifică străină, el nu scăpa nici un prilej să probeze că Ardealul face parte integrantă în mod natural din pământul românesc și să spulbere toate calomniile debitate asupra țării. De câte ori nu l-am auzit cum sublinia în discuțiile sale, cu savanții geologi în trecere prin Cluj, numai prin toponimia de pe hărțile geologice utilizate în demonstrație, românitatea Ardealului. Cât de ardelean a fost în toate manifestările sale, se poate judeca de acolo, că chiar politicienii ardeleni când aveau de lămurit o problemă din specialitatea sa, se adresau lui, ca unuia dintre ai lor, deși dânsul nu a făcut nici un fel de politică, decât aceea a neamului românesc. Dra-

gostea lui deosebită pentru Ardeal l-a mânat să-i caute locurile încă din tinereţe, când împreună cu profesorul Moisil colinda plaiurile Sângeorzului Năsăudean. Cu cât drag nu ne povestea dânsul amintirile sale din vizita geologică făcută împreună cu Prof. Mrazec prin Basinul Ardealului, excursie întreprinsă înainte de unire, la invitaţia Prof. Böckh dela Budapesta. Dragostea lui sinceră pentru Ardeal i-a sudat complect sufletul de acela al Ardealului. Iar dacă Voiteşti a greşit vreodată în viaţă, a făcut-o atunci, când a părăsit Clujul, unde era iubit de toţi, plecând la Bucureşti, unde el credea că va fi mai acasă, mai la ai săi, dar ce desamăgire, acolo nu a mai găsit dragostea dogorâtoare dela Cluj.

Voiteşti, omul. Oricine a avut norocul să-l cunoască pe Voiteşti cât de puţin timp, i-a putut reţine două calităţi, sinceritatea şi bunătatea de suflet. In raporturile sale cu lumea, fie că erau colegi, asistenţi, studenţi, sau alţii, Voiteşti a avut o atitudine de linie dreaptă, nefăţărită, fără ocoluri şi fără ascunzişuri. Paşii săi au mers numai pe drumuri larg deschise şi luminate. Aceeaşi comportare faţă de dânsul aştepta dela cei din jurul lui. Nu putea suferi şi avea oroare de minciună şi prefăcătorie; era mâhnit peste măsură când acei la care ţinea aveau şi numai în port semnele unei prezentări alta, de cum sunt. Sinceritatea era oglinda curăţeniei sale sufleteşti. Nu am cunoscut la acest om în 14 ani, cât am colaborat cu dânsul, nici cel mai neînsemnat gest, care ar fi trădat vreun gând ascuns, un resentiment sau o ranchiună.

Avea o dragoste filială faţă de studenţii şi personalul său şi un ataşament cald faţă de colegii săi.

Bunătatea sufletească, dărnicia sa largă, pe cât a fost de mare, pe atât e de necunoscută şi poate nu va fi ştiută niciodată, căci în actele sale de ajutorare a fost condus de principiul biblic: „Să nu ştie stânga ce face dreapta". Câte ajutoare n'a împărţit, nicio mână întinsă către el nu s'a retras goală, ci grea de darul său. Ori de câte ori i se părea că vreun student sau un alt semen sufere în urma unor lipsuri, îl chema la sine şi după o convorbire prietenească se despărţea oferindu-i un împrumut, pe care o să-l restitue când va putea şi va avea de prisos. Aşa ajuta dânsul între patru ochi, discret şi delicat, fără a da de gândit celui ajutat că este miluit, sentiment ce provoacă umilire. Acestea erau gesturi eşite dintr'un suflet ales şi superior.

Aşa a fost Voiteşti, mare ca cercetător, desăvârşit ca dascăl, bun ardelean, superior şi ales ca om.

* * *

Note biografice. Profesorul Ion Popescu Voiteşti s'a născut la

18 Noemvrie 1876 în comuna *Voiteşti* (jud. Gorj) din părinţi ţărani. Din dragoste faţă de căminul natal a adăugat numelui său de Ion Popescu şi pe acela al satului. Şcoala primară a făcut-o în comuna natală, cu un învăţător Albu, de care îşi amintea cu duioşie de foarte multe ori. Şcoala secundară a absolvit-o la Craiova lic. Carol I. La 1895 trece examenul de bacalaureat la Universitatea din Bucureşti. Se înscrie în acelaş an la Universitatea din Capitală, Facultatea de Medicină. Studiile analitice ale acestei facultăţi nu se potrivesc însă cu firea sa şi trece la Facultatea de Ştiinţe, secţia Şt. Naturale, discipline ce se armonizau prin cadrul lor mai larg, mai bine cu spiritul său sintetic. La secţia de Şt. Naturale se ataşează în deosebi de Prof. Mrazec, nu de mult venit şi el la catedră, cu aceleaşi vederi arhitectonice ca şi dânsul. Odată cu trecerea la Facultatea de Ştiinţe dă şi concursul pentru a intra în Şcoala Normală Superioară.

După absolvirea Fac. se duce la Viena, cel mai important centru geologic de pe atunci, unde trona spiritul de mare techtonician al lui Ed. Suess. Trece mai târziu la Paris, unde ascultă pe E. Haug, deasemeni una dintre cele mai strălucite minţi în domeniul Geologiei Tectonice. Aici îşi trece în 1910 examenul de doctor de Stat în Geologie.

Reîntors în ţară îşi continuă meseria lui dragă de profesor secundar, funcţionând în acelaşi timp şi ca geolog la Institutul Geologic al României. In 1919 este numit profesor de Geologie-Paleontologie la Univ. din Cluj, unde a activat cu neîntrecut elan până în 1936 când este chemat la Catedra de Geologie a Univ. din Bucureşti. Aici a funcţionat până în 1941 când a trecut la pensie, retrăgându-se în satul său de naştere, unde a continuat să lucreze intensiv până în momentul morţii.

A fost Decan al Facultăţii de Ştiinţe din Cluj, a făcut parte din Consiliul de îndrumare al Şcoalei Politechnice din Timişoara, la care ani dearândul a ţinut lecţii de Geologie.

A fost prezent la toate congresele internaţionale de Geologie, luând parte activă la discuţii şi prezentând comunicări, ţinând astfel sus şi cu mândrie drapelul ştiinţei geologice române. La congresul dela Bruxelles 1922, împreună cu Prof. Murgoci, geologi Ceho-Slovaci, Polonezi şi Jugoslavi a pus bazele „Asociaţiunii geologilor Carpatini".

A fost membru fondator al Academiei de Ştiinţe din România şi preşedintele secţiunii de Geologie şi Geografie. A activat şi a fost membru aproape la toate Societăţile Ştiinţifice de Specialitate din ţară şi la multe din străinătate.

A fost preşedinte al Secţiunii Ştiinţifice a Astrei, colaborând la „Transilvania" cu studii de popularizare. A luat parte la campaniile

din 1913 şi la aceea din 1916—18 când atât ca ofiţer combatant, cât şi ca geolog a adus servicii nepreţuite armatei, pentru care fapte a fost avansat la gradul de Maior în rezervă.

Moare fulgerător la 4 Octomvrie 1944 în vârstă de 68 de ani, în hotarul comunei Voiteşti, pe când se întorcea acasă dintr'o excursie.[1])

ION AL. MAXIM

[1]) Pentru mai multe amănunte vezi: Prof. V. Stanciu: *Viaţa şi opera Profesorului Voiteşti*. Bibl. Astrei Cluj 1936.

ROIRI SĂLIȘTENE

– STÂND DE VORBĂ CU BĂTRÂNII –

III

Subliniam în articolul despre moș Ion Cojocariu, marele păcat pe care-l săvârșim lăsând să coboare subt glia uitării de veci comoara de trăiri, de informații veridice asupra vieții anonimilor istoriei noastre, ai martorilor vii, de cele mai multe ori ei înșiși factori activi ai celor trecute vremi, neamintiți în scripte, trăind numai în amintirea bătrânilor care i-au apucat încă în viață. Căci nu e bătrân dela care, stând de vorbă cu el, să nu poți culege o informație de preț privitoare la înaintașii noștri.

Mă duceam într'o Duminecă spre comuna învecinată Galeș, cu intenția de a întâlni un vechiu cunoscut, refugiat acolo. In Str. Foltești, la o poartă, un moșneag își odihnia bătrânețele alături de o fetiță ca de 12 ani. Nu-l cunoșteam, dar cântărindu-i numărul anilor, în nădejdea că pot afla dela el numele unui consătean care mă interesa, dar care își dormia de mult somnul de veci în cimitirul comunei, dându-i binețele, intrai în vorbă cu el. Ne înțelegeam anevoie, moșul auzind greu. Imi înlesni însă conversația fetița, apoi, chemată afară, soția lui, vorba cărora o prindea mai ușor decât pe a mea.

Nu mi-a știut da informația pentru care îl agrăii, deși casa în care vecuise consăteanul de care mă interesam, nu era departe de gospodăria lui — pricina am înțeles-o îndată: nu era născut aci, nici nu copilărise aci — în schimb, aflai că a păștit și văzut multe, că a umblat prin Dobrogea, Basarabia, Rusia, America...

L-am rugat să trecem în curte, ca să putem sta mai pe'ndelete de vorbă. Era un pretext din parte-mi, fiindcă de vorbă puteam sta și'n stradă. Afară însă nu-mi puteam face note. Și eu, dându-mi seama că, din conversația cu el, aș putea salva dela pieire unele amintiri, aceasta o voiam.

Aci am aflat apoi, mai mult prin ajutorul soției sale Marina,

Sălișteană, — dela care am mai înțeles că e vară a doua cu o cumnată a mea, ceea ce nu știam — că se numește *Ion Comăniciu*, născut în Secaș-Bogatu, jud. Alba, dar plecat de acolo de copil, și că azi are 83 de ani.

La întrebarea mea: Când s'a dus în Basarabia și de care Sălișteni își aduce aminte că erau atunci acolo? — mi-a răspuns:

„Eram de 14 ani când am trecut Prutu'. Cel mai bătrân Sălișțean pe care l-am găsit acolo, moșneag atunci, era unul cu numele Toader... (de numele familiar nu-și mai aducea aminte). Am ciobănit pe la Ismail, Leova, Cahul. Umblam des la Bolgrad. Da' mai mult am stat pe lângă Leova, la *Sădăcu* și *Borogani*. Aici își aveau oile: *Ion Roșca (Ochișelu)*, *Nicolae Luca* (din Galeș), *Nicolae Dordea* (din Vale), *Petru Roșca Căpitanu* (lângă Ismail), și ciobăniau la alții: *Miron Comșa* și *Nicolae Orășteanu*. Aceștia la niște târlași bulgari".

Mai multe știe despre socrul său *Stan Ion Ohib*, mort în Rusia prin anul 1878, în vârstă de cca 32—35 ani. Reține că pe urma acestuia au rămas 4 copii:

Ion, care slujise în Dobrogea, la târla lui Dumitru Șteflea, de unde se înapoie bolnav la Săliște murind „june".

Nicolae, mort și el, a fost factor poștal în București.

Bucur, mort la Măcin, a avut oi în bălțile Dunării.

Mărină, soția lui Ion Comăniciu, azi de 68 de ani.

„Când am plecat de acasă — îmi istorisește mai departe — mă tocmisem cioban la Dordea și Luca, care-și aveau târla la Sădăcu, sat curat românesc. Ne învoisem să-mi dea pe an 12 oi fătate, căciulă, cojoc, cioareci, opinci și ce mai trebue omului pe lângă mâncare. Da' după o jumătate de an, la Sf. Dumitru, nu mi-o dat decât 20 de ruble. Ce să faci cu 20 de ruble, că numai pe cojoc am dat 8 ruble?!... Le-am spus că plec. Ei, că nu-mi dă pașaportu'! Da când o văzut că nu mă mai pot ținea și că-s hotărît să mă duc să-mi caut dreptatea, mi l-o dat.

„De-aci m'am dus apoi la Congaz, pe Elpuf, și mai târziu la Cichirlicu (lângă Ismail), două sate mari, jumătate Bulgari, jumătate Români, unde am intrat în slujba poștei împărătești. Aveam trei căruțe cu câte doi cai, cu care duceam poșta până departe prin satele ținutului. Plecam cu o căruță pe care o lăsam apoi în anumit sat, unde schimbam căruța și caii osteniți cu alții hodiniți, cu care-mi urmam drumu' mai departe până'n satu' în care mă așteptau alți cai hodiniți, cu a treia căruță. Că poșta trebuia să meargă fără zăbavă.

„In slujba asta am stat 7 ani. Săturându-mă apoi de atâta zdruhăială pe drumuri, m'am băgat, într'un sătuc pe Elpuf, servitor la un

Român din Bucovina, venit acolo de copil. Avea târlă mare de oi, herghelie de cai şi vreo 450 de boi. Eu aveam grija boilor. Şi căpătam pe an 150 de ruble, opinci şi mâncarea. Când mi-am luat simbria, ştiu că mi-am fost cumpărat pe 3 ruble o cămeşe şi-o pereche de ismene. De aci m'am ales cu ceva. Nu ca dela Dordea şi Luca.

„După 13 ani de stat în Basarabia, am trecut în Dobrogea, unde iar am stat 3 ani. In Ardeal m'am întors, ca să nu-mi fac cu neputinţă venirea acasă, la ai mei. Că împlinisem anii militărie, ba trecusem chiar de sorocu' când trebuia să mă înfăţişez la „căutare“ [1]).

„Mai bine să 'ndur pedeapsa ce mi-or da-o, decât să ştiu că nu mă mai pot întoarce acasă, mă gândiam. Şi apoi, prea tare nu-mi era mie frică de pedeapsă, că veniam cu 2500 de ruble şi auzisem eu că cu bani poţi scăpa.

„Ajuns acasă am fost îndreptat la medicu' regimentului, căruia i-am făgăduit că plătesc bine, dacă mă scapă. Mi-a spus că de scăpat de tot nu mă poate, chiar de i-aş da 1000 de zloţi, că n'am nici o „hibă“, da' o să mă ia numai pe două luni. Aşa o şi fost. In faţa comisiei, m'o desbrăcat în pielea goală, m'o pus su' măsură şi m'o trecut în protocolu' lor: „alkalmas“ — adecă „tauglich“ — că m'o băgat la *honvezi*, nu la armata regulată; da', cum ne-o fost învoiala: având să fac numai 2 luni cătănie“.

— Cât ai plătit doctorului? — întreb eu, curios.

— 25 de zloţi.

— Ai scăpat ieftin...

— Ieftin. Da'n loc să fiu mulţumit că nu m'o luat pe 4 ani, cum mi se spunea că am să fiu luat, eu, neputându-mă împăca nici cu gându' cătăniei de două luni, am luat-o pe Vama Cucului iar spre Dobrogea. După trei ani, răzbindu-mă doru' de casă, m'am întors cu gându' să fac cele două luni. Fiind declarat însă, în lipsă, dezertor, n'o mai mers lucru' aşa uşor, cu toate că m'am dus *eu* de m'am anunţat la Orăştie, n'am aşteptat până să vie *jendarii* să mă ducă legat.

— Te-au judecat în Sibiu?

— Nu, m'o dus la Cluj.

— Cum te-ai apărat?

— Când m'o 'ntrebat de ce am fugit şi n'am stat să-mi fac datoria către ţară?... le-am spus: Am plecat numai dupăce am văzut că se tot amână chemarea şi nu mai am din ce trăi. Că eu îs om sărac şi toată agoniseala mea era în Dobrogea. Am vrut să intru undeva la stăpân, da' nu mă lua nime ştiind că sunt în pragu' armatei, nesigur

[1]) Recrutare.

chiar pe a doua zi. Și trebuia să trăiesc din ceva. De aceea am plecat la rosturile mele. Da' iaca am venit acum de bună voie, nesilit de nime, să-mi fac datoria. Că de n'aș fi vrut să fac cătănie, nu mai veniam. Destul de greu îmi este, la vârsta mea, să 'mbrac haina militară. Mi-ar fi fost mai ușor când eram mai tinăr, da' nu s'o putut atunci.

— Și sfârșitul?...

— M'o ars cu trei luni închisoare.

— Și le-ai făcut?

— Am început numai a le face, c'am avut norocu' să fie tot atunci închis acolo cu mine și un strajameșter sas manipulant, care scăpase pe unul de cătănie pentru bani, fiind apoi dovedit.

Dupăce ne-am cunoscut și-o aflat pricina pentru care sunt închis, m'o 'ntrebat:

— Cât dai, mă Comăniciu, să te scap de osândă?

— Aș da din toată sărăcia mea 50 de zloți, — zic eu.

— Am să te scap mă, și fiindcă te știu om sărac și năcăjit, mă mulțumesc dela tine cu: un pachet de tăbac de 35 de creițari, 1 kg. de zăhar și o pâne moale.

(Se vede că manipulantu' ăsta, deși era închis, tot mai păstra legăturile cu cei care scăpau flăcăii de cătănie și de pușcărie). A doua zi, mi-o dat apoi o hârtie spunându-mi: Când te vei duce cu mâncarea în „dandáriroda" — că eu duceam mâncarea celor din „Cancelaria brigăzii" — vei da această hârtie domnului care șede 'n mijloc, că-s trei inși acolo 'n cancelarie.

Așa am făcut. Da' cel căruia i-am dat hârtia, dupăce aruncă, ochii peste ea:

— Dumnezeu' și soarele tău! N'ai putut face două luni, acum faci patru ani. Așa să știi!...

Și m'o trimis iar la vizita medicală. Doctoru', dupăce m'o căutat' o spus celor care scriau în protocoale: „Alkalmas" și aceștia m'o trecut „bun" pentru *patru ani* de cătănie.

No Ioane, acum i-acum! — mă gândiam. Păn' aci tot am mai tras nădejde, da' dupăce m'o dat și pe mâna instructorilor, mi-am zis: De-acum pace, Ioane! S'o strâns funia la par...

După 5 zile de instrucție însă, la raport, un ofițer, deschizând un protocol, strigă înspre noi care stam smirnă:

Dircă Avram, tu pleci acasă „szabadságra" (adecă la „Urlaub)".

Țiganu', că Dircă era țigan, sta să-și iese din piele de bucurie. Se uitau toți la el cu pizmă.

Apoi, după Urlaubu' lu' Dircă, numai ce auz:

„Şi *Ion Comăniciu*, din Oláh-Bogát se duce acasă"...

Nu-mi credeam urechilor. Da' când am văzut că-mi dau şi hârtia care să mă scutească de neplăceri cu jendarii, am înţeles că nu era numai glumă. Mi-o mai spus însă că va trebui să fac o *manegură* [1])

— Pe asta ai făcut-o?

— N'am făcut-o nici pe asta! Chiar când o fost s'o fac, am dat iară de un strajameşter sas, om „fain", care făcuse armata cu fratemeu şi care pentru cinci zloţi m'o trimis acasă. Ba culmea: strajameşteru' manipulant din închisoare, auzind dela mine că am dat medicului 25 de zloţi ca să mă ia numai pe două luni, l-a înştiinţat pe acesta că am fost osândit la trei luni închisoare şi-i ceru să-mi dea banii înapoi.

— Şi ţi i-a dat? — eu, nerăbdător.

— Dat.

— *Oameni de omenie* şi ăsta şi doctorul!... adaug eu.

— *De omenie*, n'am ce zice! — îşi încheie povestea „cătăniei" moş Ion Comăniciu.

Am auzit c'ai fost şi prin Rusia, — zic eu, ca să mai prind vre-o informaţie.

— Am fost.

— Pe unde?

— Am fost până la Odesa, da' acolo n'am stat mult.

— De Sălişteni de ai noştri care au umblat pe acolo ai vreo cunoştinţă?

— Ştiu pe *Ion Roşca* (Ochişelu) şi pe *Ion Cruţiu*, care treceau acolo din Basarabia cu negoţ.

— Ce vindeau?

— Foarfeci, talpă, clopote de vite, brâne ş. a.

— Da 'n America când ai fost?

— Din 1914—1919. Cinci ani.

— Ce-ai făcut acolo?

— Am lucrat într'o fabrică de gloanţe.

— In care oraş?

— In Canton Ohio.

— Sălişteni mai erau acolo atunci?

— Erau.

— Iţi mai aduci aminte de careva?

— Mi-aduc de: Oprea Bancului, Mitiu Roşca (Mitiu Popii), Mitiu Zaheiu, Ion Hârâciu, Nicolae Sârbu, Ion Iuga (de pe Părău), Lazăr

[1]) Manevră.

Văsâiu și Ion Bogățian (Acesta din Păuca, da' ținea o Sălișteană de nevastă).

— Și aceștia au rămas toți acolo?

— Ba. N'o rămas decât Ion Hârâciu".

Văzându-l obosit, venise dela coasă — muncă grea care nu se prea potrivește cu anii, cu slăbiciunea și cu „năduful" de care sufere — n'am voit să mai abuzez de bunăvoința-i, nici de încordarea pe care i-o cerusem memoriei și auzului său. I-am mulțumit deci de informații și, dorindu-i ca la anul, când ne vom reîntâlni, să-l văd tot pe picioare fluerându-și coasa prin iarba grasă, i-am strâns mâna, lăsându-l iarăși singur, cum l-am găsit la a doua întâlnire.

Când s'a ridicat de pe scândura băncii dela poartă, ca să-mi întindă mâna-i muncită, și-a 'ndreptat șalele cu o vădită sforțare, sprijinindu-și cu amândouă mânile crucea spinării:

— Am căpătat os mort de-atâta ședere!...

Săliște, August 1944.

AX. BANCIU

CRONICI

LIVIU RUSU: ESTETICA POEZIEI LIRICE [1])

În domeniul Esteticei speciale, lucrarea d. L. R. însemnează — în câmpul românesc al acestei specialităţi — o străduinţă de a umplea un loc aproape gol.

Lucrare de remarcabilă erudiţie şi încordată meditaţie personală, ea consună cu poetica mai nouă — fiecare epocă de creaţie dând naştere teoriei respective care s'o lămurească.

Nebântuită de nicio unilateralitate, poetica d. L. R. arată o înţelegere cuprinzătoare pentru complexitatea faptului poetic. Pe de altă parte, văzând în creaţia estetică o expresie a unei viziuni cosmice (pag. 31, 44 — 45), concepând-o ca o atitudine faţă de problemele existenţei (pag. 43), atitudini ce sunt comune poeziei şi filosofiei (pag. 61), poetica d sale se sprijină pe temelii metafizice.

De asemenea concepţia autorului despre „eul originar" (în opoziţie cu „eul empiric") poate să aibă unele implicaţii filosofice. Eul este înfăţişat de psihologi ca data cea mai subiectivă — pe când personalitatea are caractere mai obiective, ea fiind eul structurat în perspectiva vieţii sociale (R. Motru, Curs de Psihologie, pag. 214). Pentru d. L. R. „eul originar" din care izvorăşte poezia autentică, „este de natură colectivă; el se compune din esenţialităţile care formează legătura comună între individualităţi, precum şi legătura cu tot restul lumii" (pag. 294). Eul este, nucleu existenţial, în care subiectul şi obiectul se contopesc" (pag. 89). De unde caracterul de impersonalitate, de general omenesc, de etern al poeziei autentice.

* * *

Capitolul prim al lucrării e o parte introductivă în materie. El începe cu o „privire istorică" în teoria despre genurile literare. Genul liric a avut parte de un tratament destul de vitreg până în secolul al XIX, deşi chiar dela Platon găsim o distincţie clară a celor trei genuri poetice. Din secolul al XIX însă, genul liric e tot mai mult luat în seamă, iar cu B. Croce lirismul ajunge la o situaţie privilegiată; în orice caz începe de acum a se desprinde direcţia ce trebue dată cercetărilor: *genurile literare corespund unor atitudini ale spiritului.* E şi direcţia ce va urma-o cercetarea d. L. R. D-sa caută însă să transcindă aceste

[1]) Casa Şcoalelor, Ediţia a II, 1944, 301 pag.

considerații, cu vederi înălțate mai mult spre orizonturile filosofiei, decât spre flaturile psihologiei: genurile literare sunt expresia unor viziuni specifice; atitudinile fundamentale ale spiritului „duc la anumite viziuni asupra lumii", opera poetică fiind „expresia formală a unor astfel de viziuni specifice" (pag. 41).

În partea a doua a acestui capitol de introducere se definește genul liric în raport de celelalte două genuri poetice. În creația artistică în genere, se rezolvă, printr'un efort creator, un dezechilibru intern produs de conflictul dintre eu și lume. Ceea ce însemnează că opera de artă e obiectivarea unei atitudini față de problemele existenței. În artă avem deci o atitudine existențială cristalizată. Trei sunt felurile de a se realiza pe sine ale spiritului (de a se smulge din haosul lumii interioare), căror atitudini originare, în poezie le corespund trei tipuri de viziuni asupra lumii: tipul simpatetic, tipul demoniac-echilibrat și cel demoniac-anarhic.

În tipul *simpatetic* conflictul originar își află rezolvarea pe un plan de interioritate. În conflictul cu lumea, eul se închide în sine, acumulând rumorile acesteia, amplificându-le ecoul. Din această atitudine pasivă față de lume izvorăște o poezie de armonii interne (fie de euforie, resemnare, sau scepticism dureros), o poezie a idealității (termenul luat în sens platonic). Recunoaștem sub aceste trăsături poezia lirică.

În celelalte două atitudini freamătă însă un impetuos dinamism. Poetul nu se mai afundă în tainele lumii sale interioare, ci eul său se revarsă pe planul lumii externe al cărei material „vibrează acum de tensiunile spiritului" și în care se obiectivează viziunea sa existențială.

Dacă această revărsare este resorbită „de o forță contrarie echilibratorie", dacă acest dinamism este totuși ținut în frâu, avem o modalitate de creație de tip *demoniac echilibrat*. Genul de poezie respectiv este epicul care ne introduce într'o lume de evenimente aparținătoare lumii externe. Creatorul ajunge în acest gen „la un echilibru cucerit, la o împăcare cu sine încordată". Povestirea, de o amploare mai largă sau mai restrânsă, se deapănă lent, cu largi popasuri de analize și amănunțite descrieri.

Pe același plan de revărsare dinamică a eului asupra lumii externe, dacă ritmul este mai precipitat și orice tendință de echilibrare este frântă, avem *demoniacul anarhic*, iar genul de cristalizare poetică este drama. Pe când în poezia epică întâlnim evenimente și mijlocul lor de redare e povestirea, aici vom întâlni acțiuni. Evenimentele sunt comprimate, acțiunea se concentrează la maximum; ea gonește precipitat spre desnodământ, după cum spunea și Hebbel: „Drama îmi trezește impresia ca și cum aș trece cu picioarele goale peste un fier roșu, numai să nu mă opresc" (citat folosit de d. Liviu Rusu). Elementul formal constitutiv dramei este dialogul, care traduce o ciocnire de forțe. În poezia epică — oricât de obiectivă ar fi ea — simți necontenit prezența diriguitoare a creatorului. Îl simți „stăpân pe materia plastică pe care o frământă." Că e o voință încordată peste care nu se poate trece. Dimpotrivă în dramă autorul rămâne în umbră. Deși știm că personagiile sunt plăsmuiri de ale autorului, totuși avem impresia că de ele depinde acțiunea, că însăși voința autorului este târâtă, învinsă de fan-

tomele vii cărora le-a dat naştere. Cu un cuvânt: autorul nu apare stăpân al evenimentelor, dimpotrivă pare stăpânit de forţele anarhice pe care le-a deslănţuit". (pag. 53).

Din cele de mai sus reiese caracterul de *imanenţă* al poeziei lirice, căci simpateticul se complace în interioritate. Din tumultul interior ea prinde o clipă unică, cu mare putere de iradiere. Poezia lirică îţi prinde sufletul într'o atmosferă învăluitoare şi te stăpâneşte ca o prezenţă covârşitoare.

În tehnica intimă a genurilor, poezia epică e *succesiune* de evenimente, având deci ca dimensiune timpul; iar cea dramatică, deşi afectată de categoria devenirii, e *contiguitate* în spaţiu, prezentându-ne concomitent personagiile (a căror voinţe sunt în conflict), sau masele de figuraţie.

Genurile literare exprimă deci trei *modalităţi* diferite prin care ni se face accesibilă lumea substanţelor. În modalitatea simpatetică, în chip nemijlocit; în cea demoniac-echilibrată viziunea esenţelor se face mijlocit prin prisma realităţii obiective; iar în modalitatea demoniac-anarhică prin prisma devenirii. Autorul stabileşte apoi un paralelism între aceste modalităţi vizionare ale poeziei şi tipurile de filosofie, la temelia celor două domenii fiind atitudini originare comune: poezie lirică şi idealism filozofic; epică şi realism filozofic; dramatică şi voluntarism filozic.

În capitolul următor (al doilea) se intră în analiza aprofundată a genului liric. În prima lui parte se adâncesc consideraţiile prezentate anterior asupra esenţei lirismului, iar în a doua se elucidează vechea problemă fond formă.

Am văzut în primul capitol că lirismul e în funcţie de interioritatea vieţii sufleteşti. Ce este această interioritate în adâncul ei? Greutatea problemei abia de aci începe. Dela romantism încoace mai ales, lirismul se identifică cu subiectivitatea emotivă, cu sentimentul. Trebue să privim însă problema în cadrele ei fireşti. Lirismul — se spunea mai sus — e în dependenţă de eu, fiind una din modalităţile lui de vizionare a existenţei (cea simpatetică). Deci înţelegerea lirismului nu poate fi despărţită de o justă sesizare a eului.

Eul nu trebue identificat cu sentimentele, sau cu tendinţele, cu voliţiunile, sau gândirea. Planul lui e mai de adâncime. Toate acestea eul le conţine, fiind subiectul din care ele derivă; eul e un dat originar ce nu trebue dedus din elemente sau complexe (pag. 83 — 84), altfel nu s'ar putea explica permanenţa lui în mobilitatea acestora. Acest eu se directivează imanent (în atitudinea simpatetică), sau se transcinde către lumea exterioară (în cele două modalităţi ale demoniacului).

În interioritatea acestui eu se elaborează un sens existenţial care se cristalizează în cuvinte: „transmis sensibilităţii noastre sub formă de ecou, noi îi auzim doar rezonanţa în corzile strunite ale limbajului transfigurat".

Din această cuprinzătoare înţelegere a faptului poetic ca oglindire a eului originar atât de multiplu în aspecte, reiese densitatea în substanţă sufletească a poeziei lirice, de unde bogăţia ei interioară, intensitatea, puterea de iradiere.

Dl L. R. deosebeşte între un „eu originar", „eul poetic" — pe care l-am avut în vedere până aici — şi un „eu derivat", „eul empiric". Acesta ia naştere din tendinţele, din apeturile noastre în raport cu exigenţile vieţii practice, din nevoia de a cunoaşte realitatea înconjurătoare, de a ne adapta ei. El se suprapune eului originar şi vizează scopuri utilitare, practice. Acest eu are o tendinţă de autonomie faţă de cel originar. El constitue un principiu de individuaţie, manifestările lui devin egoiste — pe când primul are un caracter de generalitate, de obiectivitate: el se compune din esenţialităţile care formează legătura comună între individualităţi... şi în care subiect şi obiect se contopesc. Acest eu se cristalizează în poezie, care de aceea e impersonală, general umană, ca şi izvorul din care emană.

În privinţa problemei *fond-formă*, care a dus la cunoscuta dispută între conţinutişti şi formalişti în estetica secolului trecuf, separarea e artificială, căci nu se poate vorbi de preexistenţa vreuneia din cele două aspecte. Revelarea sensurilor existenţiale (obiectivul artei) nu se poate închega decât într'o anumită formă, ele (fondul-forma) fiind concomitente şi emanând din acelaş substrat originar: „Eul scrutează după un sens, fiindcă are nevoie de o formă" care să-l elibereze din haosul interior. Forma poetică este o *formă internă*. E impropriu a se spune că forma „transmite" o interioritate, ea o *conţine*. De aci decurge importanţa capitală pe care forma o are în poezia lirică. Genurile epic şi dramatic se revarsă asupra lumii exterioare, tumultul liric însă numai în cuvinte îşi cristalizează sensurile interioare, de aceea ele (cuvintele) trebuesc strunite la maximum.

În aceeaşi lumină trebue înţelese şi noţiunile, întrebuinţate în genere în mod nedistinct, de *subiect* şi *conţinut*. Subiectul e ceva exterior, prin el înţelegem „seria de fapte concrete luate din lumea obiectivă, sau create în analogie cu aceasta şi redate într'o operă oarecare. (De ex. *Răscoala* lui Liviu Rebreanu are ca subiect revolta ţărănească din 1907)" (pag. 108). Conţinutul are alt sens. El e subiectul filtrat în interioritatea poetului. Numai prin această transfigurare operată de puterea formativă a eului, el (subiectul) devine conţinut şi deci intră sub unghiul de vedere estetic. Aşa dar conţinutul e „sens originar cristalizat în subiect".

În cap. al III-lea se trece la *materialul* poeziei lirice: limbajul liric. Poezia e artă prin limbaj, arta cuvântului. Acesta nu e un „vehicul" care să comunice un cuprins — după concepţia vischeriană (sau la noi, maioresciană) — ci un mijloc de *elaborare* a interiorităţii. Poetul simte şi gândeşte prin cuvinte, ca şi muzicantul prin sunete, sau sculptorul prin marmoră (pag. 123), toate acestea fiind nu un suport, ci un element al viziunii lor. Trebue deosebită funcţia logică şi funcţia poetică (magică) a limbajului. Cuvântul logic e abstract, cu funcţie predicativă, direcţionat înafara, mijloceşte înţelesuri, şi aceste înţelesuri nu sunt legate de un anumit cuvânt, ci pot folosi un vestmânt verbal sau altul; cuvântul poetic e intuitiv, converteşte spre interior, este evocator de sensuri adânci, ascunse, el e unic. Limbajul liric foloseşte sonoritatea (adecvată sensului interior, prin care acesta se amplifică), ritmul; el scrutează după sensuri mai tainice de dincolo de suprafaţa conceptului

logic, el folosește îmbinarea de cuvinte care aruncă raze nouă asupra sensurilor ascunse. Cuvântul logic are în el ceva mecanic, rigid, cel poetic se înmlădiază după viața interioară.

După această definire a materialului poeziei lirice, autorul urmărește în capitolele următoare *factorii formali* ai poeziei, cărora închină cam jumătate din lucrare. Se vede în aceasta importanța capitală acordată acestui element al poeziei lirice, despre justificarea căreia am pomenit mai sus. Autorul nu cade în formalism, sau sensualism estetic, întrucât nu se pierde nici un moment din vedere intimitatea originară dintre cele două elemente constitutive ale artei.

Poezia lirică nu însemnează contur plastic, ci în primul rând *atmosferă*, vibrație interioară, ce desvăluie un sens originar. Această dinamică interioară se tălmăcește în primul rând în *ritm*, el este descărcarea unei tensiuni interne, de aceea e un factor fundamental, unificator în poezie, iar atmosfera lirică e în dependență de el. Un alt factor formal este *melodia*. Muzica poeziei lirice este efect răsfrânt în interior, e o vibrație nemijlocită a interiorității, constituind fizionomia autentică a acesteia, deci ea nu poate fi concepută independent de acel fond originar. Muzica poeziei nu vibrează numai din strunele vocalelor izolate, luate ca atare, ci din configurația întregului vers, din consonanța tuturor vocalelor și consonanțelor acestuia. În fine sonoritatea poeziei se îmbrățișază cu înțelesul, cu sensul cuvântului, pe care-l colorează și amplifică: „melodia completează într'o proporție foarte însemnată sensul noțional al frazelor, îl adâncește, îl încălzește, îi dă viața spirituală care numai în mod intuitiv e accesibilă (pag. 236). *Imaginea intuitivă* — un alt element formal — nu însemnează o limitare la planul vizual („ut pictura poesis" a clasicilor), ci e în slujba revelării interiorului, ea captează în formele ei concrete conținuturile adânci, ea sensibilizează noțiunile, pentru a ne scoate din sfera abstracțiunilor. Ea trebue să pună în mișcare și inima.

Un ultim element formal este *tectonica* poeziei. Sub acest aspect, oarecum arhitectural al poeziei, înțelegem: lungimea sau scurtimea versurilor, legătura dintre strofe (dacă ele sunt rotunjite sau se prelungesc unele în altele), distanțarea unor versuri în prezentarea lor grafică (ceea ce atrage și o mică pauză la cetire), repetarea lor, alternarea strofelor lungi cu strofe scurte și ritmarea lor deosebită. Toate acestea nu sunt deloc indiferente, ci au virtutea de a promova o atmosferă lirică deosebită.

* * *

Încheiem aci prezentarea lucrării d-lui Liviu Rusu. Această prezentare — față de bogăția ei interioară — este, desigur, prea sumară. În special am fost prea grăbiți cu partea a doua (aspectul formal), care totuși ni s'a părut și cea mai interesantă și despre care cred că poate fi întâmpinată mai deplin de adeziunea cetitorului. Acolo unde un gânditor își cucerește poziții proprii într'o disciplină științifică și creează pentru gândirea sa termeni proprii, deci neuzitați, (ne referim la partea întâia), e natural ca acești termeni să dea o luptă pentru a-și face drum în accepțiunea generală.

LICU POP

EUGENIU SPERANȚIA:

SYSTÈME DE MÉTAPHYSIQUE IMPLICITE DANS LES POSTULATS DE TOUTE CONNAISSANCE POSSIBLE[1])

După numeroasele și variatele opere pe a căror copertă e înscris numele d-lui prof. E. Speranția, Système de Métaphisique vine să împlinească, să sintetizeze într'o perspectivă de ansamblu concepția autorului despre lume și viață. In niciuna din lucrările anterioare ale autorului, — multe la număr, bogate în conținut, variate în preocupări și originale în soluții, — viziunea D-sale despre lume și viață nu se conturează mai naturală, mai structurală și mai integrală. Încă din prefață ești prevenit că ai sub ochi o carte serioasă, substanțială și condensată. O carte rară, încărcată de gânduri și plină de lumină, rezultatul multor ani de meditație și studiu.

Reluând, în continuare, lectura cărții despre care e vorba aci, după aproape un an de pribegie în cariera armelor, am avut satisfacția confirmării primelor impresii, dobândite prin lectura atunci începută. Munca depusă de autor în decursul celor șapte ani cât a ținut redactarea operei se vădește ușor din controlul riguros al frazei și al fiecărei propoziții. Fraza încărcată de o ponderată gravitate, propoziția șlefuită și lustruită ca o piatră de arabesc, ideile înlănțuite logic și adevărurile limpezi ca apa unui izvor de munte, dau sistemului de metafizică a D-lui Profesor Eugeniu Speranția un caracter geometric, liniar, împlinit și împins până la capăt.

Pornind dela constatarea distincțiunii psihologice dintre gândirea teoretică și practică, constatare care datorește atât de mult lui Kant și pe care Dl E. Speranția o menține, însăși lucrarea D-sale tratează în cartea I Analitica gândirii teoretice în cartea II Analitica gândirii practice și în cartea III Sinteză generală.

In cea dintâiu carte autorul analizează, precizează și delimitează exact sensul anumitor noțiuni cu care, deobiceiu, mintea noastră operează, judecând. Siliți mereu să recurgem la absolut, de nevoia de explicare și de înțelegere, spiritul nostru se servește de o serie de interogative, care sunt chestiuni, adecă judecăți incomplete, pentru a afla răspunsul cuvenit. De aceea în partea întâia a cărții I autorul jalonează direcțiile în spre care trebue căutat răspunsul potrivit interogativelor: ce, pentru ce, unde, cum, cât, cine, care, adevărate portițe de intrare în metafizic.

In cea de a doua carte autorul discută o serie întreagă de probleme, ca: gândirea teoretică și practică, subiectiv și obiectiv, libertate și imortalitate, eul, ideea, socialul, etc. Presupunând la baza lucrurilor o armonie care trebue să existe (a se observa caracterul dogmatic al afirmației) și pe care spiritul nostru o presupune, noi care suntem „unități vii" suntem înclinați să căutăm și în lumea exterioară unitatea și armonia. Logica și legea armoniei nu sunt numai legi ale noastre ci însăși legile lumii. Lectura primelor două cărți ne aduce aminte în multe locuri de *„Supremația credinței pure"* pe care o găsim mereu afir-

[1]) Cartea Românească din Cluj, Sibiu, 1943, p. VIII+328.

mată și aci. Raționalismul D-lui Profesor E. Speranția se reazimă pe credință, pe credința nerațională. Și acest act al credinții trebue să fie considerat prea rațional și supra-rațional, nu irațional. „Credința conține rațiunea în germene" spune autorul la pag. 121. Ea are profunde legături cu rațiunea, iar aceasta din urmă nu valorează nimic fără credință. Acordul se întinde și între postulatele acestei metafizici și între premisele inițiale ale doctrinei Bisericii. De aci coloratura creștină a întregii metafizici, gândită și scrisă în consecință. Gândirea biologică și socială a filosofului dela Universitatea din Cluj, și-a primit prin această elegantă și prețioasă operă și caracterul metafizic, atât de armonic și structurat împletit cu celelalte două. Primele două cărți sunt adevărate capitole de logică în care adevărurile se leagă unul de altul, înlănțuindu-se logic și complectându-se. Rezultatul analizei din cele două cărți dintâi ale lucrării este găsirea unor postulate fundamentale ale gândirii, ale oricărei gândiri omenești și cunoașteri posibile, formulate scurt și limpede la sfârșitul fiecărei cărți, pe baza cărora autorul își clădește adevăratul său sistem metafizic.

Situat pe același punct cu autorul și admițând argumentația care duce la determinația postulatelor fundamentale ale gândirii din primele două cărți, nu-ți mai rămâne decât să subscrii și concluziile cărții a treia, trase cu o uimitoare consecvență din aplicarea strictă și logică a postulatelor. Vorbind despre imperativul spiritualității și despre libertate și imortalitate Dl Profesor E. Speranția spune cuvinte frumoase și hotărîte pentru spirit. De altfel, întreagă opera de față, și toată opera D-sale, este o frumoasă pledoarie și statornică luptă pentru spirit și valorile sale. Spiritul nostru aspiră, luptă și vrea să se emancipeze, să se elibereze și să se degajeze de corp și fiziologic. Și ce dovedesc toate acestea dacă nu existența unui postulat al imortalității? Sau chiar imortalitatea sufletului.

Pe temelia principiilor și a postulatelor fundamentale descoperite până aci în Problematica, Tematica și Gândirea practică din primele două cărți, autorul țese un sistem de metafizică linear, geometric și arhitectonic. Căci, adevărurile aprioríce cuprinse în postulatele fundamentale sunt legate între ele prin propoziții de racord care joacă aci rolul liniilor punctate din desenele geometrice.

Autorul face distincție clară între domeniul metafizicei și între acela al științelor, care lucrează cu alte categorii de fapte. Gândirea metafizică gravitează către transcendență, pe când gândirea științifică operează cu conținuturi de experiență. Pentru gândirea metafizică faptele empirice înglobate în categoria „schimbător" interesează numai întrucât au referințe cu absolutul. Între ele ocupă poziție intermediară cosmologia filosofică.

Cartea III-a ne aduce mărturie despre informația exactă și detaliată și despre variatele și multiplele preocupări de psihologie, biologie, sociologie, filosofie etc. ale autorului. Atât discuția cât și conținutul și mai ales atmosfera lucrării te fac să vezi în această operă o lucrare cu adevărat filosofică, o adevărată gramatică a gândirii. Un stil clar, o uimitoare consecvență logică domină lucrarea dela un capăt la altul. Credința autorului în postulatele gândirii și în valoarea și pu-

terea spiritului se găsește afirmată și în alte lucrări anterioare ale autorului. Nicăieri ea nu este ilustrată și argumentată atât de strălucit ca în această operă. Idei care până acum au fost numai anticipate și presărate în diferite lucrări sau în comunicările făcute diferitelor congrese internaționale, acum își primesc încadrarea organică și logică în sistemul de metafizică al d-lui E. Speranția. Anumite părți ale lucrării ca: introducerea, rezultatul și concluziile cărților I și II și Apendicele I și II sunt adevărate chei de înțelegere ale construcției întregului sistem.

Discreția cu care acest gânditor se strecoară printre oameni se face simțită și în opera D-sale. O modestie semnificativă și rar întâlnită la oameni de calitatea D-lui prof. E. Speranția îl face pe autor să afirme în *Considerațiuni finale*, despre sistemul expus, că nu-i aparține, fiindcă el este inerent și implicit oricărui spirit omenesc: „Il n'est pas notre, puisqu'il constitue la „révélation naturelle" que chacun de nous peut retrouver, spontanément, en soi-meme, comme penchant primordial et irrésistible de sa pensée" pag. 300.

Ideile înfățișate de noi aci au fost scoase arbitrar și parțial din sistemul metafizic al D-lui prof. E. S. Ele nu reprezintă și deci nu pot fi considerate de loc un rezumat sau o expunere schițată a sistemului. Ele au vrut să fie doar indicii ale conținutului bogat și ale armăturii solide sub care se înfățișează o lucrare de metafizică. Redactată în limba lui Voltaire, pentru a fi imprimată în Franța, *Système de Métaphysique* al D-lui E. Speranția a apărut, din cauza împrejurărilor, în condițiuni tehnice tot atât de luxoase ca și acelea care i-ar fi fost rezervate în Occident. Dealtfel această grije a autorului a fost confirmată și de apariția ulterioară a unei alte lucrări a D-sale, tot atât de plină de miez, de elegantă și de voluminoasă și anume: *Introducere în Filosofia Dreptului*, Sibiu, 1944. Aceste ultime două importante lucrări, adăugate la cele multe apărute anterior, îl așează pe autorul lor în rândul gânditorilor români cu care ne putem mândri.

DUMITRU SALADE

FLOREA MUREȘANU, CAZANIA LUI VARLAAM

1643—1943. PREZENTARE ÎN IMAGINI [1])

Împlinirea a trei sute de ani dela tipărirea *Cărții românești cu învățătură* a mitropolitului cărturar Varlaam a iscat numeroase articole comemorative. Într'adevăr o dată importantă ca cea a apariției Cazaniei din 1643, care prin conținutul ei — merinde sufletească credincioșilor — și prin limba în care era scrisă se adresa seminției românești de pretutindenea, se cuvenea să fie comemorată, după trei veacuri. Nimeni nu s'a arătat cu mai mult entuziasm pentru acest popas cultural, cu mai multă admirație pentru cărturarul vlădică al Moldovei ca Pr. Florea Mureșanu, profesor la Academia Teologică ortodoxă din Cluj. Că tocmai de peste mult blestemata granță a Feleacului de până mai ieri se aduce cel mai pios omagiu Mitropoli-

[1]) Editura ERAN, Koloszvár (Cluj), 1944. In 4°, XVI+248 p.

tului Varlaam, nu este o întâmplare. Aici unde stăpânirea străină își înfipsese din nou piciorul în scumpul nostru pământ al Transilvaniei, suprimând libertatea națională, s'a înțeles din nou că această carte se adresase odinioară obștei românești de pretutindenea și tocmai pentru aceasta este în chip deosebit prețuită.

Mitropolitul Varlaam marchează, prin activitatea sa fructuoasă, un nou salt în cultura română, iar literatura, prin cazaniile sale, înveșmântate în haina proprie și firească a graiului românesc, înregistrează un remarcabil progres în evoluția limbii literare. Bun teolog, cunoscător și apologet al dreptei credințe a Răsăritului, sfetnic luminat al domnilor, dinamic, activ în diferite treburi obștești, Mitropolitul Varlaam rămâne înainte de toate personalitatea culturală cea mai proeminentă din vremea sa. „Două sunt izvoarele din care și-a scos și și-a sporit belșugul puterilor sale întru înfăptuirea celor ce ni le-a lăsat moștenire: iubirea de Dumnezeu și iubirea de neam. Pentru mai multă slavă a acestor două realități a trăit și s'a ostenit Varlaam. Singurele aceste două ținte pot să dea vrerilor și strădaniilor noastre tăria de a birui orice potrivnicie: Dumnezeu și Neamul. Aceasta este marea lecție permanent valabilă, ce ne învață viața și faptele marelui Varlaam" (p. XI).

Așa este prezentat Mitropolitul Moldovei în paginile introductive ale cărții Pr. Mureșanu, care vrea să înmănuncheze toate cunoștințele ce le avem până acum asupru luminatului cărturar. In mod firesc, autorul se oprește mai mult asupra cărții celei mai reprezentative a lui Varlaam — Cazania — care i-a prilejuit totodată lucrarea de față.

Ceea ce se impune să fie remarcată înainte de toate este circulația mare, neobișnuit de mare, pe care a avut-o această carte. Neamul românesc de pretutindenea a sorbit cu lăcomie învățătura duhovnicească a Mitropolitului Varlaam, turnată într'un frumos grai românesc, cum nu se mai cunoscuse până atunci. Numai în parte sau în întregime, mărturisit sau nemărturisit, cazaniile lui Varlaam, în decursul celor trei sute de ani, începând cu anul 1644 și sfârșind cu 1943, s'au retipărit de 17 ori. Numeroase sunt și copiile ce s'au făcut de pe ele, ca să slujească celor ce nu o puteau avea în slovele tiparului. Cât de mult era prețuită Cazania se poate vedea și din felul cum se vindea: un exemplar aparținând bisericii din Bedeciu, jud. Cluj, s'a cumpărat în 1655 cu „o iapă în tarniță" și i-a „rupt prețul 25 de florinii" (p. 202), iar un altul se cumpără la 1736, „nu zălog (ci) ca să fie a lor în veci" cu zece oi și șapte miei (p. XIII), iar pentru un altul, în 1689, a trebuit să facă judecată vlădicul Bălgradului, hotărând asupra dreptului de proprietate (p. 204).

Cu largul concurs al celor două biserici românești, Pr. Mureșanu a ajuns să cunoască exemplarelele din Cazanie ce se mai găsesc în Ardealul de Nord. In total sunt 24 a căror istorie o face în parte fiecăruia. Prin pasionata d-sale cercetare a mai aflat urme despre existența altor nouă exemplare. Manuscrisele copii de pe Cazanie, pe care le cunoaște și le descrie Pr. Mureșanu, sunt în număr de patru, dând însă indicații și despre altele. (La acestea se mai poate adăuga și manuscrisul copie ce se găsește în Biblioteca Centrală dela Blaj; cf. N.

Comşa, *Manuscrisele româneşti din Biblioteca centrală dela Blaj*, Blaj, 1944, p. 38, sub nr. 42).

Meritul de căpetenie al lucrării constă în însăşi înfăţişarea istoriei acestei cărţi. Autorul are totodată permanenta grijă să ne facă să cunoaştem toată splendoarea meşteşugului tipografic, cu care s'a tipărit cartea în 1643. Pentru aceasta reproduce cele 56 xilogravuri, iniţialele, 78 la număr, şi vignetele, în număr de 7, de cele mai multe ori în mărimea originală sau, mai rar, în dimensiuni micşorate. De asemenea sunt reproduse foile de titluri ale tuturor retipăririlor ulterioare.

Se cuvine a sublinia contribuţiile de amănunt pe care le aduce Pr. Mureşanu, cu atât mai mult cu cât ele se găsesc rar în lucrarea d-sale. In legătură cu cuprinsul precizează numărul exact al cazaniilor — nici 76 nici 74, cum au afirmat unii cercetători, ci 75; dintr'o amănunţită confruntare a exemplarelor ce le-a avut în mână constată că Varlaam şi-a tipărit Cazania, în acelaş an, în două „ediţii".

Cartea Pr. Mureşanu, după cum se vede chiar de pe copertă vrea să fie *o prezentare în imagini* a Cazaniei lui Varlaam. Această intenţie a autorului este mărturisită şi în prefaţă: „Scopul pe care l-am urmărit ne-a fost să dăm *o prezentare în imagini*, întâi a Cazaniei şi apoi a tradiţiei unice pe care a creat-o această monumentală operă prin retipăririle şi manuscrisele ce s'au făcut după ea" (p. XIV). Cu toate acestea, din păcate, Pr. Fl. Mureşanu a făcut mai mult decât atât. D-sa încearcă să dea şi un mic studiu de filologie asupra cărţii. Desigur că un astfel de studiu ar fi bine venit. Expunerea despre grafie, ortografie şi lexic (p. 104—114) şi glosarul (p. 217—227) sunt părţile cele mai slabe ale lucrării, care desvălue dilletantismul Pr. prof. Mureşanu în materie de filologie. Foarte natural altfel: are altă pregătire şi altă specialitate. Ne mirăm însă şi rămânem nedumeriţi de ce Pr. Mureşanu a depăşit limitele scopului fixat în prefaţă. O prezentare în imagini a Cazaniei se putea face şi fără a întocmi un gloser, pe cât de nemetodic lucrat pe atât de inutil, şi fără a comenta lexicul cazaniilor, intrând în polemici oţioase.

Şi acum câteva mostre din cele ce se pot spicui din lucrarea de faţă. Mai întâi semnalăm cititorilor, pentru a cunoaşte dela început temeiurile ştiinţifice ale Pr. Mureşanu, că şi astăzi când avem patru dicţionare etimologice complete acceptabile — ale lui Cihac, Tiktin, Candrea şi Scriban — şi un altul de înaltă ţinută, în bună parte publicat — cel al Academiei — P. C. Părinte se închină încă autorităţii dicţionarului lui Laurian şi Massim, care pentru filologi este, chiar dela publicarea lui, cea mai monstruasă expresie a aberaţiilor latiniste. Pentru lămurire citez două exemple elocvente: *„Liubov, liubovul* 5, X; 73, IX; 94, III; 100, XLVI şi 107, III. lubire. Miklosch (sic!) deriva cuvântul românesc *iubire* dela slavul *liubiti*. Laurian-Massim remarcă însă că toate limbile orice au cuvântul *iubire*. *Lubere* lat.; *lieben* germ.; lubh sanscr. Cuvântul românesc *iubire* derivă din latină, *lubere*. Compusul acestui cuvânt, *allubesco* coincide şi în sens şi în formă cu românescul *iubesc*" (p. 221). Şi mai hazliu e *„neposluindu-mi* 159, XVI.

Probabil *neponosluindu-mi*, nebăgându-mi de vină. După Laurian-Massim ar deriva din *ponosire-esc*, a aduce defăimare, foarte probabil din grecescul *onosis* cu prepoziția *eponosis* = infamie, blestemăție (defăimare), unde E. inițial a fost eliminat de firea limbii române și am obținut *ponosu, ponoslu, ponosluire, ponosluitor, ponosluit*" (p. 222). Să mai comentăm? De prisos. Cetitorii singuri se pot lămuri.

Alte greșeli: *aciua* este dat în glosar de origine necunoscută (p. 217) — de fapt e latin, cf. DA — cu toate acestea nimic nu-l împiedecă pe autor a-l trece între cuvintele care „deși sunt de origine slavă s'au împământenit cu desăvârșire în graiul românesc" (p. 110). La fel a trecut în aceeași categorie *măgură*, despre care se știe că e comun cu albaneza, ca să nu zicem autohton. *Chiaru* „clar" e glosat *mai chiaru* (p. 218), probabil pentrucă așa se găsește amintit și în Cartojan, *Ist. lit. rom. vechi*, vol. II, p. 111; cât despre etimologie, „chiar lat. clar (sic!)". *Blem* și *blemați* nu-și găsesc rostul între cuvintele cu sens schimbat (p. 113), ci trebuiau puse la elementele latine dispărute azi din limba curentă. Printre „slavonismele... scoase din circulația limbii românești pe care le întâlnim în paginile Cazaniei lui Varlaam" (p. 106) găsim amintite și cuvinte care se mai întâlnesc încă în uzul dialectal, ca de exemplu: *găvozd, a găvozdi, jivine, plod, stretenie, stropșit*, etc. Printre cuvintele din această categorie este înșirat și *cunteni*, care, după cum se știe, e latin. „Greu de identificat etimologicește este cuvântul *înma, înmâ* pentru *mamă*, ce obvine adeseori în textul Cazaniilor și *custa* (a dăinui?)" (p. 111), într'adevăr greu a fost pentru Laurian și Massim și mult prea greu este pentru Prea Cucernicia Sa; Dicționarul Academiei le-a explicat pe amândouă. Înțelesul lui *prostie* (p. 112) nu este „umilință", ci „simplitate" și acest sens nu e schimbat, ci sensul vechiu.

Vom mai observa că în bibliografie nu sunt trecute toate lucrările consultate de autor. Bunăoară articolul lui Sebastian Stanca, „Pricina pentru o carte bisericească. Soborul vlădicului Varlaam la 1689", publicat în *Revista Teologică*, 1930, p. 31—34, citat la pagina 204.

Numărătoarea cuvintelor celor două „ediții" din Cazanie (în exemplarul A 151.794, iar în B 151.778 cuvinte) (p. 106) rămâne fără valoare de vreme ce nu ni se dă o împărțire a acestor cuvinte după origini, ținându-se seamă de circulația lor. Firește această operație, care nu știm cât ar fi fost de utilă, nu se putea face pe baza dicționarului lui Laurian și Massim.

In afară de acestea mai menționăm și câteva greșeli de alt soiu, care chiar și cu o atenție disperată se pot descoperi în paginile lucrării: *ați părea* pentru *a-ți părea* (p. 113), „cf." nu înseamnă „conform": „osinditu, *conform* f. 32 v. III-VII" (p. 113); *fuset* nu înseamnă *fuseră* (p. 113), ci *fuserăți*, pers. 2 pl. aorist; la pag. 18 se trimite la nota 26, în realitate e 28; la pag. 228, unde se indică izvoarele, ni se spune că manuscrisul dela Muzeul eparhial ortodox român din Cluj, înregistrat sub Nr. 210, s'a copiat în 1690, când de fapt s'a copiat la 1696, cum se menționează în altă parte a lucrării (p. 190).

Nu numai că Pr. prof. Fl. Mureșanu nu are o tehnică științifică

în alcătuirea părţii privitoare la limbă din această carte, dar nu şi-a însuşit deplin nici terminologia: „După Laurian—Massim *ismentre* vine dela slav *ismeniti* şi înseamnă mutare, schimbare. Acest înţeles se încadrează perfect, în *contactul* (sic!) de mai sus" (p. 220). (Cf. şi „o dublu" (p. 104), „aposrof" pentru paieric (p. 105), „alt accent" = spiritus lenis (p. 105), etc.).

Din „Dictionariulu limbei romane" şi-a însuşit, poate, Pr. Mureşanu latinismul *obvine*, care „obvine" de foarte multe ori în scrisul d-sale. (Cf. p. 104, 106. 107, 110, 221, 222, etc). Alte expresii nepotrivite: „Poate şi unii şi alţii au dreptate dacă documentele la care *se provoacă* le interpretăm în duhul vremii lui Varlaam" (p. 2—3); „scaunul patriarhiei ecumenice din Constantinopol a fost *confiscat*, dela început, de ierarhii greci" (p. 16). Fraze rău stilizate: „Manuscrisul acesta nu esta numai o simblă transcriere, ci este o copie aproape aidoma cu originalul" (p. 184); „Asemenea perle de simţire şi cugetare creştinească învesmântate în cea mai aleasă haină a graiului românesc, *dar* să înţeleagă toţi, se întâlnesc în fiecare pagină a Cazaniei lui Varlaam" (p. 114).

Nu ne împăcăm nici cu „expresiile literare uitate... care s'ar cuveni să fie puse iarăşi în largă circulaţie" (p. XIV), dela pag. 113—114 In Cazania lui Varlaam sunt într'adevăr expresii şi figuri de stil care ar merita să fie reactualizate cu toată mireasma lor arhaică, dar nu cele propuse de Pr. Mureşanu. Iată o expresie „frumoasă" din cele relevate de autor: „Celuia ce i dvorbâscu înainte mii de mii de voevodzi îngereşti, şi-i slujescu *întunearece de întunearece de îngeri*". Probabil că autorul nu cunoaşte înţelesul cuvântului *întunerece*, care înseamnă „mare mulţime", decalc după slav. *tima* „întunerec, mulţime".

Ne oprim aci cu observaţiile noastre, accentuând încă odată că toată interpretarea filologică, nu numai că este absolut inutilă, dar strică şi aspectul elegant al cărţii, pentru care, în aceste vremuri, s'a făcut „cheltuială nesocotită".

Dacă am zăbovit cu stăruinţă asupra acestor greşeli lamentabile ale cărţii, am făcut-o pentrucă Pr. prof. Florea Mureşanu are de gând să editeze Cazania lui Varlaam (v. p. 181). Şi ar fi păcat, credem, ca gândul bun şi cucernic ce-l animează, izvorît dintr'o nețărmurită dragoste pentru Mitropolitul moldovean, să nu se realizeze într'o formă cât mai perfectă.

ROMULUS TODORAN

O NOUĂ ISTORIE A LITERATURII ROMÂNE [1])

Atitudinea istoricilor literari faţă de literatura română pendulează între două alternative: una, mai veche, *istoristă*, în genul celei a lui Gh. Adamescu, culminând în istoria literaturii lui N. Iorga, unde domi-

[1]) Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu: Istoria literaturii române moderne I, Casa Şcoalelor, 1944.

nu biograficul şi amănuntul istoric, copleşind valorificarea estetică; cealaltă alternativă, caracterizată prin *estetismul* unilateral ca la Eugen Lovinescu, este o atitudine a generaţiei derivând din estetismul maiorescian, trecut prin filiera lui M. Dragomirescu. La d. G. Călinescu găsim şi amănuntul documentar dus la exces, deşi şi atitudinea estetică este adesea excesivă.

Criteriul estetic al celor trei colaboratori ai prezentei cărţi este afirmat dela început, în Prefaţă: „Chiar dacă materialul de informaţii a fost aproape în întregime stabilit, încă din generaţia trecută, de cercetători, rămâne o problemă mereu deschisă, valorificarea acestui material în direcţia stabilirii curentelor, a înrudirii şi filiaţiei scriitorilor, cum şi în aceea a aprecierii estetice a operelor. Ni s'a părut deci interesant să supunem unei noi lecturi atente întreaga literatură română frumoasă din ultimul veac, pentru a controla soliditatea judecăţilor estetice ale trecutului şi pentru a le înlocui, când va fi cazul, după indicaţiile gustului actual" (p. 3). Dar oare istoricul literar trebue să aibă numai funcţia de *critic estetic,* atunci când înregistrează operele trecutului, şi trebue să judece numai prin prizma sensibilităţii actuale? Credem că datoria cea dintâi a unui *istoric literar* este de a se transpune în mentalitatea epocei şi a scriitorului analizat, iar valorificarea operelor trebue făcută în raport cu nivelul cultural şi literar al acelei epoci şi nu cu acela al vremii noastre. De aceea este excesivă afirmaţia d-lui Ş. Cioculescu, (în capitolul despre *Începuturile literaturii artistice)* când îşi propune: „In capitolul introductiv care urmează, ne vom limita să *selecţionăm scriitorii verificaţi cu vremea* şi anume notabili prin permanenţa operelor, negăsindu-ne îndatoraţi să începem cu clasicii pe drept necitiţi, ca Iancu Văcărescu şi Constantin Conachi; din scriitorii clasicizaţi prin trecerea anilor, vom reţine edificiile durabile, relevându-le frumuseţile, dar nu vom întârzia în preajma venerabilelor grămezi de moloz, cu ingenioase căutări de crâmpee de versuri sau de proză citabile"... (p. 11). Ne întrebăm însă: ce mai are de selecţionat istoricul literar dacă vremea este aceea care verifică pe scriitori? Iar dacă estetismul prezentei istorii a literaturii moderne ţine seamă mai cu seamă de „indicaţiile gustului actual" (p. 3), atunci de ce ironia la adresa unor „manuale de strictă utilitate sezonieră"? (p. 11). Scopul autorilor este de a stabili mai ales „fizionomia morală a scriitorilor; extinderea biografică e cu totul de prisos" (p. 12). Cât de puţin aplicabil este principiul strict estetic aplicat la literatura primei jumătăţi a secolului al XIX-lea se vede din faptul că, deşi sunt excluşi Văcăreştii şi Conachi, totuşi atunci când se vorbeşte despre Asachi „care e mai însemnat prin activitatea sa culturală decât prin producerile lui literare" (p. 19), se insistă asupra pieselor de teatru, dintre care unele nici nu ni s'au păstrat, şi care sunt „lipsite de orice valoare literară" (p. 20). Deci, în mod fatal, criteriul estetic trebuie completat cu acel cultural. Tot atât de neconformă cu principiul estetic este insistenţa d-lui Cioculescu faţă de defectele prozei lui Asachi, „compuneri informe, de naraţiuni istorice" (p. 25), a cărora lipsă de valoare estetică o ştiam noi de mult, fără să mai fie nevoie s'o demonstreze d-sa pe pagini întregi (p. 24 şi urm.), mai ales că ne promiseşe că „nu vom întârzia în

preajma venerabilelor grămezi de moloz"! (p. 11) Dealtfel d-l Cioculescu completează din belşug metoda estetică şi cu cea culturală şi chiar biografică. După ce a făcut biografia lui Heliade pe două pagini, se revine la principiul estetic: „Meritele covârşitoare ale gazetarului şi ale editorului nu intră însă în cadrul acestui conspect, care-şi propune să valorifice titlurile estetice ale scriitorilor" (p. 29). Ne închipuim însă cât de trunchiată şi unilaterală ar apărea personalitatea scriitorilor noştri, chiar şi a celor din sec. XX, dacă s'ar aplica acest principiu cu strictețe. Noroc că autorii prezentului „conspect" aplică destul de inconsecvent acest principiu! Astfel d-l Cioculescu nu a putut evita de a vorbi de ideile gramaticale ale lui Heliade (p. 29 — 30), de ideile critice (p. 30 — 34), de ideile politice, (p. 34 — 35), etc. Deşi d-l Cioculescu îşi propune să ţie seamă, în judecarea trecutului literar, numai de „indicaţiile gustului actual" (p. 3), totuşi nu poate să nu se transpue în epocă şi să nu ţie seamă de data apariţiei operei în judecarea ei: „Şirul de sonete neregulate din „Visul", cu caracter autobiografic, e remarcabil, la data apariţiei (1836), prin analiza profundă a subconştientului..." etc. (p. 35). Ca versuri „estetice" sunt citate unele din „Cântecul ursului", remarcate pentru „cunoştinţa vocabularului ţigănesc" (p. 35 — 36).

Fără nicio tranziţie, d-l Cioculescu trece dela Heliade la C. Negruzzi, deşi în prefaţă ni se promisese că atenţia cercetătorului va fi îndreptată mai ales „în direcţia stabilirii curentelor, a înrudirii şi filiaţiei scriitorilor" (p. 3). Şi Negruzzi, ca şi ceilalţi autori, este tratat independent: biografie, activitate lingvistică, poetică („Aprodul Purice" are meritul „dea fi prima încercare de epopee naţională (1837)", adică judecarea în dependenţă de apariţia cronologică şi nu de gustul prezentului (p. 42).

Tot izolat este tratat şi Gr. Alexandrescu; nu vedem ce filiaţie poate fi între el şi Negruzzi, după care este tratat. Partea scrisă de d-l Cioculescu (dela Cârlova până la „Junimea") este constituită dintr'o serie de monografii independente, fără stabiliri de filiaţii, curente, etc. Şi la Alexandrescu, valoarea operei este raportată la data apariţiei: „Adio la Târgovişte" „e o elegie lamartiniană, dintre cele mai răsunătoare, în ceasul apariţiei" (pag. 51).

O extensiune deosebită are biografia lui Bălcescu (p. 60 — 63), ea fiind: „Cea mai patetică existenţă din prima jumătate a secolului nostru trecut" (p. 60).

Despre *Istoria Românilor sub Mihai Viteazul*, mărturiseşte d-l Cioculescu că „lucrarea nu poate fi înţeleasă decât în atmosfera culturală şi socială care a stimulat întreprinderea ei" (p. 62). Paralelismul stabilit de d-l Cioculescu între „Boeri şi ciocoi" şi „Ciocoii vechi şi noi" este neconcludent (p. 86). Şi despre Alecsandri, mărturiseşte d-l Cioculescu, că „e un poet de care trebue să ţină seama istoriceşte, oricine priveşte evoluţia versului românesc, în sensul mlădierii, clarităţii şi armoniei..." etc. (p. 96) Adică, iarăş, recunoaşterea necesităţii metodei istorice! Acelaş lucru despre romanele lui Bolintineanu: „au meritul priorităţii într'un gen nemai încercat la noi" (p. 124). Tot astfel romanul lui N. Filimon „nu are nici o valoare estetică, dar documen-

tarul social îl reabilitează, iar perspectiva istorică îi ridică demnitatea la aceea a unei opere capitale, în sensul unei cărți cap de serie..." etc. (128). Deci documentarul social poate ridica valoarea unei opere inestetice; și iarăși, nu numai criteriul estetic trebue luat în considerație într'o istorie a literaturii! Ceva mai mult, opera lui Filimon: „prin documentul lingvistic, dublând pe cel social, „Ciocoii vechi și noi" își realizează un destin norocos, favorizat și de faptul priorității cronologice" (p. 128). *Răsvan și Vidra* „are meritul primei noastre încercări de dramă romantică" (p. 145).

Cel mai amplu capitol al cărții este închinat *Junimii* și este scris de d. Tudor Vianu. Spre deosebire de d-l Cioculescu, care orânduise scriitorii la întâmplare, fără să stabilească legătura dintre ei, d-l Vianu vorbește de *Junimea*, care „nu este numai un curent cultural și literar, dar și o asociație" (p. 159). Oare înainte de Junimea nu au existat școli și curente literare, de nu ne-a amintit nimic despre ele d-l Cioculescu? De sigur că în felul *Junimei*, cu directive atât de precise și cu o autodefinire atât de unică în literatura noastră, nu mai găsim o alta; totuși, istoricul literar are datoria să arate asemănările scriitorilor dintr'o epocă, cum și diferențele, definind școlile și curentele, chiar și atunci când ele nu s'au caracterizat singure. Dar oare în jurul lui Eliade, a lui Kogălniceanu nu s'au grupat scriitorii? Grupările acestea nu ni le-a arătat d-l Cioculescu.

Armonios și amănunțit, nu numai din punct de vedere estetic, ci complex și complet este dezvoltat capitolul despre *Junimea* de către d-l Vianu. (In special despre Maiorescu, (p. 170 — 210), și despre „marii creatori", în frunte cu Eminescu, (p. 254 — 281), Caragiale, Creangă, Slavici.[1]) Că nu este suficientă numai metoda estetică în explicarea operei literare, ne-o afirmă d-l Vianu răspicat: „Cine parcurge etapele mai de seamă ale vieții lui Caragiale, are o parte din explicația scrisului său..." etc. (p. 294).

D-l Ș. Cioculescu nu consacrase un capitol special lui I. Ghica, lipsă pe care caută s'o completeze d-l Vianu, amintind în ceva mai mult de o jumătate de pagină despre *Scrisorile* lui către Alecsandri, socotindu-l ca „un aliat tardiv al Junimii" (p. 336). Desigur că metoda estetică l-a nedreptățit pe I. Ghica...

Ultimul capitol: „Estetismul", cel mai restrâns, este scris de d-l Vladimir Streinu. D-sa recunoaște datoria istoricului literar de a nu se ține numai de criteriul estetic, ci de a înregistra și pe scriitorii mai mărunți: „Interesanți prin năzuințele lor comune, care dau orientarea generală a vremii respective, ei trebuiau să cadă numai în atenția istoricilor literari". (p. 340). Cu toate astea, nu înțelegem revenirea d-lui Streinu la epoca patruzecioptistă pentru a vorbi în aproape trei pagini (p. 340 — 342) despre poezia socială a lui C. Boliac. Desigur că „nimic nu oprește istoria literară să rețină lirismul social" al lui Boliac, deși „de talent propriu zis... nu poate fi vorba" le el, (p. 342) numai că trebuia să-l înregistreze, la epoca lui Eliade, d-l Ș. Cioculescu și nu

[1]) Și scriitorii mai mărunți își găsesc un loc în capitolul tratat de d-l Vianu. ba chiar și V. Pogor — tatăl, care n'are legătură cu „Junimea" și nici cu estetismul.., (v. p. 213).

d-l Streinu la capitolul despre „Estetism". Tot atât de puțin ne așteptam să ne vorbească d-sa, în același capitol, despre cele „câteva mici grupuri de versuri" ale lui C. Stamati (p. 342 și urm.). Riscul unei istorii literare scrise în colaborare este repetarea aceloraș fapte, cum i se întâmplă d-lui Streinu, vorbind despre Alecsandri și Junimea (p. 343 și urm.), despre Bolintineanu (p. 347 și urm.).

Despre Eminescu și Macedonski, d. Streinu afirmă că aparțin „fiecare unui contur psihologic și poetic diferit până la antinomie" (p. 345). Din punct de vedere psihologic, da; în ce privește însă asemănări între versurile lui Macedonski și cele ale lui Eminescu, vezi Aurel Vasiliu: „Asemănări între doi adversari". (Cernăuți, 1940).

D-l Streinu insistă într'un întreg capitol (p. 339 — 359), despre C. Boliac, C. Stamati, întâiul Alecsandri, Bolintineanu, I. Catina, G. Baronzi, Depărățeanu și Sihleanu, socotindu-i ca reprezentanții unui „spirit estetizant și o voință comună de stilizare, în jurul motivului macabru, exotic și mai ales formal... cu rădăcini de noui posibilități ale lirismului nostru", (p. 359).

De fapt, întreg acest capitol trebuia intercalat înainte de *Junimea*, iar elemente sociale și macabre se puteau găsi și la alți poeți (de ex. în *Jelele* lui Văcărescu, cu o versificație liberă și onomatopeică).

Nu înțelegem lipsa de preciziune din fraza: „La anul înapoierii în București el (Macedonski) este autorul volumului de versuri *Prima-Verba* apărut în 1874" (p. 373). Iar la pag. 376, ni se spune: „El (Macedonski) era încă în 1880 autorul volumului de versuri fără nicio valoare literară *Prima Verba* și Directorul revistei *Literatorul*".

D-l Streinu dă o amploare excesivă capitolelor despre Literatorul și despre Macedonski (p. 360 — 381), insistându-se asupra temperamentului nestabil și asupra conflictelor lui politice și literare. Probabil că analiza estetică a poeziilor lui se va da în volumul II, anunțat pentru curând.

La alcătuirea istoriei literaturii moderne a celor trei autori, în mod fatal au trebuit să se manifeste deosebiri de concepții în tratarea materialului, deși era formulată în prefață una singură: aceea *estetică*.

D-l Cioculescu întrebuințează mai ales metoda monografică, individualistă, pentru fiecare scriitor separat, fără să ție seamă prea mult de filiațiuni, de școli și curente literare. In schimb d-l Vianu, deoarece și materialul se preta mai mult, ține seamă de totalitatea grupării junimiste, ține seamă de genurile literare și de o mai strictă documentare biografică și chiar bibliografică. D-l V. Streinu, neținând seama de ordinea cronologică și repetând unele fapte, a căutat rădăcini moderniste în epoca patruzecioptistă.

Istoria literaturii moderne a d-lor Cioculescu, Vianu și Streinu este superioară multor alte scrieri similare anterioare, prin echilibrul între laudă și critică, prin subtilele analize și caracterizări, prin înțelegătoare atitudine, cum și prin diversitatea problemelor discutate sau sugerate. Numai d-l B. Munteanu, în a d-sale istorie a literaturii române scrisă în franțuzește ne-a mai dat atât de plastice caracterizări ale scriitorilor, așa cum găsim la d-l Ș. Cioculescu, atunci când vorbește despre portretul lui Bălcescu: „Omul e deci un neastâmpărat, adeseori fantasc în

proiecte, prea încrezător în propriile puteri, şi expus descurajărilor, dar îşi stăpâneşte slăbiciunile şi îndoelile, din mândrie. Acelaşi sentiment îi înfrânează exprimarea temerilor de sănătate, sau le dă acea notare scurtă, seacă, sub care simţim crisparea voinţei" (p. 71).

Aceasta în ce priveşte portretul sufletesc al luptătorului muntean, iar în ce priveşte caracterizarea globală a operei lui, tot d-l Cioculescu ne spune: „Fără să fi scris o singură operă de imaginaţie, dar înzestrat cu un talent literar care-l pune în fruntea prozatorilor munteni, Bălcescu impune prin frumuseţea sa morală, în care pasiunea nobilă pentru ridicarea şi unitatea neamului se sfinţeşte prin abstragerea până la jertfă dela tot ce face preţul vieţii. Ardere la focul pasiunilor înalte, viaţa sa e parcă mai expresivă decât opera, prin exemplaritatea conştiinţei etice şi bogăţia vieţii interioare, care e cea mai plăcută descoperire a cetitorului" (p. 71). Asemenea portrete sufleteşti şi caracterizări subtile de opere găsim la tot pasul în cartea celor trei colaboratori, care se mai caracterizează şi printr'o obiectivă alternare între laudă şi critică, care însă nu cad în excesele multora dintre istoriile literaturii române ale altor autori. Caracteristic este, din acest punct de vedere, portretul sufletesc plin de contraste al lui Al. Macedonski, pe care îl face d-l V. Streinu (p. 370 — 381) şi din care cu părere de rău, nu putem reproduce nimic, nici despre ascendenţa lui hereditară nici despre manifestările lui zgomotoase politice, combative. Citâm totuşi o frază care caracterizează lapidar temperamentul de om şi poet al lui Macedonski: „El merge social-nenţe în adevăr către abisul celei mai negre boeme, dar puterea luase pentru el mai demult şi ea încă odată chipul gloriei literare, în direcţia căreia îşi aruncă acum Macedonski rezerva de energie a spiţei" (p. 375).

Din cele spuse până acum, (şi s'ar mai putea spune încă multe, dacă spaţiul ne-ar permite-o) putem scoate concluzia că, dacă o istorie a literaturii în general şi a celei româneşti în special nu poate întrebuinţa exclusiv metoda estetică în tratarea trecutului literar şi că deci metoda istorică este indispensabilă pentru înţelegerea evoluţiei în timp, cu toate astea era nevoie de o accentuare a principiului estetic în tratarea istoriei noastre literare, după atâtea excese istoriciste care bântuiseră la noi şi când bunul gust şi frumosul erau ignorate. Această lacună o umple din plin cartea d-lor Cioculescu, Vianu şi Streinu, fără să ignoreze însă nici celelalte metode indispensabile unei istorii a literaturii.

AUREL VASILIU

T. PAPAHAGI, PARALELE FOLKLORICE

Dl Tache Papahagi, titularul catedrei de „Dialectologie şi Folklor romanic" dela Universitatea din Bucureşti şi autorul unor serioase studii de etnografie şi folklor, a tipărit nu de mult în colecţia Academiei Române o serie de traduceri din poezia populară neo-greacă. Traducerile sunt însoţite de numeroase note şi comentarii critice referitoare la folklorul popoarelor învecinate, ceea ce dă lucrării aspectul

unui adevărat studiu de folklor comparat, justificându-i pe deplin titlul de „Paralele Folklorice“ [1]).

Pornind dela observaţia că legăturile economice dintre popoare determină în acelaşi timp şi legături de civilizaţie, dl Papahagi ajunge în mod natural la concluzia că alături de influenţele linguistice, s'au produs în cadrul popoarelor balcanice şi influenţe folklorice, care sunt mai mult decât „nişte simpli stropi de suflet“, cuvântul reprezentând întotdeauna un „sentiment, o ideie, o noţiune“.

In cursul celor 38 de traduceri, dintre care 5 în versuri rimate, făcute după colecţiile lui Passow şi Politis, dl Papahagi prezintă un bogat material comparativ greco-român, ceea ce-l îndreptăţeşte să afirme la sfârşitul studiului că legăturile „între Nordul şi Sudul dunărean sunt străvechi, adânci şi variate“.

Influenţele folklorice sunt însă mult mai greu de determinat, cel puţin în faza actuală a cercetărilor, decât cele linguistice. De aceea în studiile de folklor numai rareori se poate depăşi constatarea faptelor, trecându se la stabilirea genezei şi evoluţiei lor în timp şi spaţiu. Există o serie de creaţii folklorice, în special din domeniul credinţelor, şi obiceiurilor, a căror universalitate face aproape imposibilă rezolvarea originei.

Metoda comparativă, de care se face în timpul din urmă foarte mult caz, îşi închide adesea singură drumul, dacă mânuitorii ei nu sunt destul de precauţi şi îndeajuns de dotaţi cu sensibilitate şi spirit de finețe. Aceasta se poate vedea în deosebi în domeniul poeziei, unde fiecare popor îşi imprimă trăsăturile sufleteşti particulare. A distinge acest specific este mult mai greu, dar în acelaşi timp mult mai interesant decât de a remarca aspectele universale ale unei teme.

In această ordine de idei dl Papahagi subliniază, în introducerea lucrării de care ne ocupăm, caracteristicile poeziei populare greceşti, comparând-o cu cea daco-română sau cu a popoarelor învecinate.

In primul rând poezia grecească este profund patriotică, trădând un spirit de libertate şi independenţă. In ceea ce priveşte structura poeziei, în special a celei epice, se caracterizează printr'o „concentrare a acţiunii“, în timp ce poezia daco-română e mai analitică.

In legătură cu lirica daco-română, dl Papahagi subliniază importanţa „Mioriţei“ pentru descifrarea fondului liric autohton, care se poate lămuri pe calea deducţiilor şi eliminărilor operate în materialul folkloric comun popoarelor învecinate.

Trecând apoi la analiza motivelor principale din poezia populară grecească: haiducia, înstrăinarea, păstoritul, cărăvănăritul ş. a., dl Papahagi arată şi rolul creator al fiecărui popor balcanic în fruntea cărora stau Grecii şi Aromânii, precum şi legăturile lor cu Italia şi Nordul Dunării.

Ocupându-se cu problema originii şi a radierilor folklorice, dl Papahagi susţine cu drept cuvânt că pentru caracterizarea unui popor

[1]) T. Papahagi, *Paralele Folklorice (greco-române)* Traduceri din poezia populară greacă şi note de folklor, filologie şi etnografie. Academia Română. Studii şi Cercetări, vol. LXVIII, Bucureşti, 1944, 91 p.

sunt elocvente în oarecare măsură chiar şi împrumuturile, întrucât nici un popor nu împrumută ceea ce nu „se armonizează cu felul lui de a fi".

In timp însă ce „radierile epice constitue realităţi vii, scrie d-l Papahagi, cele lirice rămân, în esenţa lor, inalienabile, atâta timp cât popoarele între care se pot petrece atari radieri îşi păstrează pentru propria lor comoară lirică cel puţin individualitatea lor linguistică; dacă însă un popor nu are o atare comoară în care sufletul lui să-şi găsească hrana-i necesară, atunci, fatal, el se lasă narcotizat, destrămat şi cucerit de lirica străină cu care a luat contact", (p. 14).

Suntem întru totul de acord cu individualitatea fondului liric. Credem însă că dl Papahagi exagerează când adaogă, după constatările de mai sus, că relativele „identităţi lirice" din poezia diferitelor popoare „e mai raţional să fie considerate complet întâmplătoare, independente între ele ca origini" (p. 14).

Desigur că-i greu să vorbim despre o origine comună, ca centru de difuzare, a motivului liric citat de dl Papahagi:

Cine m'aude cântând,
Zice că n'am niciun gând,

întâlnit în folklorul ucrainian, român, italian şi catalan, dar prin această nu trebue să considerăm identitatea „complet întâmplătoare", atât timp cât motivul exprimă o realitate psihică universală, ce-a putut fecunda folklorul diferitelor popoare. „Intâmplarea" şi coincidenţa", un alt termen întrebuinţat în astfel de cazuri nu pot mulţumi spiritul ştiinţific.

Parcurgând cu atenţie traducerile dlui Papahagi, se pot desprinde şi alte caracteristici, pe lângă cele subliniate de autor în introducere şi amintite de noi mai sus. Astfel prezenţa naturii lui în poezia grecească e remarcabilă, atât ca mediu de acţiune, cât şi ca motiv de comparaţie pentru stări sufleteşti, constituind adesea paralelisme ca cel din poezia „Vlahula".

Prind să înflorească crengile şi înghetul nu le lasă.
Vreau să te uit şi eu, dar dorul nu mă lasă.

Sau direct participând la acţiunile şi sentimentele omeneşti, ca în „Cântecul miresei":

Mama ta când te născu
Crângul tot în floare fu;
Păsările 'n cuibul lor
Tot cântau de drag şi dor.

Mama ta când te născu
Soarele jos se lăsă
Frumuseţe de-ţi dădu
Şi-apoi iară se urcă.

De asemenea în domeniul liric se remarcă un grad de puritate morală rar întâlnit în lirica altor popoare şi mai ales în cea dacoromână. Un exemplu tipic îl constitue motivul „sărutatului" nepermis, întâlnit în cinci din traducerile dlui Papahagi.

Desigur că o analiză mai amănunţită, care nu e locul să o facem aici ar putea scoate la iveală şi alte trăsături caracteristice ale sufletului grec, ce l-ar pune în altă lumină decât aspectele vieţii levantine prin care suntem obişnuiţi să l privim.

De aceea trebue să subliniem că importanţa traducerilor d-lui Papahagi depăşeşte domeniul propriu zis al folklorului, contribuind în acelaşi timp, pe lângă cunoaşterea unei remarcabile arte poetice şi la apropierea reciprocă dintre popoarele respective.

GH. PAVELESCU

OPERA LUI DINU NICODIN: II, „AGHAN"

Dacă ar fi stăruit bănuiala asupra vocației de scriitor a lui Dinu Nicodin, „amatorul" care se incercase în curioasa proză ritmată a „Lupilor", preocupările ulterioare ale acestui „estet", care petrece cu băuturile tari ale limbii românești, au deslegat misterul. Prin ceea ce a continuat să publice, Dinu Nicodin dovedea nu numai cunoștința atât de amplă și exactă a materialului stilistic pe care îl ciocănea dibuindu-i sunetele obscure, dar și instinctul artistului față de conținuturile durabile ale literaturii.

Mai domoală decât sonoritățile ermetice sau bruscat hexametrice, din „Lupii", chiar curgerea de apă împinsă din munte, a „Plimbării pe Olt", era o proză îndeajuns de dificilă, deși frumusețile agitate ale stilului s'au evidențiat: chinurile limbajului de a se turna în număr de silabe corespunzător simțului prozodic al artistului. In câteva zeci de pagini turistice, impregnate de satiră, regiunea se lasă filmată nu atât în peisagii pitorești, care rămân frase în memorie doar ca un contur de mână seismografică, peisagii pierdute în această rapidă succesiune de notații, dar mai cu seamă în însăși individualizarea fluviului ce se sbate între stânci, între malurile roase și dure totuși, care răspund undeva unei mori iuți, altundeva unui târg unguresc, ori satelor petrecute fantomatic de canoe-ul alungat la vale. Scos din literatura simbolurilor pompierești, oricât ar fi ele de „naționale", Oltul se umflă de spume crude, acum mai patetice ca altădată, deși apele și-au păstrat forța brută, neatinsă de oglindiri tricolore... Cuvintele acestei proze fluide, surpate pe vadul apelor repezi, au mereu savoarea unei stranii sălbăticii, o prospețime care nu acuză niciun viciu livresc (citatele sunt târâte de curenți și devin spumă nervoasă). Iată cu câtă răceală e descrisă reacția psihologică în fața vestigiului eroic al războiului:

„Pornim pe jos, pe șosea, să vedem ce-i cu Oltul, — ne oprim sub deal, lângă un isvor, curge dintr'un zid de cimitir; deasupra o placă de piatră, poartă în amintirea: *Eroilor căzuți în 1916*, săpate în litere adânci, sumedenie de nume vii! așezați după rang și căciulă, să-i proslăvească o veșnicie, c'au strâns dela alții bani, să facă o cișmea! E bine. Alături, în zid, o scară: trei trepte, o portiță și intri într'o grădiniță frumos îngrijită. Movile puține, cruci rânduite, toate fără de nume. Și încă o scară, o suim. Pe o piatră, o carte deschisă, ah! duioasă gândire, o carte de rugăciune în piatră!

Urcăm și vrem să privim, să știm la ce pagină au împietrit „Evanghelia", sau ce nume din cei.., plecați poartă? O listă întreagă! In liniștea morții doar morții s'o 'nvețe pe dinafară! Sunt fețe înalte, prefecți, su'prefecți și pretori — or fi toți burlaci, că nu-i pomenește cu nevestele?

„Sunt toți cât or fi știut atunci că se strâng bani, dela alții să-i pomenească în veac! Sunt mulți, cartea e mare și toată scrisă cu nume, abia jos, într'un colț e trecut și cel care îngrijește de loc, asta-i mai bine, fie! Câți s'au perindat pe șosea, sunt înăuntru, ne prinde o teamă: dac'or mai avea foi, să le întoarcă sau cărți să le-așeze, ne trec și pe noi — ne cărăm în grabă".

Intre cele două gravări satirice, tăcerea nenumită a morții. Fără nicio ostentație, monumentul liric al eroilor s'a înălțat, dincolo de cuvinte, din arhitectura umbrelor. Această sugestie proectată dintr'o propoziție scurtă și înstrăinată în gureșul celorlalte, e frecventă la Dinu Nicodin.

De un interes însă cu totul deosebit și deschizând criticului calea

adevărată, preocuparea artistică a scriitorului se relevează întreagă cu prilejul lui „Aghan". Povestea mâinii fantastice a fost încercată în două modalități, ce chiar prin tehnica lor deosebită vădesc interesul lui Dinu Nicodin pentru virtualitățile artistice ale prozei; modalități, care la rândul lor n'au rămas în stadiul laboratorului, ci s'au realizat, fiecare în parte, conform unei alte impulsii tehnice.

Intâi, „Aghan" e un poem baladesc, cu un fond muzical atât de pronunțat, încât sbaterile prozei recurg mereu la ritmurile poetice, nu întâmplătoare, fiindcă hexametrul din „Lupii" se topește, ci acel metru consacrat, în balada românească, de inițiatorul prodigios Coșbuc. Modele, pe care le-am transpus în grafica adecvată:

Așa-i răpise pe Zulima,
soția mortului dintâi.
...și că dintâi a socotit
că-i semn dela Allah!
...Ah! când i-am spus a doua-zi
când a aflat și-a priceput!
.. In spirt cu mirodenii tari,
păstrată.., *Mâna* lui
... dela ungherul dinspre poartă
pân' la odaia cu divan,
la., mâna din borcan
...Și luni de-arândul ne-am luptat
și morți (au fost) cu zecile de mii din ambele oștiri.

sau un exemplu mai isbitor ca toate:

S'a dus Aghan trei pași în lături,
să-și bată paloșu' pe-o piatră,
să-i facă zimți, și eu priveam
la Turcii duși și petrecuți
de spaimă, cum fugeau!

Când acțiunea sporește în intensitate dramatică sau când viziunea vrea să fie îngroșată prin efectul ritmic, proza se convertește la o muzică nouă, biciuită, electrizată:

Geme pământul,
trosnește podu',
se clatină casa,
urlă văzduhu'!
.. Pieptu-i o saltă,
povara-l doboară.
Îi strânge grumajii,
cu un deșt îi desface
gura și-i toarnă
pe gât... *otrava!*
...Colindă noaptea
pe tindă, coboară
în beciuri, se sbate'n
dulapuri, su' paturi,
se-ascunde sub scară
.. acolo, pe sală
stinge lumina

In cazul ultim se poate observa și un început de rimare. De fapt, rimarea prozei se produce deplină, când cuvintele își țes între ele cât mai numeroase fire de paianjen, așa că pagina întreagă devine o masă sonoră, ritmată, accentuând tonalitatea baladescă:

Răscoală colbu' să n'o vezi când *trece*.
Impute locu' ... de lângă *sat*,

păcat
într'una petrecere!
Descuie uşi şi *zăvoare,*
aține poteca... *mioare,*
le smulge macatu' de pe *picioare,*
le trânteşte noaptea din *pat,*
bate cu deştele'n *geam,*
umblă prin poduri, intră pe *geam*
cotrobăie'n *casă;*
trece prin uşile *groase*
cât *palma,*
de-a-*valma.*

Pentru rimarea lui *Aghan*, se întrebuinţează, lângă el, cuvintele: divan, arman, borcan, an, ban, buzdugan, iatagan, pelivan, aman. Jocul rimelor interioare în *an* şi *ani* e evident: „Şi cumpărase Aghan, cu *bani* peşin, moşie la Micleşti. In marginea pădurii 'şi clădise un *han.* Acolo ne-am mutat şi am stat opt *ani.* Noi... trei: *Aghan*, eu şi mâna din *borcan*". Sau efectele în z şi ci, ce:

Trântit pe jos, în sala strâmtă,
zăcea zapciul din Zorleni.

Cât e de stăpân prozatorul pe tehnica ce-o mânuieşte, se vede clar într'un foarte frumos vers, în care nu numai ritmul sever şi grav, dar mai ales absorbirea în acest ritm a valorii vocalelor în a şi â, sugerează odihna profundă:

Aghan gemând dormea adânc

Impresia de scufundare, pe arcuri largi, e remarcabilă. Un alt exemplu, al aceleiaşi turnări artistice de maestru îl oferă un vers, în care ritmurile se alungă, în formă de valuri, de „fugă";

Mâna umflată-sătulă, dormea

unde efectul se produce prin succesiunea vocalelor u şi a (ă), spre a se calma, plan, în acel ea final,

Dacă acestei tehnici atât de intime, a ritmului şi a rimei, a ordonării artiste a vocalelor, se adaogă ştiinţa epică, care stă la structura poemului „Aghan", se înţelege lecţia de proză a acestei opere, în cadrul literaturii române.

Tot atât de interesantă, însă, e nuvela „Ursita", pe aceeaşi întâmplare ca şi „Aghan", cu identităţi numeroase chiar în frază. Autorul îi spune „scenariu", potrivit în măsura în care evenimentele au o succesiune rapidă, senzaţională, captivantă, după modul peliculei, dar tehnica însăşi a prozei e mult prea interesantă spre a accentua numai virtuţile strict epice ale acestui nou „Aghan".

Aici interesează în primul rând evocarea romantică, fugoasă, a locului şi a epocei, nu numai Bosforul balcanic, vizionat altădată de ochii setoşi ai lui Panait Istrati, dar şi Principatele din vremea războiului Crimeii. Ceea ce era comun între malul Dardanelelor şi ţara dela Dunăre, acelaşi balcan pitoresc, de lenevie şi cruzime, cu acadele şi potere, peisagiu larg şi colorat, peste care stăpânea umbra lui Anton Pann şi a lui Nasfratin Hogea. Dinu Nicodin are, în această privinţă, corespondenţe de gust cu Ion Barbu, celălalt evocator al panoramei:

Ţara veghea turcită. Pierea o dupamiază

cum se deschide perspectiva, înrămată apoi în strofa de aplicație perfectă :

Incolăcite ceasuri : Cu voi, nu luai aminte
Cum, pe resfrânta buză, a mătcii, dinainte,
O spornică mulțime se țencuia 'n pereți.
Veneau de toată mâna : prostime, târgoveți,
Dervișii cu fața suptă de veghi, aduși de șale,
Pierduți între pufoase și falnice pașale ;
Iar ochii tuturora călătoreau afund...

iresc apropiată de noua evocare :

„Au ajuns la Sulina.

Oraș turcit. Se vorbea pe-alocurea și românește. Au zăbovit două zile. S'au întâlnit cu un doftor, pe care-l cunoscuse în Stambul. Apoi, cu toții, la hogea...

Brațul Sântu' Gheorghe era pe vremea 'ceea împotmolit, dar răbda vese care nu călcau prea adânc. Au mânat la Galați.

Aici, mai mulți greci ca'n Fanar, plin de ei era târgul! Corăbii multe încărcau porumb, lemne, grăunțe. Altele descărcau : putini de pește sărat, butoaie de untdelemn ; măsline, ienibahar, stafide, stămburi marchidănării, basmale.

Norod amestecat. Unii îmbrăceți în haine negustorești, — albăstrimea ; alții cu legături de le înfășurau de trei ori grumajii, — protipendada ; apoi mulți în caftane, alții în giubele, în halaturi și cu zulufi. Și aici vorbea lumea că se pregătea Muscalul de rezbel mare. Trăncănea cafeneaua și erau cafenele multe. Joc de cărți și de table.

Pe ulița portului, lumea strânsă ; căscau gura, se minunau, caraghioslâcuri ; scăpăra unu'n bețe, le răscuia pe cute, țâșnea flacăra mică din gămălia gălbuie ; blejdiți, toți nu mai văzuseră chibrituri ! un turc juca o maimuță. Un năzdrăvan umbla în mâini, cu picioarele furcă. Doi armeni vindeau karamanile. Haimanale multe și oameni de treabă. Forfotă mare și lenevie belșug ! Doniță cu șalep cu bragă, — tăvi cu bigi-bigi, suzan, cofeturi, halviță'.

Ritmurile au fost anulate și înlocuite cu legănarea egală, somptuoasă, a prozei propriu zise, scăldată în lumină și grea de culoare, cu efecte picturale îndeosebi. Cuvintele nu mai sunt îndrăgite pentru reavănul lor rumânesc, ci socotite cu măsura greutății lor istorice, cu putința de evocare, căutându-se de preferință miezul balcanic, după ce a fost desfăcută coaja locală.

In acest stadiu, de absorbire a muzicalității pentru a da rezonanță ecourilor profunde, proza lui Dinu Nicodin și-a câștigat albia definitivă, maturitatea plină de consecințe, aptă marei construcții epice a romanului istoric. Nu va întârzia să vină.

I. NEGOIȚESCU

INSEMNĂRI

FENOMENUL SOVIETIC

Intrebării, încărcată de mirare şi indignare: Ce caut eu aici? pe care şi-o punea cu legitimă insistenţă, soldatul român trimis în Rusia să cucerească Caucazul şi Stalingradul i se cuvenea un răspuns, altul decât cel pe care i-l dădea fostul „Conducător" şi care suna astfel: cucerirea Ardealului de Nord. Răspunsul drept, lapidar şi necesar i l-a dat evenimentul dela 23 August 1944. Aşa cum l-a aşteptat şi cum l-a primit.

Intrebarea, mirarea şi îndoiala pe care şi-o exprimă sau nu, azi, cei care n'au cunoscut „fenomenul sovietic" la el acasă, în frunte cu intelectualii noştri, îşi aşteaptă şi ea un răspuns tot atât de exact, de real şi urgent ca şi acela pe care l-a dat răsturnarea dela 23 August, 1943, nedumeririi soldatului român.

Este un lucru simplu şi de cuminţenie elementară constatarea că fără cunoaşterea *exactă*, sau cel puţin aproximativă a realităţii, judecata făcută asupra acelei realităţi nu prezintă nici o garanţie şi nici o valoare.

Răspunsul aşteptat de îndoiala şi neîncrederea celor mulţi în valoarea fenomenului sovietic este tot atât de simplu şi de *categoric ca şi acela dat* întrebării simple şi sănătoase cu care soldatul român pribegea prin stepele ruseşti. El nu poate veni decât printr'o cunoaştere cât mai largă şi cât mai exactă a complexului fenomen sovietic.

O cunoaştere exactă a realităţii fie dela sursa ei originară, fie din isvoare verificate şi demne de toată încrederea. Numai o cunoaştere reală ne poate spulbera obscurantismul şi ignoranţa pe care le nutrim despre fenomenul *sovietic dela Răsărit, ignoranţă care* şi-a întins rădăcini şi în afectivitatea noastră. Mai puţin datele şi cifrele, pe care de acum încolo le dorim tot mai multe şi mai exacte, dar, deocamdată, mai mult faptele şi pildele de sub ochii *noştri ne sunt indicii sigure că la răsărit s'a* petrecut ceva extraordinar. Că o transformare excepţională, un adevărat fenomen sovietic, un „mister sovietic", cum i-a spus D-l M. Constantinescu, a răsturnat calculele, presupunerile şi combinaţiile mincioase ale unei întregi coaliţii europene primejdioase, care monopolizase totul în Europa: ştiinţa, politica, economia, etc. Un fenomen economic, social şi politic cu urmări mondiale a avut loc sub ochii obosiţi ai Europei dela 1917 încoace, în statele republicei sovietice socialiste. Căci, cum altfel am putea numi înfăptuirile uluitoare de care luăm act atât de târziu? Numai cine cunoaşte o parte măcar din realizările grandioase ale vecinei noastre dela răsărit, dela 1917 încoace, poate aprecia eforturile, succesul şi valoarea pe care o idee nouă a imprimat-o cadenţei de lucru a celor 200 milioane de Ruşi. Dispariţia analfabetismului, creşterea numărului elevi-

lor şcolilor secundare dela 1 milion la 17 milioane şi a Universităţilor dela 92 la 700 până la 1937, sunt fapte care nu mai suportă nici o discuţie.

Numărul bibliotecilor, al cărţilor, al căminurilor culturale, al tractoarelor, al avioanelor, al chilometrilor de cale ferată etc., au crescut la fel, în aceiaşi proporţie, şi unele chiar mai mult. Aceasta a făcut ca U. R. S. S. să se ridice în ierarhia ţărilor la primele ranguri şi în multe domenii chiar la primul rang.

S'a petrecut acolo un miracol ale cărei reflexe luminoase abia acum încep să străluceasc ă şi peste graniţele U. R. S. S., spre Apus. Ce-am ştiut noi despre acest fenomen? Nimic, sau aproape nimic. Am avut puţine şi nesigure informaţii despre acest fenomen. Unele din ele, venite din tabăra adversă, prezentau fenomenul sovietic ca pe un fapt de patologie colectivă. După cum pentru mulţi europeni Statele Unite ale Americei erau şi poate mai sunt încă ţara gangsterilor şi a furturilor celebre, U. R. S. S. era ţara surghiunului şi a demenţei, a eroarei şi a întunericului. Altele prezentau rezultate umflate şi neverosimile cărora nu le putea acorda nimeni nici un credit. In faţa acestei realităţi triste şi r şinoase nu mai găsim semne de mirare pentru ignoranţa în care am învăluit istorica şi impresionanta transformare dela răsărit.

Prezentarea falsă, interesată sau numai superficială a marilor realităţi din U. R. S. S., a avut consecinţe politice de cea mai mare importanţă şi pentru unele ţări mai ales de cea mai tristă memorie. Operaţia de însănătoşire a început odată cu schimbarea dela 23 August 1944. Printre alte consecinţe ale acestui eveniment trebue să amintim şi circulaţia liberă a surselor de informaţie obiectivă asupra stărilor din U. R. S. S. Trebue să ne concentrăm efortul şi în această direcţie pentru a ne îndrepta greşeala, făcută în trecut. Să ne cunoaştem cât mai exact şi cât mai curând vecina dela Răsărit. Şi aceasta numai spre binele nostru. Căci nu putem pretinde ca un continent, cum e U. R. S. S., faţă de care noi am manifestat atâta rezervă şi cu care am avut relaţii atât de şubrede, nestatornice şi capricioase, dacă nu chiar potrivnice câteodată, să facă acum o politică după gustul şi de dragul nostru. Trebue să facem primii începutul şi să arătăm dorinţa sinceră de-a ţese relaţiuni temeinice de prietenie cu U. R. S. S.

Semne îmbucurătoare sunt pentru aceasta. O asociaţie pentru strângerea legăturilor de prietenie cu U. R. S. S. (A. R. L. U. S.) a luat fiinţă în România, cu numeroase secţii şi filiale. In cadrul acestei asociaţii au şi vorbit câteva personalităţi proeminente ale culturii noastre despre diferite subiecte, privind aspecte şi realităţi sovietice. Acestei asociaţii îi sunt încă rezervate, mai ales ac m la început, multe şi importante sarcini. Odată cu cunoaşterea adevărată a realităţilor sovietice se va face lumină şi se va împrăştia îndoiala celor nedumeriţi. Şi asociaţia amintită poate uşura această cunoaştere.

Cursuri de limba rusă au luat fiinţă în numeroase centre, înlesnind populaţiei cunoaşterea acestei limbi şi în ultima analiză cunoaşterea realităţii despre care a fost vorba. Editurile au deschis porţile lor şi publicaţiilor de acest gen, de informaţie asupra stărilor din U. R. S. S. Din eforturile memorabile ale ştiinţei sovietice, care a oferit un concurs atât de preţios şi de larg transformărilor sovietice, nu cunoaştem aproape nimic. Aşteptăm ca specialiştii noştri odată informaţi să-şi spună cuvântul şi publicului doritor să afle asemenea lucruri.

In materie de economie şi finanţe cartea d-lui Mitiţă Constantinescu intitulată „Continentul U. R. S. S.," a pus la dispoziţia cetitorilor numeroase şi

însemnate date pentru o cunoaştere pozitivă a realităţilor din acest domeniu. In alte domenii aşteptăm la fel.

Iată ce gânduri ne'a deşteptat conferinţa pe care a rostit-o Duminecă. 11 Februarie 1945, în cadrul Despărţământului Astra, la Sibiu, D-l M. Constantinescu, despre relaţiile noastre economice cu U. R. S. S.

D. S.

N. CARTOJAN

În preajma Crăciunului s'a stins din viaţă profesorul N. Cartojan dela Universitatea din Bucureşti, membru al Academiei Române. Trimitem şi noi, de aici, din inima Ardealului, floarea recunoştinţei noastre pentru mormântul lui proaspăt. Prin munca lui neodihnită de dascăl şi cercetător, prin opera lui constructivă, prin marile servicii pe care le-a adus culturii româneşti, Nicolae Cartojan este vrednic ca neamul întreg să-i cinstească memoria şi să-l dea drept pildă generaţiilor următoare. Cu o sârguinţă de benedictin, el a explorat un domeniu aşa de ingrat în aparenţă, dar aşa de fecund în semnificaţiile lui, domeniul vechei noastre literaturi, ale cărui urme în cultura noastră naţională sunt mult mai vii decât îşi închipue un observator superficial. A cercetat cu nobilă pasiune îndeosebi vechile noastre cărţi populare, imprimate şi manuscrise, pâinea sufletească a atâtor generaţii, analizându-le structura, descifrându-le motivele şi urmărind originele lor, cu o riguroasă metodă ştiinţifică, în literaturile balcanice sau europene, arătându-le infiltraţiile în folclorul, în arta noastră religioasă, în întreaga noastră cultură. Rezultat al acestor cercetări sunt un lung şir de studii, dar mai ales cele două volume: *Cărţile populare în literatura românească* (Buc. 1929 şi 1938), operă fundamentală pentru oricine vrea să cunoască vechea noastră cultură. O încercare de sinteză asupra întregei noastre literaturi vechi este a sa *Istoria literaturii române vechi* vol. I şi II. pe care moartea nu l-a îngăduit să o ducă până la capăt (lucrarea se opreşte la Dim. Cantemir şi Şerban Cantacuzino), rămânând totuşi, aşa frânt cum este, un monument al creaţiei noastre ştiinţifice, un model de cercetare obiectivă, dar şi de iubire discretă, dar vie pentru subiectul tratat. Cu toate că domeniul pe care l-a cultivat cu precădere şi cu mai multă dragoste a fost al literaturii noastre vechi, Cartojan n'a fost strein nici de literatura noastră modernă, dându-ne şi aici câteva studii substanţiale (îndeosebi în legătură cu epoca lui Kogălniceanu). Fruct al marii lui iubiri pentru întreaga noastră literatură şi a virtuţilor lui de dascăl este acea nepreţuită iniţiativă a „Clasicilor români comentaţi", în care sub îngrijirea lui au apărut (în editura Scrisul Românesc din Craiova), aproape tot ceeece avem mai bun în literatura noastră, cu comentariile şi studiile unor excelenţi specialişti, admirabilă operă educativă şi nu odată temeinică cercetare ştiinţifică.

Acest om mărunt, modest în toate înfăţişările lui, purta în el planuri îndrăzneţe şi mai ales, ştia să le ducă la capăt, prin muncă stăruitoare şi constructivă, prin tact şi spirit de colaborare. N. Cartojan a fost între puţinii cercetători români care au ştiut să facă o şcoală, realizare cu atât mai exemplară cu cât este vorba de un domeniu puţin atrăgător prin ariditatea lui şi prin cunoştinţele tehnice pe care le cere. El a putut deci avea, în momentul sfârşitului, rara mângâere că planurile şi operele lui neterminate vor fi duse la capăt de distinşii săi elevi. Iată încă unul din motivele pentru care se cuvine să-i binecuvântăm memoria şi să-l aducem de pildă viitorimii.

I. B.

TEATRUL PRIBEAG DELA SIBIU

Una dintre instituţiile de cultură greu încercate de necazurile refugiului, ctitoria moldovenească de glorioasă tradiţie a Teatrului Naţional din Iaşi, a popo sit în dricul iernei acesteia, la noi.

După peregrinări fără rost prin diferite colţuri ale ţării, chibzuinţa tardivă a ocârmuirii noastre teatrale i-a fixat, în sfârşit, un domiciliu provizoriu în cetatea Sibiului.

Puţini spectatori sibieni cunosc neajunsurile şi greutăţile îndurate de „comedienţii dela Eşi", de trei ori refugiaţi (Iaşi, Jimbolia, Drăgăşani) şi eforturile depuse pentru a-şi putea vedea iar de rosturile lor artistice. E suficient să menţionăm călătoria neomenoasă a întregei caravane, zile şi nopţi, în vagoane deschise, sub asprimea gerului.

Cred că nici pe vremea poştalionului, „teatralişti" străini, aventuraţi vreodată pe meleagurile valahe, n'au încercat neajunsuri asemuitoare pribegilor dela Iaşi.

Greutăţile şi necazurile îndurate le sunt răscumpărate doar de simpatia caldă şi dragostea frăţească cu care publicul nostru (în majoritate refugiaţi din toate zările ţării) i-a întâmpinat pe aceşti fraţi pribegi; de interesul cu care urmăreşte seară de seară joaca acestor inimoşi „comedienţi", ce risipesc râvnă şi duh în arătările lor teatrale, aşa cum nu e obişnuit să se vadă la întreprinderile negustoreşti ale turneelor, hărăzite cu inconştienţă provinciei.

E în firea moldovenească nevoia de a însoţi cu o fărâmă de suflet ori ce faptă sau acţiune; de a o strecura prin sita inimii.

Iar Teatrul pribeag dela Sibiu este o frântură din sufletul Moldovei. Un veac şi mai bine această instituţie i-a oglindit sbaterile şi strădaniile pentru dobândirea progresului social şi cultural. Eforturile înfăptuirii Teatrului din capitala Moldovei sunt împletite cu însăşi viaţa culturală a secolului trecut. E îndreptăţită afirmarea că Teatrului Naţional moldovean i se datoreşte câştigarea măreţei victorii a întronării limbii româneşti, atât în viaţa socială, cât şi în administraţia de stat, într'o vreme, în care un simplu funcţionar de consulat străin bătea din picior Curţii şi Domnului român.

Inceputurile teatrului se leagă de numele lui Gh. Asachi (Primul spectacol românesc a avut loc în ziua de 27 Decembrie 1816, când s'a jucat pastorala lui Gessner şi Florian, „Mirtil şi Chloe", în traducerea lui Asachi). De numele lui se leagă deci izbânda înfruntării prejudecăţilor vremii, împotriva îndeletnicirii de actor, afurisite de pravili şi canoane, dar mai ales izbânda graiului românesc — folosit până atunci de boieri numai când se adresau slugilor, robilor ţigani şi prostimei.

Cele mai proeminente personalităţi culturale ale Moldovei, ca M. Kogălniceanu, Costache Negruzzi, V. Alecsandri, Matei Millo sau figurile cunoscute nouă ca Mihail Codreanu, Mihail Sadoveanu, Ionel Teodoreanu, etc., şi-au dat cu râvnă concursul lor pentru propăşirea acestei instituţii, contribuind la consolidarea glorioasei ei tradiţii. Căci Naţionalul ieşan se poate mândri cu o tradiţie a sa, care-l deosebeşte de celelalte teatre surori: un chip al său propriu de interprerarea unui repertoriu care i-a creiat odinioară faima şi-i menţine şi astăzi favoarea.

Cele două nume glorioase ale teatrului românesc din secolul trecut, V. Alecsandri şi inegalabilul său interpret, genialul comedian Matei Millo, sunt nume respectate cu evlavie. Stimarea tradiţiei n'a împiedecat însă cultivarea celor mai moderne forme de artă teatrală, începând cu anul 1929 (epoca regisorului Aurel Maican), s'a experimentat cele mai îndrăzneţe încercări teatrale, realizându-se spectacole de

artă de înaltă ținută, care — alături de înfăptuirile lui Victor Ion Popa, la Cernăuți — au marcat cea mai aleasă izbândă a teatrelor naționale din provincie, față de care capitala, în acea vreme, rămăsese în urmă.

Nu poate fi trecut cu vederea nici faptul că teatrul din Iași a fost totdeauna un stup îmbelșugat de actori talentați, dintre care cei mai de prestigiu i-au fost, an de an, furați de scenele capitalei. Afară de genialul Millo, din puzderia de nume, care au plecat din capitala Moldovei, citâm numai câteva mai cunoscute: Petre Sturza, V. Mortun, R. Bulfinschi, V. Antonescu, Maria Filoti, Gh. Colboreanu, Sorana Țopa, C. Antoniu, mai recent, Eliza Petrăchescu, Aurel Munteanu, regisorul Ion Sava și alții mulți tineri mai puțin cunoscuți de marele public, fără a mai aminti de cei care activează în trupa Clujană, sau cei care în prezent sunt detașați.

Prezența întâmplătoare a Teatrului Moldovei în Sibiu are însă, pe lângă rostu-i cultural indiscutabil, și o altă semnificație. Direct sau indirect, Transilvania s'a împărtășit din roadele acestui teatru, după cum s'a împărtășit cu ardoare din toate ideile și acțiunile ctitorite la Iași pe seama spiritualității românești de pretutindenea. Să ne amintim aviditatea cu care Transilvania și-a însușit repertoriul lui Alecsandri și importanța lui culturală până la Unire, sau ecoul de câteva decenii al triumfalului turneu din 1870 al lui Matei Millo.

Istoria procesului de osmoză spirituală cu țara Moldovei se întregește cu frământările teatrale ale celor două provincii. Poate nu e lipsit de interes să remarcăm și modesta contribuție transilvană la mișcarea teatrală moldoveană. Trei nume din epoca contemporană pot fi menționate (întâmplător, toate trei sunt numele unor Sibieni): actorul Gh. Calboreanu, prof. Andrei Oțetea, de două ori director al teatrului din Iași; dar mai ales, cel de care e legată modernizarea scenei, repertoriului și înscenărilor; cel care a ridicat arta teatrului ieșan la nivelul european, directorul de scenă Aurel Maican, regisor de autentică dotație, posedat de neastâmpăr creator și de patima scenei.

Experiența spectacolelor moldovene la Sibiu va atrage, sperăm, atențiunea oficialității asupra unei probleme ignorate de politica noastră teatrală: 1) ideia permanentizării unui teatru la Sibiu și 2) necesitatea schimbului interteatral al Naționalelor din provincie.

Un astfel de schimb ar face posibilă cunoașterea reciprocă a realizărilor fiecărui teatru, cu deosebire ar facilita cunoașterea realizărilor specifice regiunii fiecăreia. Utilitatea unui astfel de schimb o ilustrează reprezentarea recentă a „Coanei Chiriță", care s'a bucurat la Sibiu de un succes deosebit tocmai pentru stilul de înscenare și interpretare tradițional de un farmec naiv și de o savoare cuceritoare. Un Alecsandri, care poate fi jucat autentic numai de Moldoveni, după cum un Caragiale este specialitatea Bucureștilor.

Dacă în trecut, Ardelenii au avut din când în când prilejul să cunoască o bună parte din repertoriul lui Alecsandri, prin turneele din „țară", mai cu seamă prin celebrul turneu din 1870, generațiile de astăzi au fost lipsite de asemenea prilejuri. Să ne gândim că după Unire, mii de elevi au învățat în Ardealul liber, despre teatrul lui Alecsandri, fără să fi avut ocazia să-l vadă în spectacol autentic; că Universitatea noastră a scos sute de dascăli de românească, care așișderea n'au avut prilejul să-l cunoască decât din buchea cărții. Chiar și pentru înlăturarea unor asemenea lacune culturale, si-ar fi justificat schimburile de care vorbeam mai sus.

Primul ambasador al Teatrului Moldovenesc, Matei Millo, copleșit de onorurile ce i le-au arătat Transilvănenii,

mărturisea fericit, la sfârşitul turneului său: „În Ardeal am fost primit ca un rege".

Vremurile sunt prea aspre pentru a acorda oaspeţilor de azi onorurile meritate.

Să ne străduim să le împărtăşim frăţeşte necazurile şi bucuriile, ca să poată spune la întoarcere: „la Sibiu ne-am simţit ca acasă". *).

Dumitru Stan Petruţiu

PRIM-PREŞEDINTELE PAPP

La 1 Ianuarie a acestui an, cu prilejul trecerii la pensie a Primului-preşedinte al Curţii de Apel din Cluj-Sibiu, dl Dr. Ioan Papp, care, prin îndelungatul timp petrecut în slujba Justiţiei şi prin vârsta sa înaintată, a fost numit, cu drept cuvânt „patriarhul magistraturii ardelene", magistraţii sibieni şi împreună cu ei, toţi juriştii provinciei noastre, au ţinut să-i mărturisească gândurile lor omagiale şi sentimentele lor de adânc respect. Revista „Transilvania", ca organ al bătrânei asociaţii „Astra", se alătură din toată inima la această caldă sărbătorire, pentru a tălmăci în paginile ei ecoul unanimei cinstiri, cu care intelectualitatea ardeleană înconjoară în această clipă a vieţii sale pe Primul-preşedinte Papp.

Incercând azi să zugrăvim munca desfăşurată de Prim-preşedintele Papp, timp de peste un sfert de veac în serviciul împărţirii dreptăţii, personalitatea sa ne apare deosebit de reprezentativă pentru vieaţa publică transilvăneană, prin faptul că ea se încadrează într'un chip cu totul fericit în tradiţia marilor jurişti ardeleni al căror rol în trecutul de lupte al neamului nostru este atât de bine cunoscut. Intr'adevăr, dacă am încerca astăzi să stabilim partea ce revine fiecărei profesiuni în lupta dusă de înaintaşii noştri, începând dela jumătatea a doua a secolului trecut, pentru afirmarea drepturilor poporului românesc din Ardeal, este neîndoelnic că juriştii ar ocupa locul cel dintâi. Dela Avram Iancu şi Simion Bărnuţiu, dela Papiu Ilarian, Damaschin Bojincă şi Eftimie Murgu până la Dr. Ioan Raţiu şi Iuliu Maniu, aproape toţi luptătorii noştri naţionali din Ardeal au avut o pregătire juridică. Acest fapt se explică în primul rând prin natura disciplinei juridice: juristul este mai aproape de mediul social decât oricare alt profesionist intelectual şi, prin urmare, mai pregătit pentru lupta politică. In al doilea rând, profesiunea de advocat este una din puţinele îndeletniciri care pot asigura acea independenţă materială, fără de care un cetăţean nu are putinţa de a-şi închina toate puterile sale binelui public. Să mai adăugăm că lupta în pretoriul justiţiei desvoltă spiritul combativ şi conştiinţa cetăţenească, dând astfel avocatului obişnuinţa de a înfrunta adversităţile şi de a înlătura piedicile.

In această şcoală a juriştilor ardeleni, pentru care practicerea avocaturii se confunda cu lupta pentru drepturile neamului românesc, a crescut şi s'a format Prim-preşedintele Papp.

Născut la Beiuş, el este fiul fostului judecător din Vaşcău, Paul Papp, care fusese silit în tinereţe, din pricina sentimentelor sale româneşti, să părăsească magistratura pentru a deveni avocat la Beiuş. Pătania tatălui nu a fost uitată de fiu. De aceea, după ce-şi ia doctoratul în Drept la Cluj, acesta refuză propunerile ce i se făceau de a fi numit într'un post la Ministerul de Justiţie maghiar şi pentru a-şi asigura dela început o existenţă independentă, se înscrie în baroul Arad, practicând avo-

*) Ar mai fi cu cale să corectăm o informaţie eronată, susţinută cu prilejul inaugurării stagiunea Ieşenilor la Sibiu. Această stagiune nu constitui prima înjghebare de teatru permanent aici, cum is'a susţinut. O asemenea încercare s'a mai făcut n anul 1923, când a funcţionat aici mai multe uni „Teatrul Astrei", condus de dl N. Băilă. Unii d in actorii trupei de atunci sunt astăzi nume cunoscute în teatrul românesc.

cătura mai întâi la Haţeg, apoi la Deva, Orăştie şi Beiuş şi stabilindu-se definitiv la Bradul Zarandului. Atci el nu se mărgineşte să practice, cu acea severă conşticiozitate care nu l-a părăsit toată viaţa, îndeletnicirea pe care şi-o alesese, ci păşeşte cu tineresc avânt în câmpul luptelor politice. La început membru al reprezentanţei comunale, este ales apoi delegat în congregaţia comitatenă (consiliul judeţean) a Hunedoarei şi îndeplineşte mult timp funcţiunea de deputat în congresul naţional bisericesc. Ca stagiar la Deva, a luat parte la mişcarea politică activistă românească îndrumată de Dr. Aurel Vlad, apoi la alegerile din 1903, din 1905, 1908 şi 1910, fiind şi şeful partidului naţional român din Zarand. In această ultimă calitate, ia parte la marea adunare naţională din Sibiu din 1905, acea adunare care însemnează în istoria luptelor politice ale Românilor ardeleni o hotărâtoare răscruce de drumuri prin faptul că a dus la părăsirea politicei de pasivitate începută în 1868 şi la inaugurarea unei orientări activiste. Preşedintele Papp se găseşte şi în această împrejurare alături de aceia care cereau adoptarea unei tactici politice cât mai energice şi mai dinamice.

Evenimentele din 1918 îl găsesc pe baricade. In vâltoarea primelor zile ale Revoluţiei, el este în fruntea mişcării naţionale, organizând, împreună cu Maiorul Florian Medrea şi cu avocatul Dr. Ioan Suciu, delegatul Consiliului Dirigent, regimentul românesc de voluntari din Zarand, pe care aveau să-l boteze atât de sugestiv: „Regt. Horia".

Numit în 1919 consilier la Curtea de Apel din Cluj şi înaintat pe loc în acelaşi an la gradul de consilier de Casaţie, în 1920 îl găsim pe Primul-preşedinte Papp ca preşedinte de secţie la Curtea de Apel din Oradea, iar în 1923 la Cluj, unde, începând cu anul 1937, a îndeplinit funcţiunea de Prim-preşedinte al Curţii de Apel.

In tot acest timp, Prim-preşedintele Papp a jucat un însemnat rol în organizarea justiţiei româneşti din Ardeal, mai ales prin funcţiunile pe care le-a îndeplinit la resortul de Justiţie al Consiliului Dirigent, iar, după desfiinţarea acestuia, la secretariatul general şi apoi la directoratul Justiţiei din Cluj. In această muncă de organizare a Justiţiei româneşti, Prim-preşedintele Papp, a fost statornic călăuzit de gândul creerii unui personal judecătoresc demn şi bine pregătit, cinstit şi devotat idealului de justiţie, deasupra oricăror influenţe politice şi neinfluenţat de consideraţii de ordin etnic. Inchinându-şi el însuşi toate puterile şi toate cunoştinţele sale justiţiei, Prim-preşedintele Papp nu a urmărit de-a lungul lungei sale cariere nicio satisfacţie personală, ci numai îndeplinirea idealului căruia şi-a consacrat întreaga viaţă: ridicarea magistraturii ardelene la locul de cinste pe care îl deţine azi. De aceea, atunci când în 1920 este numit consilier la Curtea de Casaţie, el refuză această numire, după cum a refuzat mai târziu şi alte propuneri de acest fel. Înţelegând să se găsească acolo unde era mai multă nevoe de el, Prim-preşedintele Papp a rămas credincios Curţii de Apel a Clujului său drag, pe care n'a părăsit-o nici în refugiu, sporindu-i prin prezenţa sa marea autoritate de care se bucură în toate cercurile.

Dar meritele Prim-preşedintelui Papp nu se mărginesc la organizarea Justiţiei ardelene şi la îndeplinirea, cu acea vastă pregătire juridică şi demnitate care i-au adus consideraţia respectuoasă a tuturor juriştilor ardeleni, a înaltei sale funcţiuni, ci ele sunt mai largi. Într adevăr, Prim-preşedintele Papp este şi un fecund autor, care a îmbogăţit ştiinţa juridică românească cu numeroase şi preţioase lucrări. Şi în această privinţă activitatea sa a fost deosebit de rodnică.

După prima sa lucrare tipărită în 1921 asupra *Procedurii de moștenire din Ardeal*, el dă la lumină următoalele publicații și studii: *Cartea funduară* (vol. I), 1923, *Procedura civilă din Ardeal* (vol. I-III) 1925, *Legea cambială*, 1922, *Legea cecului*, 1923, *Dreptul de autor*, 1923, *Norme de drept imobiliar*, 1923, *Ordonanța Nr. 4420 din 1918*, 1923, etc., dând dovadă în studiile sale de o strânsă argumentare juridică și o frumoasă putere de analiză. Lucrarea sa de căpetenie rămâne însă „*Procesul Memorandului*" (acte) 2 vol. (1923-33), în care a strâns într'un mănunchi, cu multă trudă și migăloasă conștiinciozitate, traducându-le în românește, toate actele privitoare la acea odioasă încercare de înăbușire a conștiinței naționale românești, pe care autoritățile maghiare au înscenat-o cu prilejul Memorandului Românilor ardeleni din 1892.

Roadele acestei neîntrerupte activități în slujba binelui obștesc au răsplătit însă pe deplin străduințile Prim-președintelui Papp. Astfel, spre apusul unei vieți de muncă, D-sa putea să constate următoarele în cuvântarea rostită în ședința adunării generale solemne a Curții de Apel, ținută la Sibiu în ziua de 11 Martie 1944:

„Noi am avut și avem un crez profesional, de superioară cinste, care culminează în îndeplinirea integrală a jurământului nostru: de a respecta cu sfințenie legile țării și de a îndeplini cu onoare funcția de judecător, ce ne este încredințată. Noi trebue să trăim și să murim săraci în această onoare integrală de judecători români, onoare care nu cunoaște gradații și tranzacțiuni, și nu cunoaște deosebire între oameni la judecată, de neam și de credință. Balanța dreaptă a judecăților nu are voie să tremure de dragostea, ori de groaza nimănui".

In această clipă a pensionării sale, când este firesc ca privirea să-i fie învăluită de oarecare melancolie, Prim-președintele Papp va găsi de sigur în aceste constatări un legitim titlu de mândrie și un sprijin sigur în greii ani ai bătrâneții. *T. D.*

PUBLICAȚIILE INSTITUTULUI DE ȘTIINȚE SOCIALE AL ROMANIEI

In anul ce s'a scurs, cu toate greutățile războiului, *Institutul de Științe Sociale al României* de sub conducerea d-lui prof. D. Gusti ne-a dat o serie de publicații prețioase, referitoare la cunoașterea poporului român. Enumerăm pe cele mai importante, rezervându-ne dreptul să revenim asupra unora mai amănunțit cu o altă ocazie.

In primul rând trebue subliniată apariția volumului intitulat: *Institutul de Științe Sociale al României. 25 de ani de publicații 1919 — 1944*, care prezintă în 139 pagini întreaga bibliografie a lucrărilor tipărite de către Institut și regionalele sale.

Materialul se împarte în două serii. Periodice: *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, 17 ani, *Sociologie Românească* 6 ani și *Affaires Danubiennes* 6 ani, la care se adaugă Buletinele Secțiilor Institutului.

Volumele sunt cuprinse în: *1. Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică*, cu subîmpărțirile: *Sociologia României, Studii și Cercetări, Note și comunicări* și *Texte și Traduceri; 2. Biblioteca Asociației pentru Studiul și Reforma Socială; 3. Biblioteca de Politică Socială; 4. Prelegeri și Comunicări Publice* și 5. *Publications du Centre de Hautes Études Internationales.*

In total Institutul a publicat, după cum precizează d-l prof. D. Gusti în „Cuvânt înainte", sub formă de lucrări periodice și volume, fără să considerăm cele 31 tomuri și reviste aflate în prezent sub tipar, un total de 24.000 de pagini de studii în 123 de tomuri

diferite şi 124.500 exemplare, aceste însumând peste 24.000.000 de pagini tipărite şi difuzate, cu privirile la ştiinţele sociale şi cu deosebire la realităţile noastre naţionale.

Sunt suficiente şi numai aceste indicaţii sumare pentru a ne da seama că cei 25 de ani de activitate ai Institutului au însemnat o contribuţie preţioasă în domeniul ştiinţelor sociale şi politice, dând dreptul profesorului D. Gusti să privească acest sfert de veac cu conştiinţa deplină a datoriei în întregime îndeplinite,

Tot în anul 1944 a apărut Nr. 1—6 din *Sociologie Românească*, An. V, cu un bogat cuprins de studii (D. Gusti, N. Iorga, H. H. Stahl, Gh. Focşa) cercetări (S. Stoian, Gh. Pavelescu, Lucia Apolzan, V. Caramelea) precum şi alt material informativ privind cercetările sociologice.

Din „Biblioteca de Sociologie, Etică şi Politică" condusă de d-l prof. D. Gusti au apărut în seria „Sociologia României" părţi din monografia comunei *Drăguş* (Făgăraş) în broşuri separate: *T. Herseni*, „Unităţi Sociale", 158 p.; *Al. Bărbat*, „Structura economică a satului", 188 p.; *I. I. Ionică*, „Manifestări spirituale. Reprezentarea cerului", 83 p. şi *Ştefania Cristescu-Golopenţia*, „Credinţe şi rituri magice", 116 p. Restul broşurilor sunt sub tipar sau în pregătire.

Tot în seria „Sociologia României" a apărut volumul V, întitulat: „Portul şi industria casnică textilă în Munţii Apuseni" de *Lucia Apolzan*, rezultatul unei minuţioase cercetări monografice făcute în cadrul Regionalei din Cluj de sub conducerea d-lui prof. Iuliu Moldovan.

Iată într'o enumerare extrem de succintă publicaţiile Institutului de Ştiinţe Sociale al României din anul trecut, dovedind din plin că scuza celor leneşi cu nestatornicia vremurilor prin care trecem nu este întemeiată.

Prin aceasta profesorul D. Gusti, preşedintele Institutului, animatorul şi neobositul îndrumător al marelui număr de colaboratori, s'a dovedit, atât în sfertul de veac dela întemeiere, cât şi în ultimii ani de grele încercări, un izvor nesecat de optimism şi îndemn la muncă.

Gh. Pavelescu

PROF. Dr. R. VUIA. VÂNĂTOAREA ŞI CURSE ŢĂRĂNEŞTI DIN ŢARA HAŢEGULUI ŞI REGIUNEA PĂDURENILOR *).

Studiul de care ne ocupăm face parte dintr'o mare monografie etnografică a Ţării Haţegului şi Regiunii Pădurenilor, începută de dl Prof. R. Vuia încă din anii 1910 — 1914. Din bogatul material adunat de dsa, n'a tiparit până acum decât rezumatul câtorva capitole (introducerea bibliografică; cadrul geografic; trecutul. colonizările şi mişcările de populaţie [transhumanţa]; aşezările şi tipurile de case), insistând mai cu seamă asupra laturei antropogeografice **)

Materialul de etnografie, chiar din capitolele publicate, ca: descrierea uneltelor şi modul lor de întrebuinţare, credinţele şi obiceiurile în legătură cu ocupaţiunile, casa, etc., urmează să apară în monografia completă, care va cuprinde întreaga viaţă materială şi spirituală a populaţiei, ca: industria casnică, port, credinţa, obiceiuri, relaţiuni juridice şi sociale, artă populară, precum şi un bogat material de folklor.

Alături de pescuit, stupărit, păstorit şi agricultură, vânătoarea la popoarele

*) Cu 16 figuri în text şi un rezumat german. Sibiu Tip. „Cartea Românească 1943, în 4°, 14 p. (fig.) (Extras din rev. „*Carpaţii*", Sibiu, 1943 Decembrie, An. XI Nr. 12).

**) Cf. R. Vuia, Ţara Haţegului şi Regiunea Pădurenilor. Studiu de geografie umană şi etnografie, *Lucrările institut. de Geografie al Universităţii din Cluj*, 1924—25, vol. II, p. 35—152 (19 fig. în text, o hartă şi 27 fotogr. pe XII pl.).

primitive şi la populaţia rurală, formează unul din capitolele cele mai de seamă ale etnografiei.

Pe când păstoritul mai cu seamă, dar şi pescuitul şi chiar agricultura românească sunt destul de bine cercetate, având chiar câteva monografii şi lucrări serioase de sinteză, asupra vânătoarei şi a stupăritului la noi, cercetările aproape că lipsesc cu totul.

Studiul d-lui Prof. R. Vuia asupra vânătoarei şi a curselor ţărăneşti din Ţara Haţegului şi Regiunea Pădurenilor este un început şi în acelaşi timp un model de cercetare în acest domeniu, prezentându-ne vânătoarea „în forma ei primitivă, practicată de moşi-strămoşii lor de ţăranii din acele regiuni".

Dar pe lângă valoarea lui metodologică, acest studiu are şi o valoare istorică, întrucât bogatul material adunat de autor încă cu 30 de ani mai înainte, astăzi nu se mai găzeşte, -- secretele meşteşugului vânătoresc dispărând odată, poate, cu Ion Toncea din Luncani şi alţii ca el, care pe atunci aveau 70 de ani...

Cursele şi metodele de vânat, găsite în Ţara Haţegului şi Regiunea Pădurenilor, au fost grupate de dl Prof. R. Vuia în opt tipuri sau grupuri, fiecare având unele variante şi subvariante, pe care aici ne mulţumim numai a le enumera:

1. Primul tip este cel al *„laţului" pentru prinderea păsărilor şi a micului vânat*, având două variante, folosite mai ales de copii, iarna.

2. Din al doilea tip fac parte *cursele care prind vânatul viu prin căderea unui capac*, cu trei variante, dintre care mai interesantă este cursa pentru prinderea jderilor numită şi *„butuşină"* în Iscroni sau *„ştiubeiu"* în Valea-Lupului,

3. *Curse ce prind sau strivesc vânatul prin greutatea ce cade asupra lor*, din care autorul prezintă două variante: prima, şi cea mai simplă, este cursa de prins şoareci, iar a doua ceva mai complicată, este *„tiascul"* pentru prins jderi din Şugag.

4. *Curse ce prind vânatul eşind din vizuină*, cu două variante, una numită *„butoară"* în Luncani, este cea mai primitivă făcută dintr'un trunchiu rotund, scobit la mijloc, iar alta numită *„sciubeiu"* în Cerbăl, e de formă pătrată, făcută din patru scânduri.

5. *Capcane în care vânatul momit se prinde singur viu, închizând el singur ieşirea*, cu două variante interesante: prima este *toba* de prins vulpi din Lunca Cernii, iar a doua este *coteţul* de prins vulpi şi lupi din Iscroni.

6. *Curse care prind vânatul de picior sau de cap*, cu două variante, una care prinde vânatul de picior şi a doua care-l prinde de grumaz. Prima are două subvariante: o cursă primitivă din lemn şi obişnuitele curse de fier.

7. *Gropi în care cade vânatul alungat între două garduri convergente.* Este un tip de vânătoare primitivă colectivă, foarte practicat în trecut, azi dispărut. Are două variante: *Groapa de lupi* din Luncani şi *Coteţul de prins lupi* din văideiul Mic şi Băioşti. Aceasta din urmă a fost reconstituit de dl Prof. Vuia după spusele bătrânilor din Vaideiul Mic şi este considerat de autor ca cel mai amplu sistem de vânătoare descoperit în Ţara Haţegului, care astăzi nu se mai practică de mult.

8. *„Cu puşca la pază"*, vânatul trecând prin o deschizătură a gardului, descarcă el însuşi puşca.

In partea ultimă a studiului, autorul descrie *vârzovii*, unealtă folosită la vânătoare şi de către popoarele din regiunile polare. Vârzovul este prins de ţăranii noştri la picioare când zăpada este mare şi merg la vânătoare, etc.

Menţionăm că autorul arată, la fiecare tip de cursă descrisă şi paralelele găsite la popoarele balcanice, nord-

europene, etc., dând în note și literatura științifică respectivă.

Pe baza acestor studii, dl Prof. R. Vuia încearcă, în încheerea studiului dsale, să fixeze arta geografică a răspândirii fiecărui tip de curse, încadrându-le în așa zisele cercuri culturale. Astfel, constată că „unele dintre curse și sisteme de vânătoare se găsesc răspândite la multe popoare, chiar și în diferite continente, deci ele par universale", cum sunt: prinderea păsărilor cu lațuri sau prin căderea unui capac și bățul elastic folosit ca arc în legătură cu un laț ce prinde vânatul" (tipul 1 și 2).

Alte sisteme au avut cândva o răspândire în întreaga zonă de păduri a Europei, datând în timp chiar din epoca preistorică (cursele care prind vânatul de picior — tipul 7).

Unui cerc cultural vânătoresc mai restrâns, carpato-balcanic, aparține *butura* de prins jderi din Luncani (tipul 4) și *toba* de prins vulpi din Lunca Cernii (tipul 5).

In fine, alte tipuri, cum sunt: cursele de prins șoareci, cursele de prins jderi din Șugag (tipul 3) și cotețul de prins vulpi și lupi din Iscroni (tipul 5), sunt comune atât cercului cultural balcanic cât și celui din Nord-Estul Europei.

„Sistemele aparținând cercului vânătoresc balcanic, constată dl Prof R. Vuia, după toată probabilitatea, sunt zestrea populației străvechi carpato-balcanice din epoca preslavă, dela care au fost împrumutate de popoarele slave din Balcani. Astfel se explică și asemănarea extrem de mare atât în privința criteriului formei cât și a principiului între aceste metode la noi și la popoarele balcanice". De altfel existența acestor elemente vechi ale civilizației populare aparținând cercului cultural carpato-balcanic, a fost dovedită de autor și în studiile d-sale cu privire la așezări și tipuri de case și uneltele casnice.

Studiul acesta al d-lui Prof. R. Vuia, însoțit de numeroase și foarte interesante schițe și desene originale, este o bună și grăitoare dovadă de ce va fi monografia etnografică a Țării Hațegului și Regiunii Pădurenilor, pe care acum o așteptăm cu o și mai mare nerăbdare, fiind convinși că materialul adunat de dsa acum mai bine de 30 de ani, va fi un bun stimulent, trezind un interes și mai viu pentru cercetările monografice românești.

Teodor Onișor

BULETINUL SOCIETĂȚII R. R. DE GEOGRAFIE, (Tom. 61, 1942 *).

Acest al 61-lea volum din prețioasa publicație a Societății Regale Române de Geografie este închinat Domnului *Profesor Simion Mehedinți*.

Primul studiu propriu zis cu care începe volumul de care ne ocupăm este al d-lui Prof. C. Brătescu despre *Oscilațiile de nivel ale apelor și bazinului Mării Negre în Quaternar* (p. 1—112). De acest studiu însă, ca și de următorul, semnat de dl Raoul Călinescu despre *Alte plante scăpate din cultură și considerații geografice asupra acestei categorii de plante* (p. 113-124) dat fiind caracterul acestei reviste, nu *ne putem ocupa*.

Vom stărui mai mult asupra studiului d-lui Florea Florescu despre *Românii din Bulgaria* (p. 125-142), frații noștri de peste Dunăre, care, deși în număr destul de mare, variind în decursul timpului dela 2—300.000 de suflete, au avut și au încă destule de suferit din partea vecinilor dela Miază-zi, nebucurându-se nici azi de dreptul de minoritari.

Incercând a stabili numărul românilor din Bulgaria în sec. XIX și XX-lea după diferitele recensăminte oficiale autorul constată că nici unul nu poate fi luat în seamă, toate fiind falsificate.

*) București, Impr. Națională, 1943, 6-458 p.

Astăzi, după recensământul oficial din 1934. ar mai fi în Bulgaria numai *8.064* bărbaţi şi *8.341* femei, adică un total de 16.405 suflete româneşti. Este suficient să precizăm că criteriul avut la baza acestei statistici a fost acel întrebuinţat şi de vecinii noştri dela Apus în 1910: *limba vorbită*, pentru a ne da seama de grava falsificare.

După anchetele locale şi după datele şi afirmaţiile unor cercetători străini, autorul constată însă că numărul real al Românilor din Bulgaria depăşeşte 250.000 suflete, urcând poate până la 280.000.

Să sperăm că noua orânduire a Europei va crea o soartă mai bună şi mai dreaptă acestor fraţi şi tovarăşi de suferinţă de peste Dunăre...

Semnalăm cu o deosebită bucurie apariţia studiului d-lui Prof. Iuliu Morariu despre *Vegetaţia Muntelui Ţibleş (Schiţă geobotanică)*, (p. 143-180), autorul fiind unul din cei mai de seamă tineri botanişti ardeleni, care lucrează de mai mulţi ani la o monografie fitosociologică a Muntelui Ţibleş, d-sa fiind cunoscut de altfel şi din interesantele studii despre piuăle şi piuărit pe valea Zăgrii şi pe valea Someşului Mare, precum şi din alte studii despre asociaţiile de vegetaţie.

Iarăşi numai cuvinte de laudă avem de spus şi despre interesantul studiu al d-nei Mara N. Papp despre *Ungureni* (p. 181-204 3 hărţi), aceasta fiind a 6-a contribuţie în care autoarea se ocupă în ultimii 10 ani, de problema păstoritului românesc.

Ungurenii — adică locuitorii originari din Transilvania — trecuti peste munţi în Sudul şi Răsăritul Carpaţilor, în special Mărginenii şi Mocanii, au exercitat în decursul timpurilor, pe lângă importantul rol etnic, menţinând treaz acea „unitate spirituală prin schimbul de gândire, prin limbă, împrumuturi de obiceiuri, cântece, etc", şi un rol de adevăraţi descălicători şi colonizatori, împânzind în special pantele de dincolo ale Carpaţilor, dar şi Câmpia şi chiar Dobrogea, suprapunându-se adeseori peste populaţia pământeană, creind sate dublete, care purtau chiar în numele lor uneori locul de origine al Ungurenilor.

Despre partea a 2-a (Aşezările omeneşti) a lucrării d-lui Vasile Tulescu despre *Românii din Banat şi raporturile lor cu populaţia alogenă. Contribuţiuni de antropogeografie şi etnografie* (p. 205-264, fig. hărţi), care se publică în continuare din volumul precedent (60) ne luăm obligaţia a vorbi cu altă ocazie.

In comunicarea despre *Frontul Carpatic Apusean* (p. 281-285), dl Prof. Vintilă Mihăilescu, se ocupă de „seria masivelor muntoase care leagă — în Vestul Ţării — munţii vulcanici ai Gutâiului şi cei cristalini ai Rodnei de Balcani (obârşiile Timocului alb"). Spre deosebire de frontul Carpatic Răsăritean şi cel Sudic, formate de lanţuri muntoase continui, Frontul Carpatic Apusean se compune din două masive principale Munţii Apuseni în Nordul Mureşului şi Munţii Clisurei Dunărei româneşti la Sudul Mureşului.

„După ce analizează trăsăturile comune care impun înglobarea marilor bastioane muntoase din Vest într'o singură grupă sau mai exact asociaţie: Frontul Carpatic Apusean", autorul încheie:

„Şi totuşi există un element care, peste toate discontinuităţile, dă unitate ideală întregului Front Carpatic Apusean. Acesta este elementul românesc, acelaşi din Ţara Lăpuşului până în apropierea Nişului".

In *Hotarul românesc dunărean* (p. 287-291), dl Prof. N. Al. Rădulescu analizează întreitul rol avut de Dunăre pentru România: de drum, hotar şi element de popularizare etnică, rămânând în toate timpurile axă pentru limba românească. *Teodor Onişor*

Prof. I. P. VOITEŞTI
mort. la 4 Oct. 1944

TRANSILVANIA

Organ al ASTREI

Anul 76 Ianuarie—Februarie Nr. 1—2—1945

CUPRINSUL:

Dr. Ioan P. Papp, Instaurarea Justiției românești în Ardeal
Ion Mușlea, Biblioteca Universității Clujene în anii 1919—1940
Șt. Manciulea, Legăturile Blajului cu Franța în anii 1870—71
Ion Al. Maxim, Profesorul Voițești
Ax. Banciu, Roiri Sălistene

CRONICI:

Licu Pop, Liviu Rusu: Estetica poeziei lirice
Dumitru Salade, Eugen Speranția
Romulus Todoran, Florea Mureșanu, — Cazania lui Varlaam
Aurel Vasiliu, O nouă istorie a literaturii române
Gh. Pavelescu, T. Papahagi, Paralele folklorice
I. Negoițescu, Opera lui Dinu Nicodim: II, „Aghan"

INSEMNĂRI:

D. S., Fenomenul Sovietic. — *I. B.,* N. Cartojan. — *Dumitru Stan Petruțiu,* Teatrul pribeag dela Sibiu. — *T. D.,* Președintele Papp. — *Gh. Pavelescu,* Publicațiile Institutului de Științe Sociale al României. — *Teodor Onișor,* Prof, Dr. R. Vuia, Vânătoarea și curse țărănești din Țara Hațegului și Regiunea Pădurenilor. — *Teodor Onișor,* Buletinul Societății R. R. de Geografie

Tip. „ASTRA CULTURALĂ" SIBIU, Str. Avram Iancu 9

Prețul Lei 400